1939: ELS NÚVOLS CONFISCATS

Relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya

JOSEP BATLLÓ
MONTSERRAT BUSTO

A CURA DE
MANUEL CASTELLET

Institut d'Estudis Catalans

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA 49 / 2017

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA 49 / 2017

1939: els núvols confiscats

Relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya

Josep Batlló
Montserrat Busto

A cura de Manuel Castellet

PUBLICACIONS DE LA PRESIDÈNCIA 49 / 2017

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

1939, els núvols confiscats : relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya. — Primera edició. — (Publicacions de la Presidència ; 49/2017)
Bibliografia. — Conté: El perquè d'un document / Josep Batlló -- Relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya / transcripció de Montserrat Busto -- Lettre aux membres de l'Organisation météorologique internationale et aux météorologues en général / Rafael Patxot. — Textos en català, francès, castellà i anglès
ISBN 9788499653907
I. Fontserè, Eduard, 1870-1970. Notes referents a l'arxiu i material de nefologia de la Fundació Concepció Rabell, des de les primeries de l'any 1938 II. Patxot i Jubert, Rafael, 1872-1964. Lettre aux membres de l'Organisation météorologique internationale et aux météorologues en général III. Castellet, Manuel, 1943- editor literari IV. Batlló Ortiz, Josep, escriptor de contingut textual suplementari V. Busto, Montserrat, transcriptor VI. Institut d'Estudis Catalans VII. Títol: Núvols confiscats VIII. Col·lecció: Publicacions de la Presidència ; 49
1. Servei Meteorològic de Catalunya — Història
2. Catalunya — Història — 1936-1939, Guerra Civil — Confiscacions
551.5:061(460.23)
343.272:94(460.23)"1936/1939"

Coordinació de l'edició: Gabinet de la Presidència

© dels textos, els seus autors
© de les imatges, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya
© 2017, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: desembre del 2017

Text revisat lingüísticament per la Unitat de Correcció del Servei Editorial de l'IEC

Disseny gràfic de la coberta: Teresa Sabater Duran
Imatge de la coberta: detall de fotografies de núvols d'Alfons Puertas, publicades a l'*Atles internacional de núvols* (2017)

Compost per la Unitat de Producció del Servei Editorial de l'IEC
Imprès a Ediciones Gráficas Rey, SL

ISBN: 978-84-9965-390-7
Dipòsit Legal: B 27728-2017

Aquesta obra és d'ús lliure, però està sotmesa a les condicions de la llicència pública de *Creative Commons*. Es pot reproduir, distribuir i comunicar l'obra sempre que se'n reconegui l'autoria i l'entitat que la publica i no se'n faci un ús comercial ni cap obra derivada. Es pot trobar una còpia completa dels termes d'aquesta llicència a l'adreça: *http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/deed.ca*.

Índex

Salutacions,
per Joandomènec Ros,
president de l'Institut d'Estudis Catalans 7

per Oriol Puig,
director del Servei Meteorològic de Catalunya 9

Presentació,
per Manuel Castellet,
Institut d'Estudis Catalans i Consell Assessor de la Masia Mariona 11

El perquè d'un document,
per Josep Batlló,
Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya 15

Relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya,
reproducció facsímil i transcripció de Montserrat Busto,
Servei Meteorològic de Catalunya 41

Annex
Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général,
per Rafael Patxot 97

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII

SALUTACIONS

Vaig tenir ocasió de conèixer Eduard Fontserè en la que devia ser una de les seves darreres aparicions públiques, a finals de la dècada de 1960, en una de les sessions semiclandestines i mig tolerades que la Societat Catalana de Biologia (SCB), acabada de reconstituir després de l'ensulsiada de la guerra i de la postguerra, feia als Dispensaris Blancs del passeig de Sant Joan de Barcelona. Com que ja era molt gran (Fontserè morí el 1970, als cent anys), l'acompanyaven dos col·legues —més aviat, el portaven entre tots dos—, i quan entrà ens adreçà quatre paraules de salutació a la dotzena de joves i no tan joves biòlegs que assistíem a la sessió ordinària de l'SCB.

Confesso que no recordo què ens va dir, als estudiants dels darrers cursos de la carrera —com jo— o als biòlegs acabats de llicenciar que hi érem per sentir el conferenciant de torn i per formalitzar la nostra incorporació a l'SCB. No en sabíem res, de Fontserè, perquè el nostre entusiasme el dirigíem a conèixer les darreres novetats de la recerca biològica i no tant a escoltar un físic i meteoròleg gairebé centenari. Però en aquella ocasió, qui presentava Fontserè ens en digué alguna cosa, no gaire, perquè calia ser prudent: durant la dictadura, en aquelles reunions científiques sempre hi assistia algun informador polític (que devia avorrir-se molt amb les conferències acadèmiques). Així i tot, els quatre comentaris foren suficients per despertar-me l'interès i per esbrinar posteriorment, gràcies als professors de més edat, que la dictadura havia defenestrat Fontserè i que s'havia apoderat *manu militari* de l'obra ingent del meteoròleg i del Servei Meteorològic de Catalunya.

Molts anys després caigué a les meves mans un opuscle, publicat el 1977 però escrit per Fontserè entre 1966 i 1968, l'època que he esmentat, quan tenia noranta-sis anys, i que els organitzadors del Quinzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana, celebrat a Lleida el 1996, reproduïren en el *Llibre de ponències*.[1] Es tracta de «Dos mots de comiat als estudiants catalans». Un repàs als títols dels apartats del text de Fontserè ens indiquen ja l'abast de les seves paraules. Després de dues endreces (la primera de les quals és datada del juny de 1966) i sota el títol general de «La universitat catalana antiga. La seva continuació aparent fins a l'any 1968. Dades d'una vida universitària profundament viscuda», els apartats són: I. El fenomen de la catalanitat; II. El catalanisme de reacció i

1. *Quinzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana. Llibre de ponències*, 1996, p. 361-379.

el catalanisme creador; III. El català i el castellà a la universitat; IV. Professors i estudiants; V. Necessitat de l'estudi de les llengües vives; VI. Una digressió sobre la vida privada; VII. El saber formatiu i el saber utilitari; VIII. Quelcom sobre els aldarulls escolars; IX. L'adeu a la Universitat. Clou el text un apèndix datat el novembre de 1968.

La lectura d'aquests «Dos mots…» revela un professor i investigador modern malgrat l'edat, que es preocupa de la ciència que conrea però sobretot dels joves que l'aprenen a la universitat i que s'estan formant per esdevenir professionals, però també homes i dones d'un país sotmès, amb problemes afegits per la dictadura als que té tota societat moderna. En recomano fortament la lectura, tant als estudiants com als professors actuals, i m'admira el seny, el bon criteri i la fermesa de les conviccions en un científic que havia patit, per les seves idees polítiques i patriòtiques, l'escarni i l'espoli dels qui no li arribaven a la sola de la sabata, ni per coneixements científics ni per dignitat.

L'Institut d'Estudis Catalans es complau de l'edició d'aquest volum, que explica un dels episodis més terribles i bàrbars de la immediata postguerra, desfermat únicament per la revenja, la ignorància i la impotència científica dels vencedors. Episodi contat per Eduard Fontserè, un científic eminent que fou director del Servei Meteorològic de Catalunya i, entre molts altres càrrecs de responsabilitat, membre de l'Institut (i president de la seva Secció). Els fats han volgut que aquest volum vegi la llum en un altre moment negre per Catalunya i el seu autogovern; faig vots perquè episodis com el que aquí es narra no tornin a succeir mai més.

Joandomènec Ros
President de l'Institut d'Estudis Catalans

Teniu a les vostres mans el relat de l'episodi més colpidor de la història de la meteorologia institucional a Catalunya. S'hi relaten els estralls que va provocar la Guerra Civil espanyola al Servei Meteorològic de Catalunya (1921-1939) i les fatals conseqüències de la batalla que el Servicio Meteorológico Nacional va emprendre contra aquesta institució.

El 29 de gener de 1939 es va convertir en un particular Onze de Setembre que va significar la supressió del Servei Meteorològic de Catalunya. Però, tal com la llengua i els costums tradicionals catalans no van morir fa tres-cents anys, la meteorologia catalana també va aconseguir sobreviure —en fa gairebé vuitanta— gràcies a la discreta tasca desenvolupada per tots aquells que havien estat col·laboradors de la institució. Mestres d'escola, pagesos, pescadors o excursionistes —a més dels observatoris oficials com l'Observatori de l'Ebre o l'Observatori Fabra— van continuar mirant el cel, aprenent a reconèixer núvols i prenent dades sistemàticament.

La meteorologia havia estat al servei del públic i aquest mateix públic en conservà el testimoni, l'afició i les maneres de fer.

Per això el Centre Excursionista de Catalunya va proposar retre homenatge l'any 1970 al que havia estat director d'aquest Servei, el doctor Eduard Fontserè. Va voler fer-ho instal·lant una placa commemorativa en una de les fites més importants del Servei, l'observatori meteorològic del Turó de l'Home, confiscat després de la guerra. Les autoritats posaren totes les traves possibles per impedir-ho, però, gràcies a la insistència de l'entitat excursionista, el reconeixement finalment es dugué a terme el novembre de 1995.

A mitjans dels anys noranta es va restablir el servei de meteorologia com a resposta a una demanda social d'informació meteorològica en obert i de qualitat. L'Estatut d'autonomia del 1979 ens n'havia atorgat les competències exclusives. El Parlament de Catalunya va aprovar la Llei de meteorologia l'any 2001, que no ha estat recorreguda pel Tribunal Constitucional. Amb aquesta Llei es va recuperar el nom de Servei Meteorològic de Catalunya. Des de llavors, continua treballant com a empresa pública per desenvolupar el coneixement del clima i la meteorologia de Catalunya, al servei del nostre país.

Indubtablement, som un poble al qual sempre agrada mirar al cel.

Oriol Puig
Director del Servei Meteorològic de Catalunya

PRESENTACIÓ

En el llibre *Guaitant enrera. Fulls de la vida d'un octogenari*, l'autor, Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), qualifica els fets objecte d'aquesta publicació que presentem d'un «acte no de guerra sinó d'odi». La Guerra Civil espanyola s'acostava a la seva fi després de tres anys de sang i destrucció, però l'odi del qual parla Patxot feia gairebé divuit anys que s'estava covant.

L'inici de tot plegat el podem situar a l'any 1921, quan la Mancomunitat de Catalunya creà el Servei Meteorològic de Catalunya —del qual Eduard Fontserè i Riba fou el director— i s'incrementà amb la seva entrada a l'Organització Meteorològica Internacional com a membre de ple dret, amb la creació de la Secció d'Estudis Nefològics i amb el nomenament de Patxot com a membre de la Comissió Internacional per a l'Estudi dels Núvols. Però, molt probablement, la cirereta d'aquest pastís —que, com veurem, tindria greus conseqüències pocs anys més tard— fou l'edició de l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*, que, a més d'ésser publicat en les llengües oficials previstes —francès, anglès i alemany—, ho fou també en català, amb el mateix valor oficial que les altres. Les quatre edicions foren finançades per Patxot en els anys posteriors a la gran crisi de 1929.

I l'edició en castellà? Aquesta llengua no era oficial a l'Organització Meteorològica Internacional i tampoc no formava part dels interessos culturals i científics de Patxot el finançament de l'*Atlas* en castellà. Anys més tard, arran d'una visita del director del Servicio Meteorológico Nacional, Patxot escriuria: «Me retragué l'edició de l'*Atlas Internacional dels Núvols* en català i jo li responguí que no m'ocupava d'Espanya i que era cosa de l'Estat el que n'hi hagués o no en castellà». Rafael Patxot pagà molt car aquest acte de patriotisme.

Els textos que constitueixen el cos d'aquest llibre, essencialment «El perquè d'un document», redactat per Josep Batlló, i «Relat d'Eduard Fontserè sobre els últims dies del Servei Meteorològic de Catalunya», que inclou la transcripció d'un manuscrit d'Eduard Fontserè, duta a terme per Montserrat Busto, permetran al lector anar sortint de la seva perplexitat en saber que el Servei Meteorològic de Catalunya i els més de cinc mil cinc-cents clixés de la nefologia catalana, propietat de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, creada per Rafael Patxot, fossin un objectiu prioritari de les tropes franquistes i de qui les acompanyava. Entraren a Barcelona el 26 de gener de 1939 i tres dies més tard clausuraren el Servei Meteorològic de Catalunya, i en menys de dues setmanes tot el material fotogràfic marxava a una destinació desconeguda. Una espoliació en tota regla.

Rafael Patxot entrà per primera vegada en l'astronomia als setze anys per mitjà de l'*Astronomie populaire* de Camille Flammarion i començà a forjar la seva vocació científica. La seva vida d'astrònom i meteoròleg, amb el magnífic observatori construït a la casa de Sant Feliu de Guíxols —que permetia l'observació directa, amidaments micromètrics, l'astrofotografia, l'espectroscòpia, la física solar...—, el menà a un registre en el qual anotava, dos cops cada dia, les diverses característiques dels núvols de la regió, una tasca exhaustiva que dugué a terme ininterrompudament entre el 1896 i el 1905. S'estroncà parcialment amb el trasllat de la família a Barcelona, però publicà durant la primera dècada del segle xx nombrosos treballs sobre meteorologia, entre els quals *Meteorologia catalana* (1908) i *La pluviometria catalana* (1912). Traslladat ja a Barcelona, una forta amistat i una gran compenetració s'establí entre Rafael Patxot i el professor Fontserè.

Eduard Fontserè, dos anys més gran que Patxot, es llicencià en ciències físiques a la Universitat de Barcelona i es doctorà l'any 1893 a la Universitat de Madrid —l'única a Espanya autoritzada a impartir el grau de doctor— amb una memòria sobre astronomia. S'encarregà dels observatoris de la Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, presidí el Servei Horari Oficial, promogué la construcció de l'Observatori Fabra i participà en l'organització de la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya. En aquest punt s'inicià l'amistat i la collaboració amb Patxot. Dos orígens molt diferents que convergien en els mateixos interessos.

Exiliat Patxot a Suïssa des de l'any 1936 —un exili del qual no retornà mai—, durant la dècada dels anys quaranta del segle passat reclamà insistentment, endebades, el material confiscat per via administrativa, diplomàtica o a través de l'Organització Meteorològica Internacional. L'any 1947 Patxot escriu a Fontserè, insistint en allò que ja li havia demanat en una carta del 4 de febrer de 1945: «necessito que em situeu exactament respecte dels fets esdevinguts [l'espoliació de 1939], de les persones que hi intervingueren i dels resultats i conseqüències del robatori». I detalla exhaustivament tot allò que vol conèixer amb l'objectiu «d'esbombar *urbi et orbi* un lladronici, [...] no és solament per veure neu i glaç que em som expatriat en la meva vellesa».

Fontserè li respon, amb tots els detalls, el 6 d'abril, en un extens escrit —l'esborrany manuscrit del qual publiquem i transcrivim en aquest llibre— que fou la base per a la famosa *Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général*, adreçada als més importants meteoròlegs del món el juliol de 1948, la qual adjuntem al final. Eduard Fontserè en va rebre una còpia amb aquesta dedicatòria: «Com que també coneixeu la mar, no us sorprendrà gens el vent de grop que estic provejant i cenyint».

Amb aquesta publicació, els autors, el Consell Assessor de la Masia Mariona, l'Institut d'Estudis Catalans i el Servei Meteorològic de Catalunya collaboren a vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica a Catalunya.

Agraïments

Al Consell Assessor de la Masia Mariona, que aixopluga totes les entitats directament relacionades amb la feina de Patxot, i és qui va acollir la proposta d'aquesta edició. També a l'Institut d'Estudis Catalans, per publicar-ho.

A les famílies d'Eduard Fontserè i Rafael Patxot, per haver dipositat la documentació dels seus avis a arxius públics.

A la Cartoteca de Catalunya i a l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, per facilitar-nos la consulta de tots els documents necessaris i també les imatges reproduïdes en aquest llibre. Molt especialment a Elisenda Ardèvol i Antonio Martínez, que van portar el dia a dia de les nostres consultes i la digitalització d'imatges.

I al Servei Meteorològic de Catalunya, entitat que va saber canalitzar esforç, afició i talent per posar la ciència al servei de la gent; per això, gairebé un segle més tard, molts catalans encara sentim que portem un meteoròleg al nostre interior.

Manuel Castellet
Institut d'Estudis Catalans
Consell Assessor de la Masia Mariona

La caseta que es va instal·lar al Turó de l'Home, amb Fontserè i Patxot.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII

EL PERQUÈ D'UN DOCUMENT

JOSEP BATLLÓ,

INSTITUT CARTOGRÀFIC I GEOLÒGIC DE CATALUNYA

Cap a la fi de la Guerra Civil, els últims dies de desembre de 1938, les tropes del general Franco inicien l'ofensiva de Catalunya. En dos mesos, tot Catalunya caurà en les seves mans; és la fi del Govern de la Generalitat. En aquest context, els dies posteriors a l'entrada de l'exèrcit facciós a Barcelona, el 26 de gener de 1939, van ser testimonis de la destrucció del Servei Meteorològic de Catalunya (SMC) i del segrest dels seus arxius, inclosos els materials que formaven la secció d'estudis nefològics de la Fundació Concepció Rabell, una de les millors col·leccions mundials del seu temps referent a l'observació i estudi dels núvols.

La Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vídua Romaguera (FCRC) era una entitat privada creada per Rafael Patxot i Jubert (1872-1964), com a marmessor de l'herència de la seva cunyada, que a la seva mort, l'any 1919, va deixar una part de la seva fortuna per dedicar-la a obres culturals. Un dels mecenatges inicials de la Fundació va ser per a la creació i manteniment d'una secció d'estudis nefològics al si de l'SMC. Més endavant, l'any 1926, Patxot va reorganitzar els seus patronatges (en tenia molts altres) sota el paraigua de la Institució Patxot. Així, encara que els estudis nefològics van continuar sota l'FCRC, no ens ha d'estranyar trobar-los referits sota els dos patronatges.

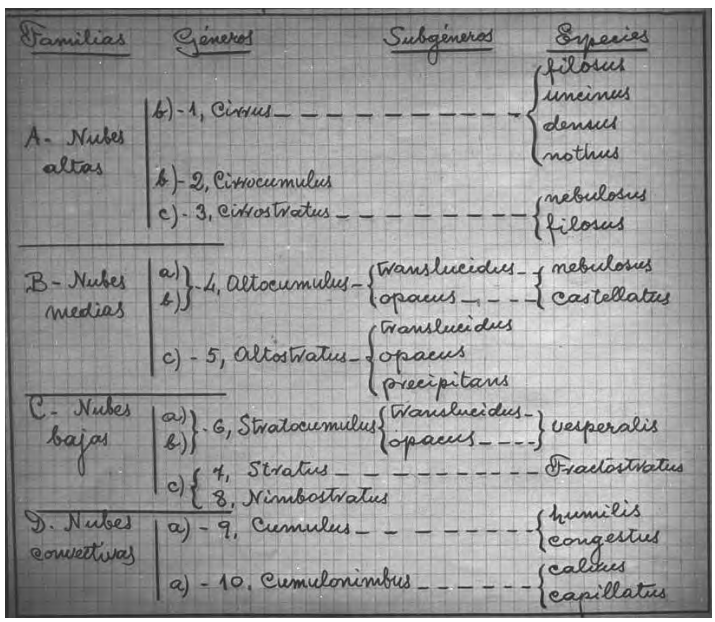

Full de classificació de núvols.

Rafael Patxot, juntament amb Francesc Cambó i Batlle (1876-1947) és el gran mecenes de la cultura catalana en el període que abraça des dels inicis de la Mancomunitat fins a la Guerra Civil. El seu mecenatge incloïa premis a treballs d'investigació i culturals, beques i finançament de línies específiques, com van ser els estudis de la Masia Catalana, l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya

Fotografia estereoscòpica d'un núvol.

o els mateixos estudis de nefologia catalana. Patxot era un personatge realment singular; home cultivat, amb un gran amor per la cultura en totes les seves manifestacions, també tenia un caràcter fort. Josep Massot, a Massot (2014, p. 41), el defineix com un catalanista de pedra picada; però tot ell ho era. Ell mateix es definia com a «arxi-independent, baix tot punt de vista: intellectual, moral i cívic» i també com a «tramuntanenc».[2] Però Patxot no sols va ser un mecenes de la cultura catalana, també es va interessar per l'astronomia i, molt especialment, per la meteorologia (Batlló, 2014). Ell mateix (Patxot i Jubert, 1952, p. 125) ens diu: «els treballs de nefologia catalana, era cosa de lligar-se amb el meu nom, per ésser la continuació d'experimentacions començades en el meu Observatori Català de St. Feliu de Guíxols i la realització actual de projectes que aleshores esdevingueren impossibles». I és cert que en aquest cas va ser mecenes i investigador alhora.

Patxot, que es va exiliar als inicis de la Guerra Civil, era plenament conscient del valor científic de la col·lecció de clixés i altres materials que va formar amb els anys i per això va intentar durant la guerra posar-ho tot en lloc segur, fora de la Península. No ho va aconseguir. Com s'ha dit, el material d'estudi acumulat va ser segrestat juntament amb tota la documentació de l'SMC.

Però Patxot no es va donar per vençut i després de la guerra va continuar els seus intents per recuperar la col·lecció, que van ser infructuosos. La Segona Guerra Mundial (1939-1945) va fer impossible qualsevol gestió jurídica i diplomàtica fins l'any 1945. Però acabada la guerra va continuar les seves gestions i l'any 1947 va

2. Fons Fontserè, lligall FF-17-11, Cartoteca de Catalunya, Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC).

demanar a Fontserè que posés en net els seus records dels fets per poder elaborar una nova demanda. Es conserva l'original manuscrit[3] al Fons Fontserè, dipositat a la Cartoteca de Catalunya, una secció de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya (ICGC). Pel seu interès es presenta l'edició facsímil amb la seva transcripció juntament amb unes notes prèvies que ajuden a contextualitzar-lo.

El Servei Meteorològic de Catalunya

Un dels objectius de la Mancomunitat de Catalunya des de la seva creació va ser dur a terme infraestructures i serveis propis d'un estat modern (Balcells, 2014). Entre ells, hi trobem el d'un servei meteorològic. No entrarem a detallar la història de la seva creació, esbossada a Galí (1985). Sí que ens cal remarcar que darrere la seva creació hi ha, per una part, una necessitat institucional de dotar-se d'un servei d'aquestes característiques. Però, per una altra, hi ha també un impuls popular, mantingut pel viu interès per la meteorologia mostrat per molts catalans (Batlló, 2017). En aquest sentit, el seu director, Eduard Fontserè i Riba (1870-1970) va ser una figura clau, que sabé barrejar les dosis necessàries d'amateurisme i professionalitat, de servei públic i de recerca, i es guanyà així un nom per l'SMC, tant entre els usuaris com en l'àmbit internacional. Però no és aquest el lloc per analitzar la seva carrera i el seu tarannà, que ha estat objecte d'altres estudis (Iglésies, 1983; Roca Rosell, 1995; Roca Rosell *et al.*, 2004).

Si reculem un xic, els primers anys del segle xx van veure diferents iniciatives relacionades amb la meteorologia a Catalunya: la Xarxa Meteorològica de Catalunya i Balears (Baig, 2008), l'Observatori Català (Patxot i Jubert, 1908), l'Observatori de l'Ebre (Batlló, 1995; García Doncel i Roca Rosell, 2007) i l'Observatori Fabra (Prohom *et al.*, 2008 i 2014; Batlló i Roca Rosell, 2005), la Xarxa Pluviomètrica (Patxot i Jubert, 1912), la Societat Astronòmica de Barcelona (Prohom, 2006; Batlló, 2011) o l'Estació Aerològica de Barcelona (Batlló i Arús, 2014) entre altres. Fins i tot aquells anys van veure la crea-

Eduard Fontserè.

3. Fons Fontserè, lligall FF44-04, Cartoteca de Catalunya, ICGC. De fet, el que es conserva és l'esborrany de l'escrit que Fontserè va enviar a Rafael Patxot, llavors a Suïssa.

ció d'un servei de previsió del temps gestionat per una associació de voluntaris (Batlló i Rosselló, 2012).

La creació d'un servei meteorològic propi coincideix en el temps amb la discussió sobre la transferència de serveis de les diputacions a la Mancomunitat l'any 1919; però no es va fer realitat fins l'any 1921. S'insereix doncs en la reorganització que la transferència de competències feta realitat l'any 1920 va comportar i en el marc de l'expansió de les activitats de la Mancomunitat a partir de l'anomenat *segon emprèstit* (Muntaner, 2014).

La figura de Fontserè va ser cabdal en tot el procés per a la creació i desenvolupament de l'SMC. En la seva persona coincidien moltes de les iniciatives mencionades. Catedràtic de la Universitat de Barcelona, director de les seccions Meteorològica i Sísmica de l'Observatori Fabra, director de l'Estació Aerològica de Barcelona (directament lligada a l'Institut d'Estudis Catalans), president de la Societat Astronòmica de Barcelona i, sobretot, gran practicant i afeccionat a la meteorologia i alhora dinamitzador i amb bones dots d'organitzador. Ell va ser catalitzador i al mateix temps aglutinador de les diferents iniciatives i gran defensor de la necessitat d'un servei meteorològic propi de la Mancomunitat.

L'SMC es va mostrar, des del primer moment, una eina molt útil i va sobreviure a la Mancomunitat fins a ser recollit per la Generalitat republicana. El període de la dictadura del general Miguel Primo de Rivera no va afectar el fons de la seva estructura i funcions. De fet, sota la tutela de la Diputació de Barcelona va continuar la seva expansió. D'aquesta època són els primers comunicats radiofònics del temps (Batlló, 2002).

Estació meteorològica de Montserrat.

Les tasques que duia a terme eren les normals d'una institució del seu tipus. Estava encarregat d'estudis climatològics, de la previsió del temps, de les observacions aerològiques i d'altres estudis particulars de la meteorologia catalana. Fontserè, coneixedor de la importància dels contactes amb altres serveis, es va preocupar perquè l'SMC fos membre de l'Organització Meteorològica Internacional (OMI) i va col·laborar en diferents projectes d'abast internacional. Ens cal destacar la participació en l'Any Polar Internacional de 1932-1933 (Batlló, 2008) i en els treballs de la Comissió Internacional per a l'Estudi dels Núvols (CIEN). En aquest últim camp, la col·laboració va ser duradora i en l'SMC es va crear una secció d'estudis nefològics sostinguda per Rafael Patxot.

L'inici de la Guerra Civil no va alterar les seves funcions. De fet, les va reforçar ja que, encara que no va estar mai militaritzat, col·laborava a l'esforç de la guerra, va augmentar el nombre d'observacions diàries a tota la xarxa i es van elaborar productes nous com els estats del temps per a l'aviació. Fins al dia de la seva destrucció va continuar fent un treball meticulós. Com a exemple, reproduïm un mapa de l'estat del temps del darrer dia.

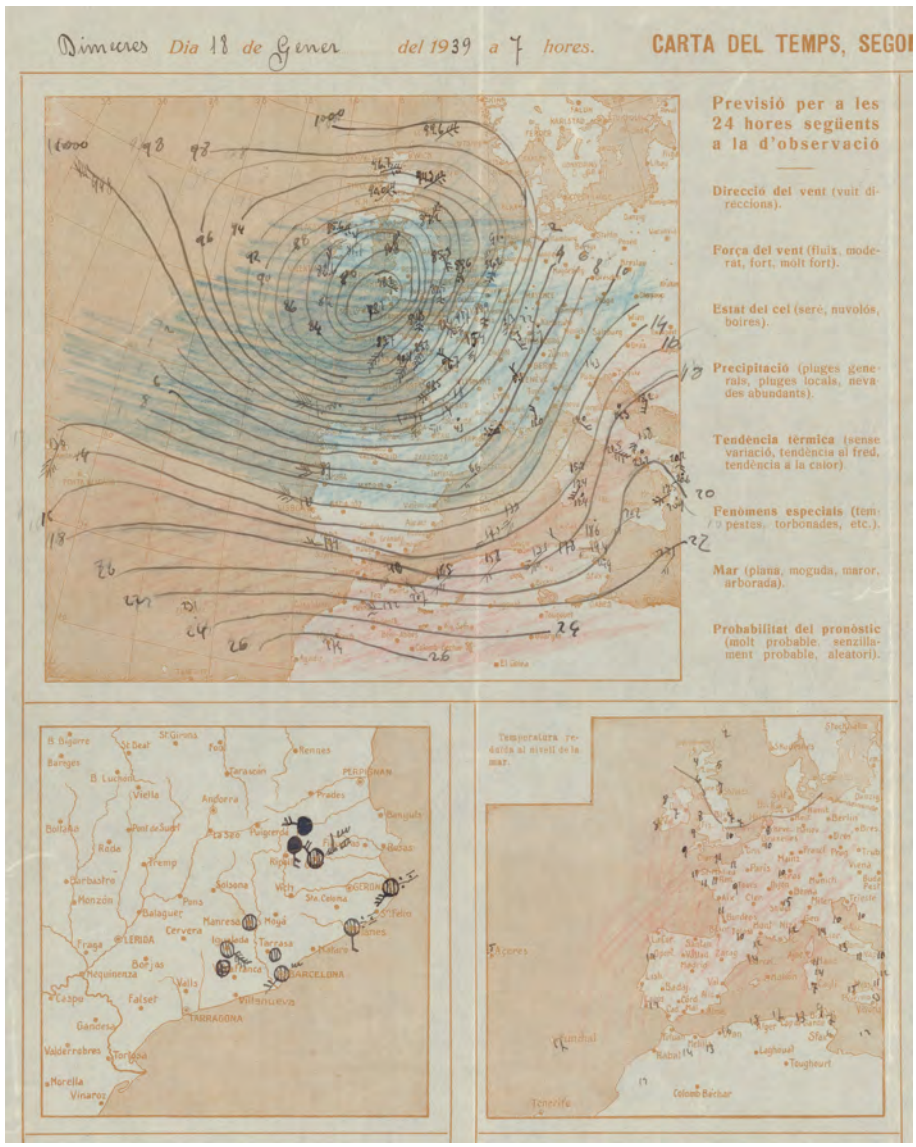

Mapa del temps de l'SMC de gener del 1939.

La simple observació dels núvols ens informa qualitativament de molts dels estats locals de l'atmosfera. Per això els meteoròlegs continuen sent uns grans observadors dels núvols. Així mateix, els recursos que ofereixen els núvols per a l'estudi de l'atmosfera ja eren reconeguts a les primeres dècades del segle xx.

Ja hem comentat l'interès de Rafael Patxot per la meteorologia. Va dotar el seu Observatori Català, instal·lat a casa seva, a Sant Feliu de Guíxols, d'una estació meteorològica molt completa i ja a la fi del segle xix practicava l'observació sistemàtica dels núvols (Batlló, 2014). El trasllat de la família a Barcelona va suposar una gradual reducció de la seva activitat en el camp de la meteorologia; però diversos factors (els projectes de la Mancomunitat, la disposició de diners i el dinamisme de Fontserè) el van engrescar en un projecte de volada. El projecte seria dirigit per Fontserè i el camp principal d'acció passà a ser l'estudi dels núvols.

Amb la creació de l'SMC, l'any 1921, Fontserè i Patxot van decidir completar-lo amb una secció especial d'estudis nefològics. Patxot, mitjançant l'FCRC es va fer càrrec de totes les despeses, tant les necessàries per a la seva instal·lació com les del seu funcionament regular, del qual es va encarregar Fontserè. Però una revisió de la documentació existent demostra que la data de 1921, donada per molts autors (p. ex., Iglésies, 1983), no és ben certa. El tema ja es movia, com a mínim, des de l'any 1918. Es conserva una carta de Patxot a Fontserè, amb data 25 de novembre de 1918, en què el primer demana detalls molt precisos dels sondatges de l'Estació Aerològica[4] per clarificar les alçades mínimes dels Ci-St (cirroestrats). Per tant, sembla que en aquells anys anteriors a la creació de l'SMC Patxot continuava treballant en el tema dels núvols.

Alhora, diversos fets coetanis van ajudar que el tema prengués més volada. El primer és d'àmbit internacional. A l'octubre de l'any 1919 Fontserè va assistir a la reunió de París de l'OMI com a membre de la delegació espanyola. Allà, Sir William Napier Shaw (1854-1945), director de la Meteorological Office, va apuntar la necessitat, atesa l'evolució dels coneixements, d'actualitzar l'*Atlas* de núvols encara en ús, de 1896. Fontserè en deuria prendre nota. A la tornada d'aquesta reunió Fontserè va insistir a les autoritats de la Mancomunitat sobre la necessitat de disposar d'un servei meteorològic, que encabís i donés forma a totes les iniciatives existents fins aquell moment a Catalunya. El mateix any es produeix la mort de la cunyada de Patxot, Concepció Rabell, qui el deixa com a marmessor d'una gran fortuna que, «entre moltes altres coses, proveí per a necessitats d'ordre intel·lectual» (Patxot i Jubert, 1952).

La correspondència conservada entre Fontserè i Patxot (només del costat de Patxot)[5] ens permet deduir que, com a marmessor, es posà en contacte amb Fontserè: «ara començo a portar l'atenció a la secció o sector de ciències físiques,

4. Fontserè n'era el director. Per als interessats, vegeu Batlló (2013).
5. Fons Fontserè, lligall FF-17-11, Cartoteca de Catalunya, ICGC.

us dono la preferència en aquest rengle» (carta sense data). Per les respostes de Patxot, sembla que la proposta de Fontserè anava en la direcció de potenciar l'estació aerològica; però Patxot insistí en la importància de l'estudi dels núvols: «Els detalls de la vtra. carta se refereixen principalment a l'observació aerològica. Molt bé; tot això lluirà degudament en la nostra Fisiografia Catalana; mes jo voldria observacions sistemàtiques d'altitud de nuvols, [...] fetes trigonomètricament, ço es, una base i teodolit a cada cap. D'això no'n tenim res fet i no podem deixar semblant falla en la nostra meteorologia. Que no podriau posar-me aquesta qüestió en prosa —vull dir xifres de cost— aplegant-ho amb els vostres projectes aerològics que, certament, no puc menys de lloar» (carta del 15 de maig de 1919). Així, el que proposa Patxot és fer fotografies estereoscòpiques dels núvols per mesurar-los. No era una novetat; ja en ocasió de la primera campanya d'observació de núvols, l'any 1896, els jesuïtes catalans de l'Observatori de Manila ho havien fet, i Patxot deuria conèixer el treball prou bé (Batlló, 2004 i 2005).

Per tant, a partir dels documents conservats sembla que la idea d'una secció dedicada a l'estudi dels núvols va sorgir de Patxot, que va convèncer Fontserè. I tot això es va posar en marxa abans que existís el Servei Meteorològic. Ja el mateix any 1919 s'adquirien els dos teodolits fotogràfics italians. Probablement la creació del Servei Meteorològic només va provocar un redireccionament d'aquesta unitat vers el nou centre. En termes moderns (i anacrònics, ben cert), i a partir de l'anàlisi del seu funcionament, la podríem considerar una línia de recerca subvencionada i independent dintre d'una institució ja existent (l'SMC) per optimitzar els seus recursos i aprofitar-ne les sinergies.

Patxot va posar els instruments i també es va fer càrrec de retribuir un fotògraf i un ajudant. Es va haver de preparar el que s'anomena una base fotogramètrica. És a dir, dues bases separades (en aquest cas, 400 m) per fer les fotografies i aconseguir l'efecte de profunditat desitjat. L'una es trobava a les oficines de l'SMC, a l'edifici del Rellotge de l'Escola Industrial. L'altra, al terrat d'un edifici al carrer de Casanova, 169-171 (numeració de l'època). Les fotografies havien de fer-se simultàniament i va ser necessari instal·lar una línia de telèfon que connectava els dos punts. Finalment, es va haver d'instal·lar un laboratori fotogràfic per tractar el material, amb les despeses que generava el seu manteniment. De tot, va fer-se'n càrrec Patxot via l'FCRC. I, molt de l'estil de Patxot, no fou fins passat un temps que aquesta col·laboració es formalitzà mitjançant un document privat que reproduïm.[6]

A part de les fotografies (ordinàries i estereoscòpiques), també s'observava i registrava l'estat del cel cada dues hores. I, com no podia ser d'una altra manera de part d'un bon bibliòfil, Patxot s'encarregà també de fer imprimir formularis adequats per realitzar tot el treball.

Es va contractar com a fotògraf Josep Pons i Girbau, de Blanes. Fou una elecció molt encertada. En poc temps s'acumulà una gran quantitat de material sota criteris de catalogació estrictes. Ja l'any 1923, Fontserè pogué presentar els

6. Fons Fontserè, lligall FF44-04, Cartoteca de Catalunya, ICGC.

59

Fundació
Concepció Rabell i Cibils
Vda. Romaguera

BARCELONA

19 Febrer 1923.

Sr. Director del
Servei Meteorològic de Catalunya.
Barcelona.

Benvolgut Dr. Fontseré:

Donat el caracter representatiu vostre i també meu en ço que pertany als treballs ja iniciats de NEFOLOGIA CATALANA, crec que es avinent posar per escrit la essencia de la convenció verbal que ens regeix.

Els actuals treballs de Nefologia Catalana son una iniciativa de aquesta "Fundació" i se fan amb intent d'arribar a la publicació de un "corpus" català encloent tot quant poguem aplegar referent a nuvols i fet a casa nostra.

En conseqüencia, tot el material, tant instrumental com observacional, provinents de la Fundació, quedarà de propietat de la mateixa, romanent en el Servei Meteorològic de Catalunya ab caracter de dipòsit i no se podrà comunicar ni utilisar fora de la Fundació sense una autorisació de aquesta.

El programa cientific resta exposat en els divers escrits intercanviats: folk-lore, historigrafia, altituts, velocitats, morfologia, atlas i correlació dinàmica.

Quan vingui la adquisició de llibres a fi de completar el material bibliogràfic, aquest s'entendrà sempre, com l'instrumental i l'observacional, que resta en dipòsit en el Servei Meteorològic, emperò a la disposició de la Fundació.

La despesa anyal que la Fundació pot destinar al obgecte nefo-

24

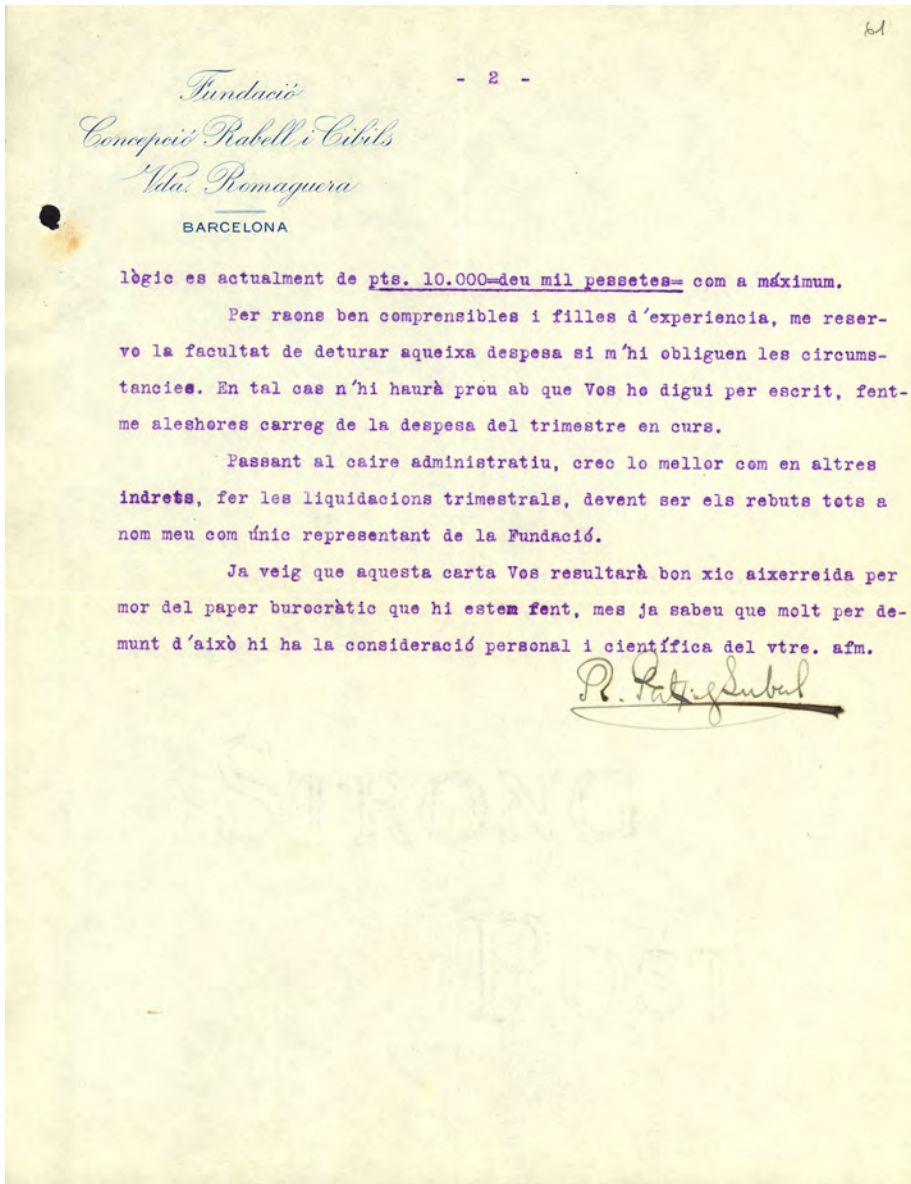

Fundació
Concepció Rabell i Cibils
Vda. Romaguera

BARCELONA

- 2 -

lògic es actualment de pts. 10.000=deu mil pessetes= com a máximum.

Per raons ben comprensibles i filles d'experiencia, me reservo la facultat de deturar aqueixa despesa si m'hi obliguen les circumstancies. En tal cas n'hi haurà prou ab que Vos ho digui per escrit, fentme aleshores carreg de la despesa del trimestre en curs.

Passant al caire administratiu, crec lo millor com en altres indrets, fer les liquidacions trimestrals, devent ser els rebuts tots a nom meu com únic representant de la Fundació.

Ja veig que aquesta carta Vos resultarà bon xic aixerreida per mor del paper burocràtic que hi estem fent, mes ja sabeu que molt per demunt d'això hi ha la consideració personal i científica del vtre. afm.

R. Patxot Subirà

Document de col·laboració entre Rafael Patxot i el Servei Meteorològic de Catalunya.

primers resultats del treball a la Conferència Internacional de Directors de Serveis Meteorològics de l'OMI reunida a Utrecht. Atès l'interès que generaven els treballs de nefologia catalana, Patxot fou nomenat membre de la CIEN.

L'any 1925 es va poder publicar ja un primer treball per ajudar els observadors de tot Catalunya. Es tracta de l'*Atlas elemental de núvols*. La qualitat del treball permeté que fos prologat per Emile Delcambre (1871-1951), que va ser director del Bureau Central Météorologique francès i era llavors el president de la CIEN. De fet, la publicació era bilingüe (català/francès) per l'interès de Delcambre que la publicació, en una època en què el material sobre núvols era molt escadusser, fos també útil per als observadors francesos.

En canvi, la seva publicació va provocar la carta d'Enrique Messeguer, llavors director del Servicio Meteorológico Nacional (SMN), a Fontserè (19 de febrer de 1926), on diu: «Esta circunstancia no me impide, como español, estar por completo disconforme con la ausencia del idioma nacional en una publicación de trabajos meteorológicos efectuados en Cataluña, y como jefe del Servicio Nacional me es imposible recomendarle y utilizarle, pues aparte el aspecto patriótico del problema, el catalán, muy digno y grato para todos, debe ir siempre acompañado del idioma nacional».

El treball de Fontserè i Patxot va ser un treball braç a braç, molt més del que ens havíem imaginat fins ara. D'aquella època Patxot (1952, p. 577) ens diu: «Cada dissabte, jo pujava de grat aquella escala [de l'edifici del Rellotge i que menava a les oficines de l'SMC] tan espaiosa com massa llarga, per tal d'anar a trobar-hi el Director i amic en l'efusió de la nostra dèria experimental, barrejada amb comentaris personals i el bescanvi sentimental, somogut per fets del moment. L'FCRC augmentava i perfeccionava considerablement el seu fons observacional i justificava les refiances que nosaltres teníem de treure'n un treball de certa volada, comptant amb la col·laboració internacional».

El volum i qualitat de la col·lecció continuà creixent i esdevingué una de les més importants a escala mundial. Així, i a proposta de Fontserè, la CIEN, que continuava amb el seu treball de compilació d'imatges de núvols per tot el món, decidí celebrar a Barcelona l'última reunió abans de presentar el que seria el nou «Atlas de núvols», d'abast mundial, a la Conferència de Directors per a la seva aprovació i posterior publicació. La nefologia catalana adquiria, doncs, projecció internacional.

La reunió tingué lloc de l'onze al quinze de juny de 1929, a l'Escola Industrial de Barcelona i, per facilitar la tasca de comparació i selecció d'originals, Fontserè organitzà una exposició de fotografies de núvols, que també va estar oberta al públic. Patxot, per malaltia, només va poder assistir a les reunions del primer dia; però a les actes de les sessions veiem com, efectivament, prenia part activa a les discussions.

Ja a la reunió de Barcelona es va plantejar el problema que, a causa dels inicis del rearmament de les potències i, poc després, de la gran crisi de 1929, no es veia la possibilitat de trobar finançament per a la publicació d'una obra que havia costat tants anys i tant de treball. Fou aquí on Patxot feu novament una passa

endavant i es va comprometre a aportar 150.000 francs francesos a les despeses d'edició (de fet, cobrien aproximadament el cost total de l'edició). La proposta es feu oficial a la reunió de directors de Copenhaguen a la tardor de 1929. La condició que va posar Patxot fou que, a part de les edicions en llengua francesa, anglesa i alemanya —llengües oficials a l'OMI—, existiria una quarta edició en català —oficial com les altres i també pagada per la Institució Patxot, que va vehicular l'ajuda. Com era d'esperar, la proposta fou rebuda amb els màxims agraïments per la CIEN i tota l'OMI.

Per no endarrerir més l'aparició d'una obra tan necessària, es va optar per fer una primera edició reduïda (un «extracte», en la denominació oficial) per ser distribuïda entre els observadors. Va aparèixer ja l'any 1930 en les quatre llengües.[7] L'edició del gran *Atlas* —*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*, fou el títol en català—, pensat més com a obra de referència, per a les biblioteques i centres de recerca, es va endarrerir fins l'any 1932. Constava de 121 pàgines de text i 174 làmines, algunes impreses a dues tintes (un fet que no era normal a l'època), amb les imatges i esquemes dels núvols descrits. D'aquestes làmines, 26 contenien fotografies del fons nefològic de l'FCRC. Ben cert, la meteorologia catalana brillava en el seu punt més alt.

Com a mostra pública d'agraïment a Patxot pel seu suport decisiu a l'edició, la CIEN va fer imprimir un exemplar de bibliòfil (faceta de Patxot ben coneguda pels membres de la CIEN), sobre paper Japó, i el transmeté via diplomàtica. L'exemplar fou lliurat a Patxot pel llavors president de la Generalitat, Lluís Companys, en un acte que tingué lloc al Palau de la Generalitat el dia 28 de maig de 1934.

L'edició catalana del gran *Atlas* no va aparèixer l'any 1932, i es va demorar fins l'any 1935. El motiu va ser l'endarreriment en la traducció. A l'edició no consta el traductor, que es pensava que era el mateix Fontserè. De fet, si seguim la descripció que ens en donen Iglésies (1983, p. 81) i el mateix Patxot (1952, p. 576-577) sembla que la traducció al català fos obra de Fontserè: «Encara em sembla veure el Dr. Fontserè, en l'oficina de l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya, entorn d'un llarg tauló ple dels gravats de l'*Atlas* i, amunt i avall, regirant plecs impresos, tots dos cercàvem resoldre el problema, no sempre fàcil, d'adaptar el català al tecnicisme físic especialitzat, tasca gens planera, les dificultats de la qual difícilment capiran els qui llegeixin el text definitiu».

Però ara sabem que no és així; la traducció bàsica és de Patxot. Ho sabem per les cartes que es conserven al Fons Fontserè.[8] Com a exemple, en una carta a Fontserè, de 19 d'agost de 1934, Patxot escriu: «Després d'uns dies de retràs [...] per fi avui he pogut acabar la traducció dels epígrafs de l'Atlas C.E.N. [...] Demà començaré a revisar-ho amb esperit crític fent-hi les anotacions que me vagi suggerint la lectura i deixant-ho apunt per la vostra censura, més pràctica i acurada. De totes maneres, encara són 54 folis semblants als que us vaig donar».

7. Podeu consultar l'edició anglesa en línia a *https://www.wmocloudatlas.org/docs/ICA1930-optimized-for-web.pdf*.

8. Fons Fontserè, lligall FF17-11, Cartoteca de Catalunya, ICGC.

appliquer le code. On a eu constamment souci de faciliter cette application aux observateurs, jusque dans la présentation matérielle ; ainsi la disposition typographique du commentaire de chaque spécification du code est conçue de manière à en faciliter la consultation ; la définition résumée est en **« caractères gras »**, les remarques explicatives d'ordre général en « caractères romains », le reste, et notamment ce qui a trait aux moyens d'éviter la confusion avec d'autres spécifications, en « caractères romains plus petits ». On a cru devoir s'abstenir dans le texte même de toute considération « synoptique », l'observateur étant supposé ignorer la situation générale ; toutefois on a tenu à ne pas le priver entièrement de l'aide efficace que peut apporter le rattachement des états du ciel à l'évolution des perturbations ; aussi trouvera-t-on, à la fin de la deuxième partie, une figure d'ensemble montrant où se situent, par rapport à une perturbation, les différents ciels inférieurs, moyens et supérieurs du code. Enfin chaque planche est éclairée par un schéma et une légende.

Cet Atlas est le fruit d'un labeur collectif de la Commission des Nuages, et sa mise au point (œuvre de MM. BERGERON et WEHRLÉ) a été réalisée par l'Office National Météorologique de France. Les traductions allemande et anglaise sont dues respectivement au Dr KEIL et à M. CAVE. S'il est édité à un prix remarquablement peu élevé, la Météorologie Internationale en est redevable à la générosité d'un Membre de la Commission des Nuages, M. Rafel PATXOT, Mécène de la Science des Nuages, à qui nous devons déjà les études si intéressantes sur les nuages effectuées par la Fundació Concepció Rabell i Cibils et qui a pris presque entièrement à sa charge l'édition de l'ouvrage complet, travail dont a largement bénéficié cet Extrait.

PARIS, le 25 Février 1930.

Le Président de la Commission Internationale pour l'Etude des Nuages :

E. DELCAMBRE.

ausgewählt, dass sie gute Bilder zum ersten und zweiten Teil liefern und der Text bezieht sich möglichst oft auf sie ; die Anordnung der Tafeln geschah nach den Ziffern des Schlüssels, weil der Atlas vor allen Dingen in Verbindung mit dem Schlüssel verwandt werden soll. Besondere Sorgfalt wurde darauf verwandt, die Anwendbarkeit des Wolkenatlasses für die Beobachter zu erleichtern. Unter diesem Gesichtspunkt wurde auch im Druck für jede Schlüsselziffer ein besonderes Schema eingehalten. Die Hauptdefinition wurde in schräger Schrift die Erläuterung in gewöhnlichem Satz und alles das, was dazu dient, irgendwelche Verwechslungen mit andern Ziffern zu vermeiden, in kleinen Lettern gedruckt. Irgendwelche Bezugnahme auf die synoptische Wetterlage wurde vermieden, weil der Beobachter diese im allgemeinen nicht kennt. Nichtsdestoweniger sollte aber dem Beobachter die wichtige Hilfe nicht genommen werden, die die enge Verbindung des Himmelszustandes mit dem Ablauf der atmosphärischen Störungen zeigt. Aus diesem Grunde findet man man am Ende des zweiten Teiles eine Figur, die die verschiedenen tiefen, mittleren und hohen Wolken in ihrer Beziehung zu den atmosphärischen Störungen darstellt. Endlich trägt jede Tafel ein Schema und eine Erläuterung.

Der vorliegende Atlas ist die Frucht der gemeinsamen Arbeit der Internationalen Kommission für das Studium der Wolken. Die endgültige Form wurde von den Herren BERGERON und WEHRLÉ festgelegt und von der Französischen Staatsanstalt für Meteorologie ausgearbeitet. Die deutsche und englische Übersetzung wurde von den Herren K. KEIL, bezw. CAVE besorgt. Wenn der kleine Atlas zu einem bemerkenswert niedrigen Preise herausgegeben werden kann, so muss die internationale Meteorologie das der Freigebigkeit eines Mitgliedes der Wolkenkommission, des Herrn Rafel PATXOT, danken. Dieser edle Gönner unserer Wissenschaft, dem wir schon viele interessante Studien über die Wolken verdanken, die durch die Fundació Concepció Rabell i Cibils ausgeführt wurden, hat fast die ganzen Kosten für die Herausgabe des grossen Atlasses übernommen, woraus für die Teilausgabe des kleinen Atlasses erhebliche Vorteile erwuchsen.

PARIS, den 25. Februar 1930.

Der Präsident der Internationalen Kommission für das Studium der Wolken.

E. DELCAMBRE.

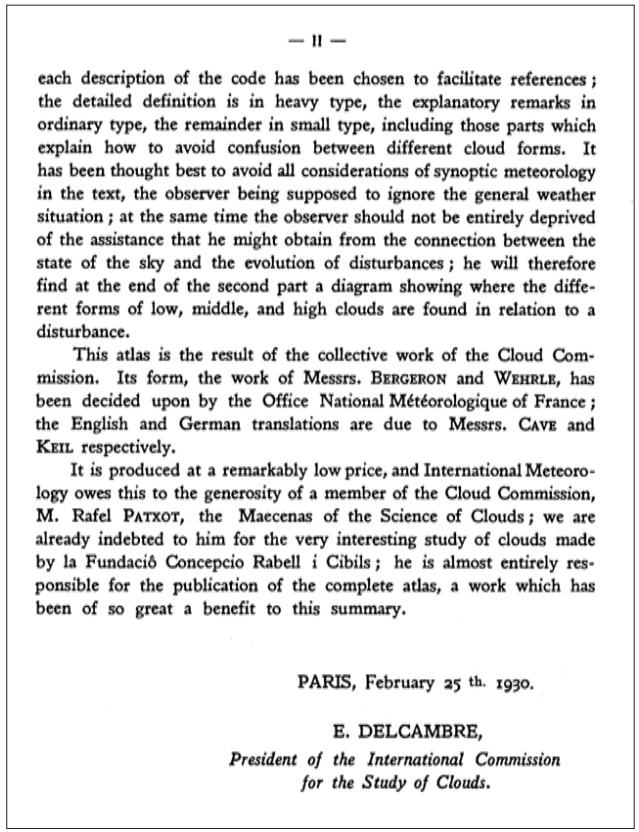

— II —

each description of the code has been chosen to facilitate references ; the detailed definition is in heavy type, the explanatory remarks in ordinary type, the remainder in small type, including those parts which explain how to avoid confusion between different cloud forms. It has been thought best to avoid all considerations of synoptic meteorology in the text, the observer being supposed to ignore the general weather situation ; at the same time the observer should not be entirely deprived of the assistance that he might obtain from the connection between the state of the sky and the evolution of disturbances ; he will therefore find at the end of the second part a diagram showing where the different forms of low, middle, and high clouds are found in relation to a disturbance.

This atlas is the result of the collective work of the Cloud Commission. Its form, the work of Messrs. BERGERON and WEHRLE, has been decided upon by the Office National Météorologique of France ; the English and German translations are due to Messrs. CAVE and KEIL respectively.

It is produced at a remarkably low price, and International Meteorology owes this to the generosity of a member of the Cloud Commission, M. Rafel PATXOT, the Maecenas of the Science of Clouds ; we are already indebted to him for the very interesting study of clouds made by la Fundació Concepcio Rabell i Cibils ; he is almost entirely responsible for the publication of the complete atlas, a work which has been of so great a benefit to this summary.

PARIS, February 25 th. 1930.

E. DELCAMBRE,
President of the International Commission for the Study of Clouds.

raó que aquest Atlas ha d'ésser utilitzat, sobretot, per aplicar el codi. Hem tingut sempre cura de facilitar aquesta aplicació als observadors, àdhuc en la presentació material ; per això, la disposició tipogràfica del comentari de cada especificació del codi és concebuda de manera que en faciliti la consulta ; la definició resumida és en lletra negreta, les remarques explicatives d'ordre general en caràcters rodons, la resta, i principalment ço que pertoca als medis d'evitar la confusió amb altres especificacions, en tipus de cos més petit. En la suposança que l'observador ignora la situació general, hem cregut que devíem abstenir-nos de tota consideració « sinòptica » en el mateix text ; no obstant, hem volgut no privar-lo enterament de l'ajuda eficaç que es pot treure de correlacionar els estats del cel amb l'evolució de les pertorbacions atmosfèriques ; per això es trobarà, a l'acabament de la segona part, un esquema de conjunt mostrant on se situen, respecte d'una pertorbació, els diferents celatges inferiors, mitgers i superiors, del codi. Finalment, cada planxa s'explica per un esquema i un epígraf.

Aquest Atlas és el fruit d'un treball col·lectiu de la Comissió dels Núvols, i el seu enfocament (obra dels senyors BERGERON i WEHRLÉ) ha estat realitzat per l'Office National Météorologique de France. Les traduccions alemanya i anglesa han estat fetes respectivament pel doctor KEIL i per Mr. CAVE. Si és editat a un preu notablement poc alt, la Meteorologia Internacional ho té d'agrair a la generositat d'un Membre de la Comissió dels Núvols, En Rafel Patxot i Jubert, Mecenes de la Ciència, a qui ja devíem els estudis tan interessants efectuats per la Fundació Concepció Rabell i Cibils, i que ha pres gairebé enterament a càrrec d'ell l'edició de l'obra completa, treball del qual ha beneficiat amplement aquest Extracte.

París, 25 de febrer de 1930.

E. DELCAMBRE
President de la Comissió Internacional d'Estudi dels Núvols

Línies d'agraïment a Patxot a l'*Atlas internacional dels núvols* en les quatre llengües en què es publicà (francès, alemany, anglès i català).

Rafael Patxot.
Autor: Frederic Ballell i Maymí
(Arxiu Fotogràfic de Barcelona).

Hi ha altres cartes que ho corroboren. Patxot va prendre la responsabilitat de fer la traducció de base. Ho feia en el seu temps lliure a l'estiu, en les estades a la Masia Mariona, la seva casa d'estiueig a Mosqueroles. I per això el retard de l'edició catalana, que es volia que aparegués alhora que les altres. Una vegada preparat aquest manuscrit, sí que va passar a discutir amb Fontserè la versió final, que va ser la publicada.

Després d'aquest èxit científic, l'FCRC va passar a ser considerada un dels centres mundials de referència respecte a l'estudi dels núvols, i els treballs van continuar. Amb la inauguració de l'observatori del Turó de l'Home, l'any 1932, en ocasió del Segon Any Polar Internacional (Fontserè, 1933; Batlló, 2008), es va obrir un segon punt on es feien observacions regulars dels núvols i dels estats del cel. A més, Josep Pons hi anava regularment, en estades curtes programades, per fotografiar núvols des d'aquell indret especial i privilegiat.

Patxot tenia el projecte de publicar monografies exhaustives sobre els diferents tipus de núvols. També pensava integrar aquests estudis, de forma més àmplia, en una fisiografia de Catalunya, que havia de cobrir el terra, el cel i el mar.

La Guerra Civil va frustrar aquestes idees. Patxot, que s'hagué d'exiliar, va veure ben aviat el risc que corrien els fons de nefologia de l'FCRC i va fer tots els possibles, primer, per posar-los sota custòdia internacional i, després, per treu-

re'ls cap a lloc segur. No ho va aconseguir i el 29 de gener escamots de l'exèrcit de Franco, seguint ordres emanades de l'SMN, s'enduien el material llavors dipositat a l'Observatori Fabra (i que s'havia traslladat precisament allà per protegir-lo dels bombardejos a la ciutat), com el mateix Patxot en va deixar testimoni a la seva *Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général* (1948).[9] D'aquesta trista manera acabà la carrera meteorològica de Patxot.

Els intents per salvar els clixés de l'FCRC

El document que presentem, redactat l'abril de 1947, reflecteix la memòria que Fontserè tenia dels fets que van ocórrer els darrers dies de gener de 1939 i que van suposar la destrucció física de l'SMC. Els va escriure a petició de Rafael Patxot que —en una carta del 4 de febrer de 1945— recavava la informació precisa, per demanar, una vegada més mitjançant l'OMI, la restitució dels arxius de la Secció de Nefologia Catalana dipositats a l'SMC en el moment del seu segrest. Els fets es descriuen clarament; però creiem que fora bo explicar els intents de Patxot, des del moment que va abandonar Catalunya, per protegir aquest patrimoni. Fontserè va recollir i conservar tota la correspondència i documents sobre el tema que tenia en el seu poder i actualment es poden consultar al Fons Fontserè dipositat a la Cartoteca de Catalunya, sota la signatura FF44-4.

El mateix Patxot, en una llarga missiva sobre aquest tema enviada l'any 1947 a Nelson Johnson, president de l'OMI, ens informa dels seus primers passos el gener de 1937. Però el primer antecedent que conservem és una clarividents carta de Patxot a Fontserè (que reproduïm), amb data 15 de juliol de 1937, en què li diu:

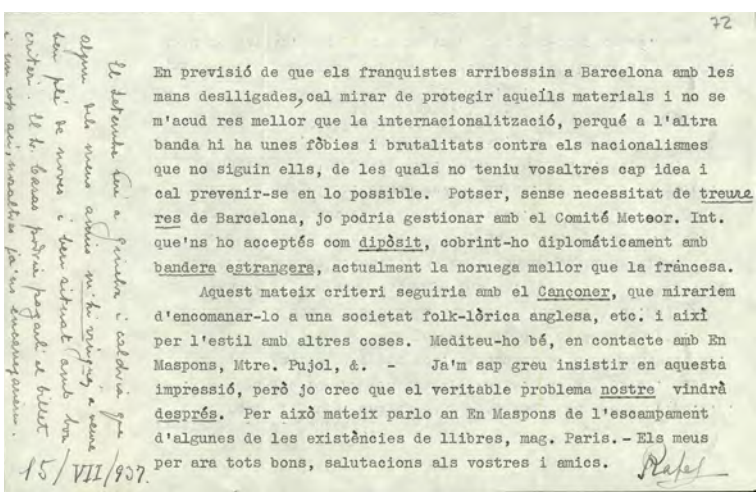

72

En previsió de que els franquistes arribessin a Barcelona amb les mans deslligades, cal mirar de protegir aquells materials i no se m'acud res mellor que la internacionalització, perquè a l'altra banda hi ha unes fòbies i brutalitats contra els nacionalismes que no siguin ells, de les quals no teniu vosaltres cap idea i cal prevenir-se en lo possible. Potser, sense necessitat de treure res de Barcelona, jo podria gestionar amb el Comité Meteor. Int. que'ns ho acceptés com dipòsit, cobrint-ho diplomàticament amb bandera estrangera, actualment la noruega mellor que la francesa.

Aquest mateix criteri seguiria amb el Cançoner, que miraríem d'encomanar-lo a una societat folk-lòrica anglesa, etc. i així per l'estil amb altres coses. Mediteu-ho bé, en contacte amb En Maspons, Mtre. Pujol, &. - Ja'm sap greu insistir en aquesta impressió, però jo crec que el veritable problema nostre vindrà després. Per això mateix parlo an En Maspons de l'escampament d'algunes de les existències de llibres, mag. Paris. - Els meus per ara tots bons, salutacions als vostres i amics. Rafel

15/VII/937.

Text de Patxot del 1937 en què advertia què passaria amb la guerra.

9. Tot aquest material no va ser retornat, amb els signes dels anys d'incúria, fins l'any 1983.

Voldria que reconsideréssim l'internacionalització del ntre. Arxiu de Nuvols, car potser no vaig explicar-me prou bé.

En previsió de que els franquistes arribessin a Barcelona amb les mans desllligades, cal mirar de protegir aquells materials i no se m'acut res millor que la internacionalització, perquè a l'altra banda hi ha unes fòbies i brutalitats contra els nacionalismes que no siguin ells, de les quals no teniu vosaltres cap idea i cal prevenir-se en lo possible. Potser no cal treure res de Barcelona, jo podria gestionar amb el Comité Meteor. Int que'ns ho acceptés com dipòsit, cobrint-ho diplomàticament amb bandera estrangera, actualment la noruega millor que la francesa. [...] Ja'm sap greu insistir en aquesta impressió, però jo crec que el veritable problema nostre vindrà després.[10]

Veiem doncs que ja durant el primer any de guerra Patxot es va preocupar pel futur del seu arxiu. Aquests intents van continuar el 8 de febrer de 1938, quan la Legació de Noruega (que en aquells moments tenia la seu a Barcelona) feu gestions per demanar permís a les autoritats per, sota la seva protecció, enviar l'arxiu a Suïssa.

Aquesta acció anava acompanyada de la petició formulada pels presidents de les associacions científiques internacionals i altres reconeguts investigadors. Trobem peticions de Philippe Wehrlé, director del Servei Meteorològic francès; Sidney Chapman i Jacob Bjerknes, president i secretari, respectivament, de la Secció de Meteorologia de la Unió Internacional de Geodèsia i Geofísica (IUGG); Theodor Hesselberg, president del Comitè Meteorològic Internacional; Emile Delcambre, president de la CIEN, i Dan La Cour, president de la IUGG.

Carta del Comitè Meteorològic Internacional, enviada des d'Oslo, amb el segell de «CENSURA MILITAR».

10. Els subratllats són de l'original.

Les gestions van continuar i l'11 d'agost de 1938 el Govern de la Generalitat aprovava el trasllat demanat. Aquesta aprovació també significava que els arxius quedaven sota la disposició de la Legació de Noruega i a disposició del president del Comitè de l'OMI, Theodor Hesselberg. Però encara quedaven altres temes per solucionar. Calia fer capses resistents per al trasllat i la fusta era, en aquell moment, un bé racionat, amb totes les demores burocràtiques que això comportava. Per una altra part es feia difícil garantir el transport del material fins a la frontera sense entrebancs: controls, bombardejos, una simple avaria del transport que el podia deixar dies a la carretera… El temps va passar ràpidament sense que es trobés la solució.

Mentrestant, els bombardejos aeris a Barcelona es repetien i afectaven el mateix edifici del Rellotge, a l'Escola Industrial, on es trobava l'SMC (Roca Rosell, 2004). Per garantir la integritat de l'Arxiu Fontserè, van decidir moure'l a l'Observatori Fabra, edifici isolat on no s'havien produït mai bombardejos. En concret es va dipositar a l'habitació dels sismògrafs, lloc semienterrat als baixos de l'edifici. Allà es trobava quan es va produir el segrest descrit en el document facsímil que publiquem més endavant.

Com queda descrit al document, el mateix Fontserè va fer diferents gestions per intentar recuperar l'arxiu o, si més no, disposar d'algun document oficial que confirmés l'apropiació per part de l'SMN. No va tenir èxit en cap d'elles. Fins i tot, coneixedor de la presència a Barcelona de Rafael Marín Sanz (1889-1939), llavors director de l'SMN i que havia estat alumne seu, el va anar a trobar, però va ser mal rebut, segons el seu propi testimoni.

Patxot, des del moment en què va assabentar-se dels fets,[11] també es va moure. L'objectiu era que l'OMI, que havia pres l'arxiu sota la seva protecció,

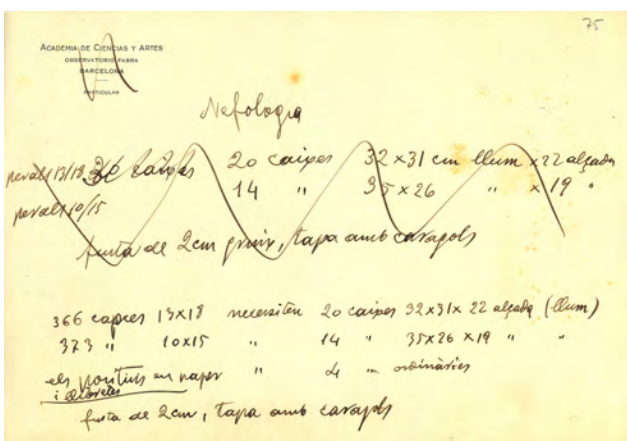

El recompte que fa Fontserè de capses per a l'espoliació.

11. Considerant els problemes de comunicació del moment, no va assabentar-se dels fets fins el mes de maig.

el reclamés a l'SMN. L'inici de la Segona Guerra Mundial va alentir els procediments. De fet, a la reunió de l'OMI a Berlín, el mes de juny de 1939, Rafael Marín —suposem que responent a l'interès de l'organització per informar-se de l'estat de la col·lecció— va respondre que l'arxiu estava «en sécurité définitive». Després d'un intercanvi de correspondència amb l'SMN, el president del comitè de l'OMI, Theodor Hesselberg (1885-1966), va donar el tema per tancat a l'inici de 1942. Resulta estrany aquest fet, atès que ell s'havia fet càrrec de la seva protecció durant la Guerra Civil, però eren temps difícils; ell mateix, noruec, era en aquell moment ciutadà d'un país ocupat i podem pensar que no voldria entrar en conflicte obert amb «amics» dels vencedors del moment.

Atesa la negativa a actuar, Patxot es va dirigir directament al llavors director de l'SMN, Luís Azcárraga Pérez-Caballero (1907-1988), demanant la devolució del seu arxiu. No es va trobar amb el «silenci administratiu», sinó que va rebre resposta del director, qui negà la il·legalitat dels fets i, poc després, sobtadament, va rebre una visita d'Azcárraga a casa seva a Suïssa, el juny de 1942. Patxot mateix la descriu a *Guaitant enrera* (Patxot i Jubert, 1952, p. 667-685). Azcárraga li va prometre accés al seu arxiu (no la propietat), el reconeixement del seu treball i facilitats per treballar a canvi de l'acceptació del nou estatus. Evidentment, una proposició d'aquest tipus a una persona com Patxot va acabar amb un «non serviam!».

La fi de la guerra va reactivar l'OMI i amb ella els intents de Patxot per recuperar el seu arxiu. La primera reunió de directors de l'OMI va fer-se al gener de l'any 1946 i Patxot va tractar de ser escoltat sense èxit. Quan Sir Nelson K. Johnson (1892-1954) va ser elegit nou president de l'organització, Patxot ho va intentar novament. És en aquest moment que demana a Fontserè una relació completa dels fets. Els resultats no van ser els esperats i, esgotada la via de l'OMI, és llavors quan Patxot es decideix a escriure la *Lettre aux membres…* (Patxot i Jubert, 1948) en la qual, ja que no pot redreçar-los, deixa constància dels fets.

Tant Patxot com Fontserè van coincidir a pensar, i sembla molt raonable, que la tràgica desaparició de l'SMC va ser deguda, principalment, a la seva contribució a la publicació de l'*Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel*. No sols van desenvolupar una línia de recerca on eren capdavanters, sinó que a més, mitjançant les possibilitats econòmiques de Patxot, van contribuir decisivament a l'edició de l'any 1932, això sí, amb la condició que es publiqués també una edició oficial catalana. Aquest últim punt és el que no van perdonar mai els estaments directius de l'SMN, encara més els que accediren als càrrecs al final de la Guerra Civil, quan qualsevol altra opinió, que no fos l'oficial del règim, havia estat eliminada.

Patxot va morir l'any 1964 i Fontserè, ja centenari, l'any 1970; i ambdós pensaven que la documentació de l'SMC i dels estudis de nefologia catalana havia estat destruïda en la major part; però la història d'aquest arxiu no va acabar aquí. Com veurem a l'apartat següent, amb la restauració de la Generalitat es van fer gestions per recuperar els fons de l'antic SMC, i amb ells es va recobrar una bona part de l'Arxiu de Nefologia Catalana.

El fons antic de l'SMC

Com ja hem explicat, l'SMC va ser creat per la Mancomunitat de Catalunya l'any 1921 i fou eliminat per la dictadura franquista l'any 1939. En aquest període va generar, com és natural, una bona quantitat de documentació i també va acumular moltes dades, tant numèriques —organitzades en fitxers i quaderns— com gràfiques. Però durant la seva existència també es va preocupar per recuperar i agrupar el llegat de la recerca meteorològica i climatològica existent a Catalunya fins aquell moment. Per aquest motiu, una part considerable del fons té el seu origen en altres institucions predecessores o contemporànies de l'SMC. Les principals són la Xarxa Meteorològica de la Granja Escola Experimental d'Agricultura, l'Observatori Català, l'Observatori de les Escoles Pies de Sabadell, la Societat Astronòmica de Barcelona, l'Estació Aerològica de Barcelona i la Secció d'Estudis Nefològics de la Fundació Concepció Rabell.

Tota aquesta documentació es va confiscar a partir del 29 de gener de 1939 i, des d'aleshores, estava en poder de l'SMN, l'actual Agència Estatal de Meteorologia (AEMET). Sembla que, poc després de la confiscació, tot aquest material va ser portat primerament a Madrid. El doctor Fontserè, en documents manuscrits conservats al seu arxiu personal, també dipositat a la Cartoteca de Catalunya, pensava que una part important del material confiscat es va vendre a preu de paper vell a diversos drapaires; fins i tot n'arribà a donar adreces (vegeu la capsa FF, carp. 44-04, de l'esmentat arxiu). No disposem de cap confirmació independent d'aquest fet; podria ser cert que una part de la documentació propietat de l'SMC es perdés, però també, com veurem tot seguit, podria ser que encara existís, tot i que ignorada.

El fet clar és, com ja hem dit, que tota, o una part important, de la documentació confiscada va arribar a la central de l'SMN, llavors situada al parc del Retiro, a Madrid, en data no gaire posterior a la seva espoliació. El responsable de la custòdia d'aquest material va ser José María Lorente Pérez (1891-1983), que fou l'encarregat de la secció de biblioteca i arxiu de l'SMN de 1941 fins a la seva jubilació l'any 1961. Posteriorment a aquesta data, Alfonso Ascaso Liria (1936-1995), encarregat de la regió de l'Ebre de l'SMN, demanà el trasllat d'una part important del fons a Saragossa. En fa una tria i envia el que no li interessa a Barcelona,[12] on resta sota la responsabilitat de Juan Bautista López Cayetano (1910-1982), director de la zona de Catalunya. Aquí va peregrinar per diversos magatzems, sempre dependents de l'Administració estatal (Josep M. Camarasa, comunicació personal, 1999). No s'ha pogut encara confirmar si existeix material de l'SMC als centres de Madrid i Saragossa de l'AEMET o si va ser tot transferit a Barcelona.

Des de la reinstauració de la Generalitat de Catalunya, es feren diverses gestions per recuperar el patrimoni de l'antic SMC. No s'obtingué un èxit immediat, però, finalment, els anys vuitanta s'aconseguí l'objectiu i tota aquesta do-

12. Trobem l'origen d'aquesta informació a Viñas (1977).

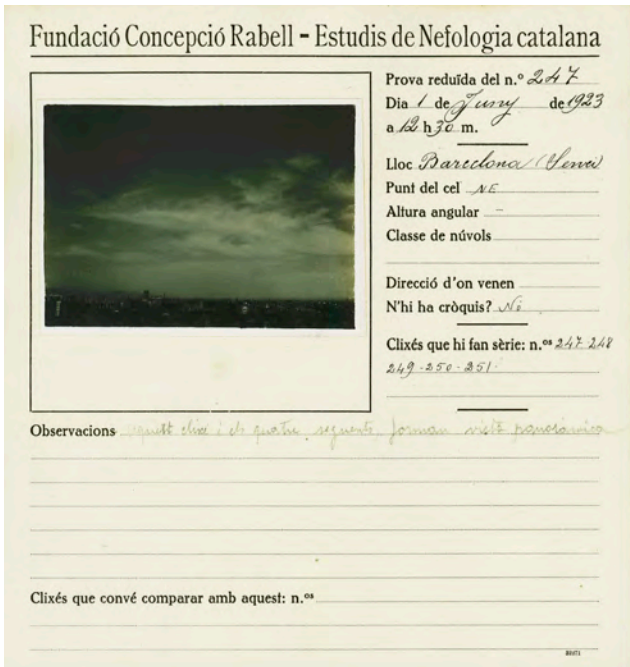
Fundació Concepció Rabell - Estudis de Nefologia catalana

Prova reduïda del n.º 247
Dia 1 de Juny de 1923
a 12 h 30 m.

Lloc Barcelona (Servei)
Punt del cel NE
Altura angular –
Classe de núvols

Direcció d'on venen
N'hi ha cròquis? Nó

Clixés que hi fan sèrie: n.os 247-248
249-250-251

Observacions aquest clixé i els quatre seguents forman vista panoràmica

Clixés que convé comparar amb aquest: n.os

Fitxa d'un núvol de la Fundació Concepció Rabell i Cibils.

cumentació que estava en poder de l'Instituto Nacional de Meteorología (INM)[13] va retornar a la Generalitat, mitjançant un protocol. Durant els mesos de setembre i octubre de 1983 se'n va fer l'inventari *in situ*, al mateix magatzem on estava dipositat en aquell moment. El procediment utilitzat va ser que personal de la Generalitat i de l'INM conjuntament trobessin el material. A mesura que s'anava localitzant, s'empaquetava i se'n feia una fitxa molt somera (Ferran Relea, comunicació personal, 1999). Dels magatzems van sortir-ne un total de 215 lots (alguns formats per més d'un paquet) numerats en ordre correlatiu (tal com sortien). Posteriorment, el material retornat fou traslladat i dipositat a l'Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC). El dia 12 de desembre de 1984, en un acte públic, l'INM feu el traspàs oficial d'aquest fons a la Generalitat de Catalunya. Des de llavors tot aquest material ha estat a la Cartoteca de l'ICC (actualment Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, ICGC).

Quan es va començar la cerca del material per transferir-lo a la Generalitat, l'estat de tot el conjunt era bastant deplorable; el material es trobava desendreçat, molt brut i una part en molt mal estat, pel fet d'haver sofert humitats i desorganitzacions amb els trasllats successius al llarg dels anys. Es va decidir separar, d'entrada, tot el que anava sortint en els diferents paquets, i agrupar-ho

13. Instituto Nacional de Meteorología (INM) és el nom oficial amb el qual es va conèixer el servei estatal de meteorologia entre els anys 1978 i 2008, ara conegut com a Agència Estatal de Meteorologia (AEMET).

en lots relativament coherents segons els temes (com ja hem dit, en van sortir un total de 215). Malauradament també es va decidir no cercar registres gràfics d'instruments inscriptors ni les targetes d'estacions pluviomètriques i termopluviomètriques. Posteriorment, ja a la Cartoteca de l'ICC, es van ajuntar els lots per matèries i es va posar a l'abast del públic en un catàleg organitzat per les diferents matèries.

Atès que la seva consulta era molt dificultosa, aquest inventari es va revisar i catalogar totalment de nou l'any 2002. La col·lecció conté dades meteorològiques, documents administratius, correspondència i una abundant documentació gràfica. Cobreix un període que va des de finals del segle XIX fins al 1939.

Va ser en realitzar el segon inventari que es va detectar la presència del material de la Secció de Nefologia Catalana i també de l'antic Observatori Català. Com ja hem explicat, aquest material no era propietat de l'SMC, que simplement el custodiava. Per mitjà de Joaquim Maluquer, biògraf de Patxot i que de jove va gaudir d'una de les seves beques d'estudi a Suïssa, es va poder establir contacte amb la família de Patxot, des de la guerra resident a Suïssa, i informar-los de la troballa. La família, mitjançant una «manifestació d'intencions» va cedir, l'any 2006, tot el material trobat a l'ICC amb la condició que es mantingués sempre junt amb el fons de l'antic SMC, sense disgregació.

El gros dels materials de la nefologia catalana que es conserven està constituït per clixés negatius de vidre, de mida 180 × 130 mm, numerats de l'1 fins al 4063, corresponents a les fotografies convencionals de núvols, i parelles de clixés negatius de vidre, numerats de l'1 fins al 1675, de mida 150 × 100 mm, corresponents a les fotografies estereoscòpiques de núvols. Els clixés es complementen amb llibretes i fitxes, que documenten els detalls de la seva obtenció. També hi ha moltes fotografies en paper, positivades a partir dels clixés. L'any 2014, la Biblioteca de Catalunya va transferir a l'ICGC diversos milers de fitxes de núvols, amb les fotografies obtingudes per contacte amb els clixés, que suposem que corresponen al material que Fontserè afirma que tenia a casa seva en el moment de la destrucció.

Aquest fons es troba ara a l'abast del públic a la Cartoteca de Catalunya. La part més fràgil està formada pels milers de clixés de vidre i, per garantir-ne la preservació, tots els clixés es van escanejar. En un futur proper esperem poder escanejar la totalitat dels documents.

Bibliografia

Baig, M. (2008). «Els inicis de la meteorologia catalana: el Servei Meteorològic de Catalunya i els seus fons documentals històrics (1870-1939)». *Revista de Física*, vol. 4, núm. 5, p. 38-52.

Balcells, A. (2014). *La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1925: El primer pas vers l'autogovern des de la desfeta de 1714*. Barcelona: Diputació de Barcelona. 111 p.

Batlló, J. (1995). «L'Observatori de l'Ebre». *Revista de Física*, núm. 8, p. 41-46.
— (2002). «Setanta-cinquè aniversari del primer comunicat meteorològic a Ràdio Barcelona». A: Arús, J. [*et al.*] (ed.). *VIII Jornades de Meteorologia Eduard Fontserè*. Barcelona: Associació Catalana de Meteorologia, p. 17-50.
— (2004). «Some historical notes on the studies of clouds in Catalonia to 1939». A: *Meteorological and geophysical fluid dynamics: A book to commemorate the centenary of the birth of Hans Ertel*. Darmstadt: Arbk Geschichte Geophysik, p. 271-277.
— (2005). «L'estudi dels núvols a Catalunya fins a la guerra civil». A: Arús, J.; Batlló, J.; Bech, J.; López, A.; Lloret, R.; Mestres, A. (ed.). *XI Jornades de Meteorologia Eduard Fontserè*. Barcelona: Associació Catalana de Meteorologia, p. 13-24.
— (2008). «Apunts per a la història dels anys polars internacionals a Catalunya i Espanya». *Tethys*, núm. 5, p. 49-59. DOI 10.3369/tethys.2008.5.05.
— (2011). «La Societat Astronòmica de Barcelona i la Xarxa Pluviomètrica de Catalunya: 100 anys». A: *XVII Jornades de Meteorologia Eduard Fontserè*. Barcelona: Associació Catalana de Meteorologia, p. 17-27.
— (2014). «Rafael Patxot meteoròleg». A: Castellet, M. (ed.). *Rigor científic, catalanitat indefallent: Rafael Patxot Jubert (1872-1964)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Publicacions de la Presidència; 40), p. 59-81.
— (2017). «La meteorologia i el catalanisme: del coneixement del territori a servei públic». A: Batlló, J.; Bernat, P. (ed.). *Explorant la volta del cel*. Barcelona: Societat Catalana d'Història de la Ciència i de la Tècnica, p. 61-69.
Batlló, J.; Arús, J. (2014). «Cent anys d'observacions aerològiques a Catalunya». A: Bernat, P. (ed.). *Astres i meteors: Estudis sobre història de l'astronomia i de la meteorologia*. Calvià: Talaiots, p. 89-103.
Batlló, J.; Roca Rosell, A. (2005). «L'any dels observatoris». *Revista de Física*, vol. 3, núm. 9, p. 44-50.
Batlló, J.; Rosselló, V. (2012). «100 anys dels inicis de la previsió meteorològica regional mediterrània: la Societat Astronòmica de Barcelona, la Federación Agraria de Levante i l'Observatorio Central Meteorológico». *Ausa*, vol. 25, núm. 169, p. 597-611.
Comitè Meteorològic Internacional. Comissió d'Estudi dels Núvols (1930). *Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel: Extractat de l'obra completa a utilitat dels observadors*. Barcelona: Fundació Concepció Rabell i Cibils, Vda. Romaguera. Vol. i: text (45 p.); vol. ii: làmines (41 p.).
— (1935). *Atlas internacional dels núvols i dels estats del cel: 1. Atlas general*. Barcelona: Institució Patxot. 121 p. + 174 làm.
Fontserè, E. (1925). *Atlas elemental de núvols: Publicat a utilitat dels observadors de la xarxa meteorològica catalana*. Barcelona: Gustau Gili. 50 p. + [33] f. de làm.
— (1933). *Les estacions meteorològiques de muntanya fundades per la Generalitat amb motiu de l'any polar 1932-1933*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Memòries de la Societat Catalana de Ciències Físiques, Químiques i Matemàtiques; 1/5)
Galí, A. (1985). *Història de les institucions i del moviment cultural a Catalunya: Llibre XV: Serveis tècnico-administratius*. Barcelona: Fundació A. G., p. 183-206.

García Doncel, M.; Roca Rosell, A. (2007). *Observatori de l'Ebre. Un segle d'història (1904-2004)*. Roquetes: Observatori de l'Ebre. 310 p.
Iglésies, J. (1983). *Eduard Fontserè: Relació de fets*. Barcelona: Fundació Salvador Vives Casajuana. 176 p.
Massot, J. (2014). «Rafael Patxot, mecenes de l'Institut d'Estudis Catalans». A: Castellet, M. (ed.). *Rigor científic, catalanitat indefallent: Rafael Patxot Jubert (1872-1964)*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans. (Publicacions de la Presidència; 40), p. 39-57.
Muntaner, J. (2014). «L'enigma financer de la Mancomunitat». *Serra d'Or*, núm. 652, p. 29-32.
Patxot i Jubert, R. (1908). *Meteorologia catalana: Observacions de Sant Feliu de Guíxols: Resultats del 1896 (parcial) al 1905*. Barcelona: [s. n.]: Tip. L'Avenç. 306 p.
— (1912). *Pluviometria catalana: Resultats del cinqueni 1906-1910 publicats amb la col·laboració dels observadors de Catalunya*. Sant Feliu de Guíxols: Observatori Català. 311 p.
— (1948). *Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général*. Fribourg: Edició privada. VI + 44 p.
— (1952). *Guaitant enrera: Fulls de la vida d'un octogenari*. Ginebra: Roto-Sadag. Edició privada. 949 p.
Prohom, M. (2006). «La contribución de la Sociedad Astronómica de Barcelona en la difusión de las observaciones meteorológicas en Catalunya (1910-1923)». *Investigaciones Geográficas*, núm. 40, p. 141-155.
Prohom, M.; Gázquez, A.; Puertas, A. (2008). «L'Observatori Fabra, prop d'un segle observant el clima de Barcelona». A: *Centè aniversari de la fundació de l'Observatori Fabra*. Barcelona: Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona, p. 39-51.
Prohom, M.; Gázquez, A.; Puertas, A.; Martín-Vide, J. (2014). *La Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona i el seu Observatori Fabra, precursors de l'observació meteorològica moderna. Les sèries pluviomètriques centenàries*. Barcelona: Reial Acadèmia de Ciències i Arts de Barcelona. 92 p.
Roca Rosell, A. (1995). «Eduard Fontserè i Riba: La meteorologia professional». A: Camarasa, J. M.; Roca, A. *Ciència i tècnica als Països Catalans: Una aproximació biogràfica*. Barcelona: Fundació Catalana per a la Recerca, p. 859-908.
— (2004). «Bombardeig de la Universitat Industrial (1938). Un testimoni d'Eduard Fontserè i de Josep Pons». *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, vol. VI, p. 295-299.
Roca Rosell, A.; Batlló, J.; Arús, J. (2004). *Biografia del doctor Eduard Fontserè i Riba*. Barcelona: Associació Catalana de Meteorologia. 86 p.
Viñas, J. (1977). «El clima de Barcelona». A: *La meteorología en la historia: VII Jornadas de la AME* (Tarragona, 29-31 maig 1975). Madrid: Asociación Meteorológica Española, p. 245-256.

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII

RELAT D'EDUARD FONTSERÈ SOBRE ELS ÚLTIMS DIES DEL SERVEI METEOROLÒGIC DE CATALUNYA

REPRODUCCIÓ FACSÍMIL

I TRANSCRIPCIÓ DE MONTSERRAT BUSTO,

SERVEI METEOROLÒGIC DE CATALUNYA

A continuació es presenta l'edició facsímil del manuscrit d'Eduard Fontserè sobre els esdeveniments succeïts en acabar la Guerra Civil espanyola que van portar a la desaparició del Servei Meteorològic de Catalunya, juntament amb la seva transcripció.

El document s'ha transcrit usant grafia moderna i aplicant l'actual normativa de l'Institut d'Estudis Catalans. En conseqüència, es poden trobar paraules que s'han transcrit de manera diferent de tal com sortien a l'original, com per exemple *envío* (*enviament*, p. 2 del facsímil), *bombejades* (*bombardejades*, p. 3 del facsímil), o *camionista* (*camioner*, p. 1 dels apèndixs del facsímil). També s'ha usat l'actual sigla del Servei Meteorològic de Catalunya (SMC) en lloc de l'emprada durant la primera etapa d'aquesta institució (S. M. de C.). Només hi ha dues paraules de les quals no es té certesa en la transcripció, per això es trobaran assenyalades entre claudàtors.

Bibliografia

Anduaga, A. (1998). «Biografía científica del físico y meteorólogo español Mariano Doporto Marchori (1902-1964)». *Llull: Revista de la Sociedad Española de Historia de las Ciencias y de las Técnicas*, vol. 21, núm. 40, p. 7-32.

Patxot i Jubert, R. (1952). *Guaitant enrera: Fulls de la vida d'un octogenari*. Ginebra: Roto-Sadag. Edició privada. 949 p.

Roca Rosell, A. (2004). «Bombardeig de la Universitat Industrial (1938). Un testimoni d'Eduard Fontserè i de Josep Pons». *Quaderns d'Història de l'Enginyeria*, vol. vi, p. 295-299.

FF corp 44-4

Esborrany

Notes referents a l'arxiu i material de nefologia de la Fundació Concepció Rabell, des de les primeries de l'any 1938. Algunes d'aquestes notes porten dates aproximades, perquè s'han perdut els documents i anotacions originals. Llevat d'algunes d'aquestes imprecisions de data, els fets són certs, i desgraciadament prou vius en la memòria.

El mes de gener del 1938, el Director del Servei Meteorològic de Catalunya havia rebut, en ~~una~~ dues cartes particulars del Sr. Patxot, la suggerència de transferir a Suïssa els clixés i documents nefològics de la Fundació C. Rabell, a fi de salvar-los d'una possible destrucció. Aquesta suggerència prengué tot seguit estat oficial en una comunicació que la Legació de Noruega adreçà al Director del Servei, amb data 8 de febrer del 1938, en la qual la Legació deia que el seu Govern, a petició dels Srs. Hesselberg, Delcambre i La Cour (en llurs qualitats respectives), li havia donat l'encàrrec de recabar de les autoritats espanyoles autorització per enviar a Suïssa aquells materials, i pregava a l'esmentat Director que per la seva part donés totes les facilitats possibles. Li fou resposta en 19 de febrer que el S. M. de C. estava disposat a fer la tramesa tan aviat com l'autorització de la Generalitat fos rebuda. Així ho comunicà el Ministre de Noruega al seu Govern, i el 25 de febrer el Dr. Hesselberg escrigué una carta particular a Fontseré, agraint-li l'acollida donada a la gestió de la Legació.

Amb data de 15 del mateix febrer, el President de la Junta de Relacions culturals de la República enviava a la Generalitat una comunicació en el mateix sentit, transmetent una petició de l'Ambaixador d'Espanya a Londres. La Conselleria de Cultura de la Generalitat, el 28 de febrer, ho comu-

Notes referents a l'arxiu i material de nefologia de la Fundació Concepció Rabell, des de les primeries de l'any 1938. Algunes d'aquestes notes porten dates aproximades, perquè s'han perdut els documents i anotacions originals. Llevat d'algunes d'aquestes imprecisions de data, els fets són certs, i desgraciadament prou vius en la memòria.

El mes de gener del 1938, el Director del Servei Meteorològic de Catalunya havia rebut, en dues o tres cartes particulars del Sr. Patxot, el suggeriment de transferir a Suïssa els clixés i documents nefològics de la Fundació C. Rabell, a fi de salvar-los d'una possible destrucció. Aquest suggeriment prengué tot seguit estat oficial en una comunicació que la Legació de Noruega adreçà al Director del Servei, amb data 8 de febrer del 1938, en la qual la Legació deia que el seu Govern, a petició dels Srs. Hesselberg, Delcambre i La Cour (en llurs qualitats respectives), li havia donat l'encàrrec de demanar a les autoritats espanyoles autorització per enviar a Suïssa aquells materials, i pregava a l'esmentat Director que per la seva part donés totes les facilitats possibles. Li fou respost en 19 de febrer que l'SMC estava disposat a fer la tramesa tan aviat com l'autorització de la Generalitat fos rebuda. Així ho comunicà el Ministre de Noruega al seu Govern, i el 25 de febrer el Dr. Hesselberg escrigué una carta particular a Fontserè, en què li agraïa l'acollida donada a la gestió de la Legació.

Amb data de 15 del mateix febrer, el President de la Junta de Relacions Culturals de la República enviava a la Generalitat una comunicació en el mateix sentit, trametent una petició de l'Ambaixador d'Espanya a Londres. La Conselleria de Cultura de la Generalitat, el 28 de febrer, ho comu-

nicà en consulta al Director del S.M. de C., qui respongué el mateix dia aconsellant que fos concedida l'autorització que es demanava i recabant la protecció necessària per a que tot aquell material pogués esser convenientment embalat i transès en seguretat a la frontera. Cal recordar que aquells dies, per fer una caixa d'embalatge, es necessitava resoldre un expedient oficial prop dels sindicats obrers, que s'havien fet amos de la situació, i que a Barcelona s'havien acabat gairebé les existències de fusta. De caixes manuables i de resistència adequada a un transport atzarós, se'n necessitaven una cinquantena. La resposta del Director del Servei al Conseller anà acompanyada d'una visita personal, de la qual el Director tragué la impressió que aquell envio equivalia a deixar el material al mig del carrer. El bombardeig de carreteres i ferrocarrils era continu, i els pocs mitjans de transport havien estat acaparats pels militars; la Generalitat havia estat totalment desbordada per la FAI i els milicians, i de fet no podia respondre de res. Segurament aquest sentiment de la pròpia ineficàcia
46 fou causa que fins al 11 d'agost del 1938 no es respongués al S.M. de C. amb un acord, en el qual s'autoritzava el Director per a fer l'envio, però amb l'obligació de tornar-ho tot immediatament al Servei en cas que surgís qualsevol dificultat durant l'expedició, dificultat que, per altra banda, el Director no hauria pogut controlar, perquè no ~~tenia permis per a~~ l'hagueren deixat viatjar fins a la frontera.

Mentrestant, però, i abans que es donés aquella autorització, la situació a Barcelona s'havia anat fent tràgica. Els hidros italians de les bases de Mallorca, secundats algunes vegades pels avions que venien de ponent, havien intensificat els seus atacs a la ciutat. A darrers de

nicà en consulta al Director de l'SMC, qui respongué el mateix dia aconsellant que fos concedida l'autorització que es demanava i sol·licitant la protecció necessària perquè tot aquell material pogués ésser convenientment embalat i tramès amb seguretat a la frontera. Cal recordar que aquells dies, per fer una caixa d'embalatge, es necessitava resoldre un expedient oficial prop dels sindicats obrers, que s'havien fet amos de la situació, i que a Barcelona s'havien acabat gairebé les existències de fusta. De caixes manejables i de resistència adequada a un transport atzarós, se'n necessitaven una cinquantena. La resposta del Director del Servei al Conseller anà acompanyada d'una visita personal, de la qual el Director tragué la impressió que aquell enviament equivalia a deixar el material al mig del carrer. El bombardeig de carreteres i ferrocarrils era continu, i els pocs mitjans de transport havien estat acaparats pels militars; la Generalitat havia estat totalment desbordada per la FAI i els milicians, i de fet no podia respondre de res. Segurament aquest sentiment de la pròpia ineficàcia fou causa que fins a l'11 d'agost del 1938 no es respongués a l'SMC amb un acord, en el qual s'autoritzava el Director per a fer l'enviament, però amb l'obligació de tornar-ho tot immediatament al Servei en cas que sorgís qualsevol dificultat durant l'expedició, dificultat que, per altra banda, el Director no hauria pogut controlar, perquè no l'haurien deixat viatjar fins a la frontera.

Mentrestant, però, i abans que es donés aquella autorització, la situació a Barcelona s'havia anat fent tràgica. Els hidros [hidroavions] italians de les bases de Mallorca, secundats algunes vegades pels avions que venien de ponent, havien intensificat els seus atacs a la ciutat. A darrers de

març o primers d'abril, vingué un moment que la ràdio de Sevilla anuncià que les universitats "separatistes" rebrien la visita de l'aviació de Franco, i, efectivament, la universitat literària i la universitat industrial no trigaren a ésser bombejades.

Deixem la paraula al fotògraf Sr. Pons:

« A la fi, esdevingué el que feia temps que teníem la temença que havia de succeir. Un jorn, entre set i vuit del matí, va passar per damunt de l'Escola Industrial un avió i va procurar localitzar-hi dues bombes. La primera va caure a uns dos cents metres, i la segona, just damunt l'edifici del rellotge, on estava instal·lat el Servei Meteorològic de Catalunya. La bomba esmicolà sis pisos, des de la teulada fins a la planta baixa, i enderrocà la quarta part posterior d'aquell gran casal. La metralla penetrà en l'oficina del Servei i en quedaren diferents trossos empotrats en els aparells de ràdio. El fet d'ésser la segona bomba la que hi va caure, va fer que, en sentir el retruny de la primera, els radiotelegrafistes ràpidament es tiressin a terra, i la resta del personal s'entaforà al lloc que cregué més bon recer per si entraven d'albres, cosa que succeí tot seguit. No quedà un vidre sencer en gairebé tot l'edifici. Aquest fet no minvà pas l'arrelat sentit del deure que tenia tot el personal del Servei, el qual reprengué immediatament les seves tasques.

48

« Esdevingut el fet descrit, amb la fonamentada temença que el cas es repetís, el Dr. Fontserè va resoldre posar a més bon recer tot el material fotogràfic i les llibretes on hi havia les dades relacionades amb els clichés impressionats, com també les observacions nefològiques que durant disset anys s'havien anotat cada dues

març o primers d'abril, vingué un moment que la ràdio de Sevilla anuncià que les universitats «separatistes» rebrien la visita de l'aviació de Franco, i, efectivament, la Universitat Literària i la Universitat Industrial no trigaren a ésser bombardejades.[1]

Deixem la paraula al fotògraf Sr. Pons:

«A la fi, esdevingué el que feia temps que teníem la temença que havia de succeir. Un jorn, entre set i vuit del matí, va passar per damunt de l'Escola Industrial un avió i va procurar localitzar-hi dues bombes. La primera va caure a uns dos-cents metres, i la segona, just damunt l'edifici del rellotge, on estava instal·lat el Servei Meteorològic de Catalunya. La bomba esmicolà sis pisos, des de la teulada fins a la planta baixa, i enderrocà la quarta part posterior d'aquell gran casal. La metralla penetrà a l'oficina del Servei i en quedaren diferents trossos encastats en els aparells de ràdio. El fet d'ésser la segona bomba la que hi va caure, va fer que, en sentir el retruny de la primera, els radiotelegrafistes ràpidament es tiressin a terra, i la resta del personal s'entaforà al lloc que cregué més bon recer per si en tiraven d'altres, cosa que succeí tot seguit. No quedà un vidre sencer en gairebé tot l'edifici. Aquest fet no minvà pas l'arrelat sentit del deure que tenia tot el personal del Servei, el qual reprengué immediatament les seves tasques.

»Esdevingut el fet descrit, amb la fonamentada temença que el cas es repetís, el Dr. Fontserè va resoldre posar a més bon recer tot el material fotogràfic i les llibretes on hi havia les dades relacionades amb els clixés impressionats, com també les observacions nefològiques que durant disset anys s'havien anotat cada dues

1. Vegeu Roca Rosell (2004).

hores. Els clixés 13 x 18 cms, de suport de vidre, passaven dels quatre mil, i els impressionats amb teodolits fotogràfics no ho recordo bé, però crec que passaven dels dos milers. Tot aquest material fou traslladat a l'Observatori Fabra. També formava part del material indicat, propietat exclusiva de la Fundació Concepció Rabell, diferents aparells fotogràfics, acoblats amb altres, també desaparegudts, de la meva propietat !!

Fins aquí les notes del Sr. Pons.

L'elecció de l'Observatori Fabra com a lloc més segur, fou feta en vista que fins aleshores res de la muntanya no havia estat bombejat, i que la gent armada més propera era als edificis del cim del tibidabo, on hi havia un reduit escamot de "milicianos", sense importància militar. De l'Observatori fou escollida la sala dels sismògrafs, perquè dos dels seus costats són a la roca viva, i els altres dos miren a la ciutat, es a dir, a la banda oposada als edificis del cim de la muntanya.

En realitat, aquest trasbals de les col·leccions, que les circumstàncies havien fet urgentment necessari, i la situació cada dia més caòtica de la ciutat i dels camins de Catalunya, havien anuit tota possibilitat de trametre els documents nefològics a l'estrangor. Per a més seguretat que en cas d'una nova emergència el treball de ~~dotze~~ tants anys no fos totalment perdut i vertés al menys una representació de la feina feta, les còpies de paper en tamany normal foren separades dels clixés i dipositades al domicili del Director del S. M. de C. Una dotzena, o poc més, de capses de clixés que per diferents motius havien romàs separats dels altres (els negatius originals de l'Atlas elemental, els de l'Atlas internacional, els de fumeres i alguns del Montseny, que estaven en estudi), foren també separades, i repartides

7

50

hores. Els clixés 13 × 18 cm, de suport de vidre, passaven dels quatre mil,[2] i els impressionats amb teodolits fotogràfics no ho recordo bé, però crec que passaven dels dos milers.[3] Tot aquest material fou traslladat a l'Observatori Fabra. També formava part del material indicat, propietat exclusiva de la Fundació Concepció Rabell, diferents aparells fotogràfics, acoblats amb altres, també desapareguts, de la meva propietat».

Fins aquí les notes del Sr. Pons.

L'elecció de l'Observatori Fabra com a lloc més segur fou feta en vista que fins aleshores res de la muntanya no havia estat bombardejat, i que la gent armada més propera era als edificis del cim del Tibidabo, on hi havia un reduït escamot de «milicianos», sense importància militar. De l'Observatori fou escollida la sala dels sismògrafs, perquè dos dels seus costats són a la roca viva, i els altres dos miren a la ciutat, és a dir, a la banda oposada als edificis del cim de la muntanya.

En realitat, aquest trasbals de les col·leccions, que les circumstàncies havien fet urgentment necessari, i la situació cada dia més caòtica de la ciutat i dels camins de Catalunya, havien esvaït tota possibilitat de trametre els documents nefològics a l'estranger. Per a més seguretat que en cas d'una nova emergència el treball de tants anys no fos totalment perdut i restés almenys una representació de la feina feta, les còpies de paper en mida normal foren separades dels clixés i dipositades al domicili del director de l'SMC.[4] Una dotzena, o poc més, de capses de clixés que per diferents motius havien romàs separats dels altres (els negatius originals de l'*Atlas elemental*, els de l'*Atlas internacional*, els de fumeres i alguns del Montseny, que estaven en estudi) foren també separades, i repartides

2. La numeració dels conservats actualment a la Cartoteca de Catalunya arriba a 4063, els últims obtinguts l'any 1937; però encara n'hi ha algunes desenes més, que considerem posteriors i sense numerar.

3. La numeració de les parelles de fitxers fotogramètrics conservats arriba a 1675.

4. Finalment, l'any 2014, aquests materials van arribar a la Cartoteca de Catalunya des de la Biblioteca de Catalunya.

entre els domicilis del fotògraf i del Director. Tota la resta passà a l'Observatori, on amb tot ordre fou col·locat en els mateixos dos armaris que ho havien contingut en el Servei; en el fris de cada armari s'hi posà un cartell que deia: "Propiedad de D. Rafael Patxot, bajo la protección del Comité meteorológico internacional".

Això no era cap secret: els innúmeres visitants de l'Observatori Fabra ho veien cada dia, i ho sabia el personal del Servei Meteorològic Espanyol a Barcelona, que, encara que estava incorporat a la aviació republicana i n'aprofitava tots els avantatges materials, esperava ~~[illegible]~~ l'arribada dels seus congèneres de l'altra banda.

El 25 de gener del 1939 feren irrupció les tropes d'en Franco a Barcelona. El qui els manava – no sé qui era – havia tingut un moment de lucidesa o de sentit cristià, en aturar als afores tota la sarraïnada d'avantguàrdia, i fer passar al davant els italians, que en grup motoritzat davallaren a tota velocitat pel carrer major de Gràcia. Després seguiren altres tropes igualment disciplinades de les altres armes. Aquesta decisió de mantenir allunyats els moros i les forces de xoc estalvià a Barcelona un dia d'esglai i de vergonya. De fet, la ciutat estava inerme des de feia dos dies; el 23 totes les forces combatents havien partit cap al nord, i la matinada del 24 ho feren les darreres formacions auxiliars i d'oficina. Amb aquesta riuada humana fou obligada a marxar la gent més escollida de les darreres lleves; entre ells, familiars meus i el personal mobilitzat del Servei Meteorològic de Catalunya. Els meteoròlegs del ~~Del~~ Servei Meteorològic Espanyol, de la Travessera de Dalt, es quedaren tots, i allí continuen, llevat d'en Mariano Doporto, que havia pogut arribar a Barcelona

52

entre els domicilis del fotògraf i del Director. Tota la resta passà a l'Observatori, on amb tot ordre fou col·locat en els mateixos dos armaris que ho havien contingut en el Servei; en el fris de cada armari s'hi posà un cartell que deia: «Propiedad de D. Rafael Patxot, bajo la protección del Comité Meteorológico Internacional».

Això no era cap secret: els innúmers visitants de l'Observatori Fabra ho veien cada dia, i ho sabia el personal del Servei Meteorològic Espanyol a Barcelona, que, encara que estava incorporat a l'aviació republicana, i n'aprofitava tots els avantatges materials, esperava l'arribada dels seus congèneres de l'altra banda.

El 26 de gener del 1939 feren irrupció les tropes d'en Franco a Barcelona. El qui els manava —no sé qui era— havia tingut un moment de lucidesa o de sentit cristià, en aturar als afores tota la sarraïnada d'avantguarda, i fer passar al davant els italians, que en grup motoritzat davallaren a tota velocitat pel carrer Major de Gràcia. Després seguiren altres tropes igualment disciplinades de les altres armes. Aquesta decisió de mantenir allunyats els moros i les forces de xoc estalvià a Barcelona un dia d'esglai i de vergonya. De fet, la ciutat estava inerme des de feia dos dies: el 23 totes les forces combatents havien partit cap al nord, i la matinada del 24 ho feren les darreres formacions auxiliars i d'oficina. Amb aquesta riuada humana fou obligada a marxar la gent més escollida de les darreres lleves; entre ells, familiars meus i el personal mobilitzat del Servei Meteorològic de Catalunya. Els meteoròlegs del Servei Meteorològic Espanyol, de la Travessera de Dalt, es quedaren tots, i allí continuaren, llevat d'en Mariano Doporto,[5] que havia pogut arribar a Barcelona

5. Mariano Doporto es va exiliar i va arribar a ser cap del Servei Meteorològic d'Irlanda. Per a més informació, vegeu A. Anduaga (1998).

fugitiu de l'observatori d'Igueldo i que temporalment s'havia adscrit al Servei de la Travessera, però que havia marxat a l'estranger en venir la desfeta final, i avui és encara al Meteorological Office de Dublin.

El 29 de gener es presentà al S.M. de C. un tinent d'aviació amb dos soldats. No li feia falta més acompanyament, perque la Universitat industrial havia estat ja presa militarment ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Aquell tinent era el Sr. Adolfo Martín Beloso, llicenciat en ciències i meteoròleg del Servei Meteorològic Espanyol.

Deixo altra vegada lloc a les impressions del Sr. Pons:

« Les tasques del Servei Meteorològic de Catalunya s'anaven portant a terme amb tota regularitat, malgrat que a poc a poc els seus funcionaris eren desplaçats per anar a incorporar-se a les lleves que anava demanant el Govern, i quedàrem solament, els darrers temps, el Cap Dr. Fontserè, dues noies, un subaltern mig malalt i jo.

« Feia dos o tres dies que havien arribat els "nacionals" a Barcelona, quan entre deu i onze hores del matí va presentar-se al Servei un militar (crec que era tinent meteoròleg) acompanyat de dos soldats. El dit oficial va preguntar-me si hi havia "el Sr. Director". Jo vaig contestar que no. Llavors ell va dir que des d'aquell moment "tomaba posesión del Servicio Meteorológico de Cataluña, por orden de la Jefatura del Servicio Meteorológico Nacional", i tot seguit va demanar un paper en el qual va escriure que el nostre Servei havia passat al Servei Meteorològic Nacional, full de paper que va fer enganxar al damunt de la placa que nosaltres teníem clavada a la paret, a prop de la porta d'entrada.

» Davant de l'actitud autoritària d'aquell militar,

54

fugitiu de l'observatori d'Igueldo i que temporalment s'havia adscrit al Servei de la Travessera, però que havia marxat a l'estranger en venir la desfeta final, i avui és encara al Meteorological Office de Dublín.

El 29 de gener es presentà a l'SMC un tinent d'aviació amb dos soldats. No li feia falta més acompanyament, perquè la Universitat Industrial havia estat ja presa militarment. Aquell tinent era el Sr. Adolfo Martín Beloso, llicenciat en Ciències i meteoròleg del Servei Meteorològic Espanyol.

Deixo altra vegada lloc a les impressions del Sr. Pons:

«Les tasques del Servei Meteorològic de Catalunya s'anaven portant a terme amb tota regularitat, malgrat que a poc a poc els seus funcionaris eren desplaçats per anar a incorporar-se a les lleves que anava demanant el Govern, i quedàrem solament, els darrers temps, el Cap Dr. Fontserè, dues noies, un subaltern mig malalt i jo.

»Feia dos o tres dies que havien arribat els "nacionals" a Barcelona, quan entre deu i onze hores del matí va presentar-se al Servei un militar (crec que era tinent meteoròleg) acompanyat de dos soldats. El dit oficial va preguntar-me si hi havia el "Sr. Director". Jo vaig contestar que no. Llavors ell va dir que des d'aquell moment "tomaba posesión del Servicio Meteorológico de Cataluña, por orden de la Jefatura del Servicio Meteorológico Nacional", i tot seguit va demanar un paper en el qual va escriure que el nostre Servei havia passat al Servei Meteorològic Nacional, full de paper que va fer enganxar al damunt de la placa que nosaltres teníem clavada a la paret, a prop de la porta d'entrada.

»Davant de l'actitud autoritària d'aquell militar,

vaig demanar-li que tingués a bé esperar, que jo procuraria localitzar el Dr. Fontseré. L'home accedí i vaig telefonar a l'Editorial Gili i al seu domicili particular sense poder-m'hi posar en relació. Llavors vaig dir a Belozo que esperés l'endemà a prendre possessió del Servei, a fi de posar-se abans en relació amb el Dr. Fontseré. Belozo va dir-me que no hi havia inconvenient, ja que ell també desitjava parlar amb el Cap del Servei, sempre que jo en fes responsable en el cas que es tragués quelcom del que en aquell moment hi havia en les dites oficines. Jo vaig acceptar la responsabilitat si alguna cosa mancava, i tot seguit Belozo i els dos soldats varen anar-se'n, i jo vaig anar a cara del Dr. Fontseré, al qual vaig esperar, i en arribar vaig assabentar-lo del que havia succeït.

«Al jorn següent, al matí, va personar-se al Servei Belozo, també acompanyat de dos dels seus subordinats, on el Dr. Fontseré ja l'esperava. Tot seguit varen entrar al despatx particular del Cap del Servei, qui va demanar-me que jo entrés, cosa que em va servir per assabentar-me del que allà es parlà.

56

«Deixant de banda el que el Dr. Fontseré i Belozo digueren referent al que afectava directament al Servei Meteorològic de Catalunya, descriuré el que passà en relació a l'assumte que en aquell moment interessa escatir. El Dr. Fontseré, quan Belozo li parlà del material fotogràfic, de les fotos d'estats del cel i els documents amb ells relacionats, no solament va dir-li que res d'allò no tenia cap relació amb el Servei Meteorològic de Catalunya, sinó que li va llegir, i posà en les seves mans, documents que ben clar certificaven que tot quant reclamava era propietat de la Fundació Concepció Rabell, i des de feia temps ho tenia reclamat oficialment el President del Comitè

vaig demanar-li que tingués l'amabilitat d'esperar, que jo procuraria localitzar el Dr. Fontserè. L'home accedí i vaig telefonar a l'Editorial Gili[6] i al seu domicili particular sense poder-m'hi posar en relació. Llavors vaig dir a Beloso que esperés l'endemà a prendre possessió del Servei, a fi de posar-se abans en relació amb el Dr. Fontserè. Beloso va dir-me que no hi havia inconvenient, ja que ell també desitjava parlar amb el Cap del Servei, sempre que jo em fes responsable en el cas que es toqués quelcom del que en aquell moment hi havia en les dites oficines. Jo vaig acceptar la responsabilitat si alguna cosa mancava, i tot seguit Beloso i els dos soldats van anar-se'n, i jo vaig anar a casa del Dr. Fontserè, al qual vaig esperar, i en arribar vaig assabentar-lo del que havia succeït.

»Al jorn següent, al matí, va personar-se al Servei Beloso, també acompanyat de dos dels seus subordinats, on el Dr. Fontserè ja l'esperava. Tot seguit varen entrar al despatx particular del Cap del Servei, qui va demanar-me que jo entrés, cosa que em va servir per assabentar-me del que allà es parlà.

»Deixant de banda el que el Dr. Fontserè i Beloso digueren referent al que afectava directament al Servei Meteorològic de Catalunya, descriuré el que passà en relació amb l'assumpte que en aquest moment interessa escatir. El Dr. Fontserè, quan Beloso li parlà del material fotogràfic, de les fotos d'estats del cel i els documents amb elles relacionats, no solament va dir-li que res d'allò no tenia cap relació amb el Servei Meteorològic de Catalunya, sinó que li va llegir, i posà a les seves mans, documents que ben clar certificaven que tot el que reclamava era propietat de la Fundació Concepció Rabell, i des de feia temps ho tenia reclamat oficialment el President del Comitè

6. Fontserè va col·laborar durant molts anys amb l'Editorial Gili, amb qui va realitzar diferents publicacions sobre ciència.

Meteorològic Internacional, d'acord amb la Fundació. El Cap del nostre Servei bé prou emprava tots els mitjans per fer-se entendre, a fi que Beloso no pogués argumentar ignorància o un malentès, tractant-se d'un cas tan delicat, però aquest li posava poca atenció, i, a la fi, va dir que ja ho solucionarien els seus superiors, ja que ell solament es limitava a portar a terme el que li havien manat, i així com hauria d'encantar-se del Servei, també hauria de possessionar-se del dit material fotogràfic.

« Vegent el Dr. Fontserè que no hi hauria cap mitjà per seguir defensant aquells interessos, tan preuats per a nosaltres, va oferir-se a Beloso per acompanyar-lo a l'Observatori Fabra i fer-li personalment entrega del que allà li havia disposat; però aquest rebutjà la suggerència. Llavors el Dr. Fontserè va preguntar-li si jo el podia acompanyar, i després d'uns moments de dubte, ho va acceptar.

« Tot seguit el Dr. Fontserè, dues noies i jo, deixàrem, amb la recança i angoixa que es pot suposar, el nostre Servei per sempre més, la fi del qual fou l'esmicolament de tot el que hi havia de caire científic. Amb Beloso, els dos soldats, i un altre que l'esperava a baix amb un auto, vaig anar a l'Observatori Fabra. Vaig lliurar a Beloso les claus dels armaris. Els va obrir, i un cop assessorat que les coses estaven com calia, va dir-me que ho trobava bé. Així que no es toqués res, va ficar-se les claus a la butxaca i varem pujar a l'auto, que ens deixà davant del meu domicili.

« Passats uns deu dies d'aquella data, que no oblidaré mai, (no recordo qui va fer-m'hi anar) vaig personar-me a l'Observatori Fabra, i allí hi havia un camió. Beloso i uns soldats varen anar carregant, sense

Meteorològic Internacional, d'acord amb la Fundació. El Cap del nostre Servei bé prou emprava tots els mitjans per fer-se entendre, a fi que Beloso no pogués argumentar ignorància o un malentès, tractant-se d'un cas tan delicat, però aquest hi posava poca atenció, i, a la fi, va dir que ja ho solucionarien els seus superiors, ja que ell solament es limitava a portar a terme el que li havien manat, i així com havia de confiscar el material del Servei, també havia de possessionar-se del dit material fotogràfic.

»Veient el Dr. Fontserè que no hi havia cap mitjà per seguir defensant aquells interessos, tan preuats per a nosaltres, va oferir-se a Beloso per acompanyar-lo a l'Observatori Fabra i fer-li personalment entrega del que allà hi havia dipositat; però aquest rebutjà el suggeriment. Llavors el Dr. Fontserè va preguntar-li si jo el podia acompanyar, i després d'uns moments de dubte, ho va acceptar.

»Tot seguit el Dr. Fontserè, dues noies i jo deixàrem, amb la recança i angoixa que es pot suposar, el nostre Servei per sempre més, la fi del qual fou l'esmicolament de tot el que hi havia de caire científic. Amb Beloso, els dos soldats, i un altre que s'esperava a baix amb un auto, vaig anar a l'Observatori Fabra. Vaig lliurar a Beloso les claus dels armaris. Els va obrir, i un cop assessorat que les coses estaven com calia, va dir-me que ho trobava bé. Manà que no es toqués res, va ficar-se les claus a la butxaca i vàrem pujar a l'auto, que em deixà davant del meu domicili.

»Passats uns deu dies d'aquella data, que no oblidaré mai (no recordo qui va fer-m'hi anar), vaig personar-me a l'Observatori Fabra, i allí hi havia un camió. Beloso i diversos soldats varen anar carregant,[7] sense

7. Un dels soldats va ser Joan Pardo, que després va ser observador meteorològic al Turó de l'Home.

el mirament que calia, les capces de clixés i tot l'altre material, la destinació del qual ens és completament ignorada.»

A aquestes notes del Sr. Pons puc afegir-hi alguns records personals. Quan jo acorralava a n'en Beloso per fer-lo desistir de la incantació del material de la Fundació, ell es tragué un paper de la butxaca, sens dubte per assegurar-se del pas que donava. La meva sordària ni havia permés situar-me prou a prop d'ell ~~acostar-me ni tu el suficient~~ per llegir el què deia; era una ordre signada per Pio Pita (em sembla recordar que a Saragossa), manant-li que s'incantés immediatament del Servei Meteorològic de Catalunya i de les col·leccions de fotografies del Sr. Patxot. Es ficà novament l'ordre a la butxaca, i des d'aquell moment es desentengué ja de tot quant jo li anava dient. A més es negà a aixecar acta o inventari de la incantació.

No sé si fou el mateix dia de la incantació o l'endemà, ~~tot~~ en Beloso ~~a l'Observatori Fabra~~ s'enganxà a la porta de l'Observatori Fabra un paper que deia: "Incantado por el Servicio meteorológico nacional". Ja en la nostra conversa ni havia dit que ni al Servei ni a l'Observatori Fabra no ni hi acostés més. Es veu que a l'home li havien pujat els galons al cap.

El material del Servei fou vandàlicament destruit. Adhuc el replanet de marbre del nefoscop Besson que hi havia al terrat fou trencat a cops de martell, com també la placa de ferro porcellanat que hi havia a la porta de l'oficina. Un dels nostres millors aparells de ràdio fou regalat a uns soldats que feien guàrdia a la porteria de ca'n Batlló. Algú va indicar-me que la nostra esplèndida col·lecció de treballs originals (cartes del temps, sondatges, estudis en curs, stok de publicacions, etc.), havia estat carregat en un camió militar i venut per en

60

el mirament que calia, les caixes de clixés i tot l'altre material, la destinació del qual ens és completament ignorada».

A aquelles notes del Sr. Pons puc afegir-hi alguns records personals. Quan jo acorralava en Beloso per fer-lo desistir de la confiscació del material de la Fundació, ell es tragué un paper de la butxaca, sens dubte per assegurar-se del pas que donava. La meva sordària m'havia permès situar-me prou a prop d'ell per llegir el que deia; era una ordre signada per Pio Pita (em sembla recordar que a Saragossa),[8] en què li manava que confisqués immediatament el material del Servei Meteorològic de Catalunya i les col·leccions de fotografies del Sr. Patxot. Es ficà novament l'ordre a la butxaca, i des d'aquell moment es desentengué ja de tot el que jo li anava dient. A més es negà a aixecar acta o inventari de la confiscació.

No sé si fou el mateix dia de la confiscació o l'endemà, en Beloso enganxà a la porta de l'observatori Fabra un paper que deia: «Incautado por el Servicio Meteorológico Nacional». Ja en la nostra conversa m'havia dit que ni al Servei ni a l'Observatori Fabra no m'hi acostés més. Es veu que a l'home li havien pujat els galons al cap.

El material del Servei fou vandàlicament destruït. Àdhuc el replanet de marbre del nefoscopi Besson que hi havia al terrat fou trencat a cop de martell, com també la placa de ferro porcellanat que hi havia a la porta de l'oficina. Un dels nostres millors aparells de ràdio fou regalat a uns soldats que feien guàrdia a la porteria de Can Batlló.[9] Algú va indicar-me que la nostra esplèndida col·lecció de treballs originals (cartes del temps, sondatges, estudis en curs, estoc de publicacions, etc.) havia estat carregada en un camió militar i venuda per en

8. L'any 1938 la seu del Servicio Meteorológico de l'exèrcit revoltat es mogué a Saragossa per atendre millor les necessitats de la guerra. Hi romangué fins a la fi de les hostilitats.

9. En el seu origen, l'espai de la Universitat Industrial fou la fàbrica de Can Batlló, terme que encara ara s'utilitza.

Beloso a un drapaire per 500 pessetes. A la fi vaig poder localitzar el magatzem del drapaire, i aquest em va confessar que efectivament un militar li havia anat a oferir aquell negoci, però que tot aquell paper ja havia estat venut per a fer-ne pasta i que seria impossible recuperar-lo.

Mentrestant, jo havia pogut indagar que en Marín, Cap aleshores del Servei Nacional, era a Barcelona. La meva entrevista amb ell l'he descrita en una altra nota.

Aquells mateixos dies, quan ja l'espoliació era feta, estigué de pas a Barcelona un antic deixeble meu, el Dr. Manuel Mantero, enginyer geògraf; estava també assimilat a oficial de l'exèrcit, i vingué a veure'm. Li vaig contar ço que m'havia esdevingut, i mostrà tenir-ne un veritable disgust. Lo del Servei i de la Fundació ja era consumat, i no podia fer-hi res; però recordant els temps que havia treballat amb mi a l'Observatori Fabra, hi anà personalment. Trobà desolada la família del Conserge, que era a l'Observatori des de la fundació. En Beloso els hi havia donat ordre d'anar-se'n, havia tancat i sellat totes les dependències de la casa i se n'havia endut les claus. No sé com s'enginyà en Mantero, però tornà a l'Observatori amb les claus, va obrir-ho tot, i digué que no fessin més cas de la incautació ni d'en Beloso.

Al mateix temps que el Dr. Mantero, vingué a Barcelona per pocs dies un altre antic deixeble, Sr. Batista, que ocupa un dels primers llocs de l'escalafó de meteoròlegs del S. M. espanyol, i encara que em constava la seva poca simpatia per les nostres coses, vaig decidir anar-lo a veure per preguntar-li si sabia on havien anat a parar tots els clixés que se n'havien endut de l'Observatori. Fent-me molta de violència, perquè tenia una repetició de la visita a Marín, el vaig anar a trobar a l'Oficina de la Travessera de Dalt. En entrar i preguntar per ell, des del vestíbul vaig veure

Beloso a un drapaire per 500 pessetes. A la fi vaig poder localitzar el magatzem del drapaire, i aquest em va confirmar que efectivament un militar li havia anat a oferir aquell negoci, però que tot aquell paper ja havia estat venut per a fer-ne pasta i que seria impossible recuperar-lo.[10]

Mentrestant, jo havia pogut indagar que en Marín, Cap aleshores del Servei Nacional, era a Barcelona. La meva entrevista amb ell l'he descrita en una altra nota.[11]

Aquells mateixos dies, quan ja l'espoliació era feta, estigué de pas a Barcelona un antic deixeble meu, el Dr. Manuel Mantero, enginyer geògraf; estava també assimilat a oficial de l'exèrcit, i vingué a veure'm. Li vaig contar ço que m'havia esdevingut, i mostrà tenir-ne un veritable disgust. L'assumpte del Servei i de la Fundació ja era consumat, i no podia fer-hi res; però recordant els temps que havia treballat amb mi a l'Observatori Fabra, hi anà personalment. Trobà desolada la família del conserge, que era a l'Observatori des de la fundació. En Beloso els havia donat ordre d'anar-se'n, havia tancat i segellat totes les dependències de la casa i se n'havia endut les claus. No sé com s'ho enginyà en Mantero, però tornà a l'Observatori amb les claus, va obrir-ho tot, i digué que no fessin més cas de la confiscació ni d'en Beloso.

Al mateix temps que el Dr. Mantero, vingué a Barcelona per pocs dies un altre antic deixeble, Sr. Batista, que ocupa un dels primers llocs de l'escalafó de meteoròlegs de l'S. M. espanyol. Encara que em constava la seva poca simpatia per les nostres coses, vaig decidir anar-lo a veure per preguntar-li si sabia on havien anat a parar els clixés que se n'havien endut de l'Observatori. Fent-me molta de violència, perquè temia una repetició de la visita a Marín, el vaig anar a trobar a l'Oficina de la Travessera de Dalt. En entrar i preguntar per ell, des del vestíbul vaig veure

10. Malgrat tot no fou així, ja que al Fons antic del Servei Meteorològic es conserva el gros dels mapes i de les observacions aerològiques. Falten, però, alguns períodes, que podrien ser els venuts o destruïts. També deuria desaparèixer tot el que estava per sobre les taules encara en elaboració, sense classificar als armaris.

11. A CTC-FF44-LL04-P106 i P107 qualifica la resposta de Marín de «boutade» i explica que li va dir «que si no estava conforme [amb la confiscació], dirigís una instància al General Kindelan» (que llavors era el cap de l'aviació i de qui depenia el Servicio Meteorológico Nacional).

en un departament interior els dos armaris de la Fundació, que exteriorment semblaven en ordre, però els hi havien estat arrencats els rètols que jo hi havia posat quan eren a l'Observatori Fabra. Com que això és tot el que jo desitjava saber en aquell moment, no vaig fer sinó saludar el Sr. Batista i ~~[illegible]~~ amb quatre llocs comuns de ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~. Es la darrera notícia que tinc del nostre arxiu de clixés, llevat de la cínica afirmació d'en Marin davant el Comité Meteorològic internacional.

Les nostres impressions posteriors són que en Beloso no acabà bé la seva carrera. Estigué a Barcelona uns quants mesos actuant, ben poc airosament, de Cap de l'oficina meteorològica regional. Mentrestant, els actes de vandalisme comesos contra el S.M. de C. i la F.C.R. començaven de tornar a la boca, i ~~l'ambient~~ al S.M.E. es devia respirar-li com una urgència de tirar per la borda "el último mono". Aquest també es devia sentir insegur. Un dia, crec que fou l'agost o el setembre del 1939, Beloso feu passar un avis al Sr. Pons, per conducte d'un amic d'aquest, dient que tenia ~~una gran~~ precisió de parlar-li ~~reservadament~~ privadament, i pregant-li que vulgués passar un moment per l'oficina de la Travessera. En Pons hi anà, i Beloso li digué que li dolia molt el que havia fet al Servei, però que tot ho havia fet complint ordres superiors, i que sabent que un dels perjudicats era el Sr. Pons, li demanava que li perdonés els perjudicis que pugués haver-li causat. Li confessà que, en enviar-lo a Barcelona, a més ~~d'una~~ de l'ordre escrita, li donaren verbalment aquesta consigna terminant: "meta Vd. un puntapié a todo lo que sea Servicio Meteorológico de Catalunya". En Pons li digué que tot això ho havia de dir al Director, a lo qual en Beloso es negà.

en un departament interior els dos armaris de la Fundació, que exteriorment semblaven en ordre, però els havien estat arrencats els rètols que jo hi havia posat quan eren a l'Observatori Fabra. Com que això és tot el que jo desitjava saber en aquell moment, no vaig fer sinó saludar el Sr. Batista amb quatre llocs comuns. És la darrera notícia que tinc del nostre arxiu de clixés, llevat de la cínica afirmació d'en Marín davant el Comitè Meteorològic Internacional.[12]

Les nostres impressions posteriors són que en Beloso no acabà bé la seva carrera. Estigué a Barcelona uns quants mesos actuant, ben poc airosament, de Cap de l'oficina meteorològica regional. Mentrestant, els actes de vandalisme comesos contra l'SMC i l'F. C. R. començaven de tornar a la boca, i a l'S. M. E. es devia respirar com una urgència de tirar per la borda «el último mono».[13] Aquest també es devia sentir insegur. Un dia, crec que fou l'agost o el setembre del 1939, Beloso feu passar un avís al Sr. Pons, per conducte d'un amic d'aquest, en què li deia que tenia precisió de parlar-li privadament i li pregava que volgués passar un moment per l'oficina de la Travessera. En Pons hi anà, i Beloso li digué que li dolia molt el que havia fet al Servei, però que tot ho havia fet complint ordres superiors, i que sabent que un dels perjudicats era el Sr. Pons, li demanava que li perdonés els perjudicis que pogués haver-li causat. Li confessà que, en enviar-lo a Barcelona, a més de l'ordre escrita, li donaren verbalment aquesta consigna terminant: «meta VD. un puntapié a todo lo que sea Servicio Meteorológico de Catalunya». En Pons li digué que tot això ho havia de dir al Director, a la qual cosa en Beloso es negà.

12. Vegeu Patxot i Jubert (1952, p. 672-673).

13. Pel que hem pogut indagar, l'any 1941 trobem Adolfo Martín Beloso com a cap de meteorologia de la Región Aérea Central i l'any 1970 encara el trobem actiu dintre del Cuerpo Especial Facultativo de Meteorólogos.

De les coses que ens han dit després referents a Beloso, no en tenim proves ni confirmació segura. Sembla que la necessitat que hi hagués un culpable i els altres poguessin rentar-se'n les mans, feu que Beloso fos expedientejat i expulsat del "cuerpo" per extralimitació en les ordres que havia rebut amb relació al Servei Meteorològic de Catalunya. D'aquesta manera, els lladres de primera categoria podrien dormir tranquils damunt la pell de l'inculpat. Però ~~de~~ per motius ~~tot~~ ~~aixó~~, ni en tenim ni n'hem cercat comprovació. Si això fos cert, l'expedient podria revelar molts fets que ~~[illegible]~~ horem.

En aquest assumte, Beloso ha estat el malfactor material. Responsables, qui més qui menys, ho són gairebé tots els del Servei Meteorològic Espanyol, que esperaven ~~particularment~~ ~~els que aleshores eren a l'altra banda esperant~~ l'ocasió de exterminar un centre de treball que els feia ombra. Inductors i directors dels fets, i culpables d'ells, son Marin i Pita, sense cap dubte; d'altres en tinc vehement sospita, però no en tinc prova. Crec que el general Kindelan, de qui depenia nominalment el Servei Meteorològic Espanyol quan ocorregué el robatori, àdhuc és possible que de moment ni se n'enterés. El "cuerpo" se n'enterés molt per alt obra pel seu compte, aprofitant que aquells dies el qui portava un uniforme podia fer impunement a Catalunya el que li donés la gana. El Sr. Azcàrraga, que és el Cap nominal actual, tampoc crec que hi tingui ~~una gran~~ massa iniciativa; i m'inclino a creure que la gestió de Fribourg fou feta per compromís, com d'ofici, i solament per "l'honor del carro". Avui el S.M.E. continua sota la jefatura visible d'Azcàrraga, però, de fet, el "cuerpo" és sobirà, sota la direcció efectiva del Sr. Francisco del Junco, que hi fa d'eminència gris, amb honors i demés alegries de coronel.

En Messeguer ~~era ja passat a la història quan succeïren~~

~~[illegible]~~

De les coses que ens han dit després referents a Beloso, no en tenim proves ni confirmació segura. Sembla que la necessitat que hi hagués un culpable i els altres poguessin rentar-se'n les mans feu que Beloso fos expedientat i expulsat del «cuerpo» per extralimitació en les ordres que havia rebut amb relació al Servei Meteorològic de Catalunya. D'aquesta manera, els lladres de primera categoria podrien dormir tranquils damunt la pell de l'inculpat. Si això fos cert, l'expedient podria revelar molts fets que [ignorem]. Però per motius ni en tenim ni n'hem cercat comprovació.

En aquest assumpte, Beloso ha estat el malfactor material. Responsables, qui més qui menys, ho són gairebé tots els del Servei Meteorològic Espanyol, que esperaven l'ocasió d'exterminar un centre de treball que els feia ombra. Inductors i directors dels fets, i culpables d'ells, són Marín i Pita, sense cap dubte; d'altres en tinc vehement sospita, però no en tinc prova. Crec que el general Kindelan, de qui depenia nominalment el Servei Meteorològic Espanyol quan ocorregué el robatori, se n'assabentés molt per alt, àdhuc és possible que ni se n'assabentés. El «cuerpo» obrà pel seu compte, aprofitant que aquells dies el qui portava un uniforme podia fer impunement el que li donés la gana. El Sr. Azcàrraga, que és el Cap nominal actual, tampoc crec que hi tingui massa iniciatives, i m'inclino a creure que la gestió de Fribourg[14] fou feta per compromís, com d'ofici, i solament per «l'honor del cargo».

Avui l'S. M. E. continua sota la *jefatura* visible d'Azcàrraga, però, de fet, el «cuerpo» és sobirà, sota la direcció efectiva del número 1 de l'escalafó Sr. Francisco del Junco, que hi fa d'eminència grisa, amb honors i altres alegries de coronel.

14. Es refereix a la visita a Rafael Patxot, feta el mes de juny de 1942 i comentada a la nota preliminar.

En Meneguer va ja passar a la història quan succeiren
tots aquests fets. En la qualitat d'enginyer geògraf, fou
el darrer representant de la jefatura de l'Institut Geogràfic
damunt el S.M.E., jefatura que abans havien ocupat els
Srs Galbis i Cruz Conde, també del mateix Institut, dins el
qual els meteoròlegs formaven llavors un cos de segona classe,
com el de topògrafs. En Meneguer respirava, és cert, com
els seus subordinats, la dèria centralista; però la seva
actuació en aquest sentit no passà de detalls puntorescos
com els de l'Exposició de la C.E.N. a Barcelona. El cos
de meteoròlegs li tingué sempre mala voluntat; el
considerava com a un intrús, i no parà fins que
s'independitzà de l'Institut Geogràfic i aconseguí passar
a dependre directament del President del Consell de
Ministres. Conveniències materials de diversa índole portaren
després el S.M.E a incorporar-se a l'aviació militar, on
figurava en acabar la guerra i figura encara
avui. Però, llavors, al S.M.E., d'en Meneguer ja
no se'n preocupava ningú.

31 març 1947

En Messeguer[15] ja era passat a la història quan succeïren tots aquests fets. En sa qualitat d'enginyer geògraf, fou el darrer representant de la *jefatura* de l'Institut Geogràfic damunt l'S. M. E., *jefatura* que abans havien ocupat els Srs. Galbis i Cruz Conde, també del mateix Institut, dins el qual els meteoròlegs formaven llavors un cos de segona classe, com el de topògrafs. En Messeguer respirava, és cert, com els seus subordinats, la dèria centralista; però la seva actuació en aquest sentit no passà de detalls pintorescos com els de l'Exposició de la C. E. N. a Barcelona.[16] El cos de meteoròlegs li tingué sempre mala voluntat; el considerava com a un intrús, i no parà fins que s'independitzà de l'Institut Geogràfic i aconseguí passar a dependre directament del President del Consell de Ministres. Conveniències materials de diversa índole portaren després l'S. M. E. a incorporar-se a l'aviació militar, on figurava en acabar la guerra i figura encara avui. Però, llavors, a l'S. M. E., d'en Messeguer ja no se'n preocupava ningú.

31 març 1947

15. Enrique Messeguer va ser director del Servicio Meteorológico Nacional entre 1925 i 1932. A la nota introductòria hem comentat el seu enuig per l'absència del castellà en la publicació de l'*Atlas elemental*.

16. Vegeu Patxot i Jubert (1952, p. 392-398).

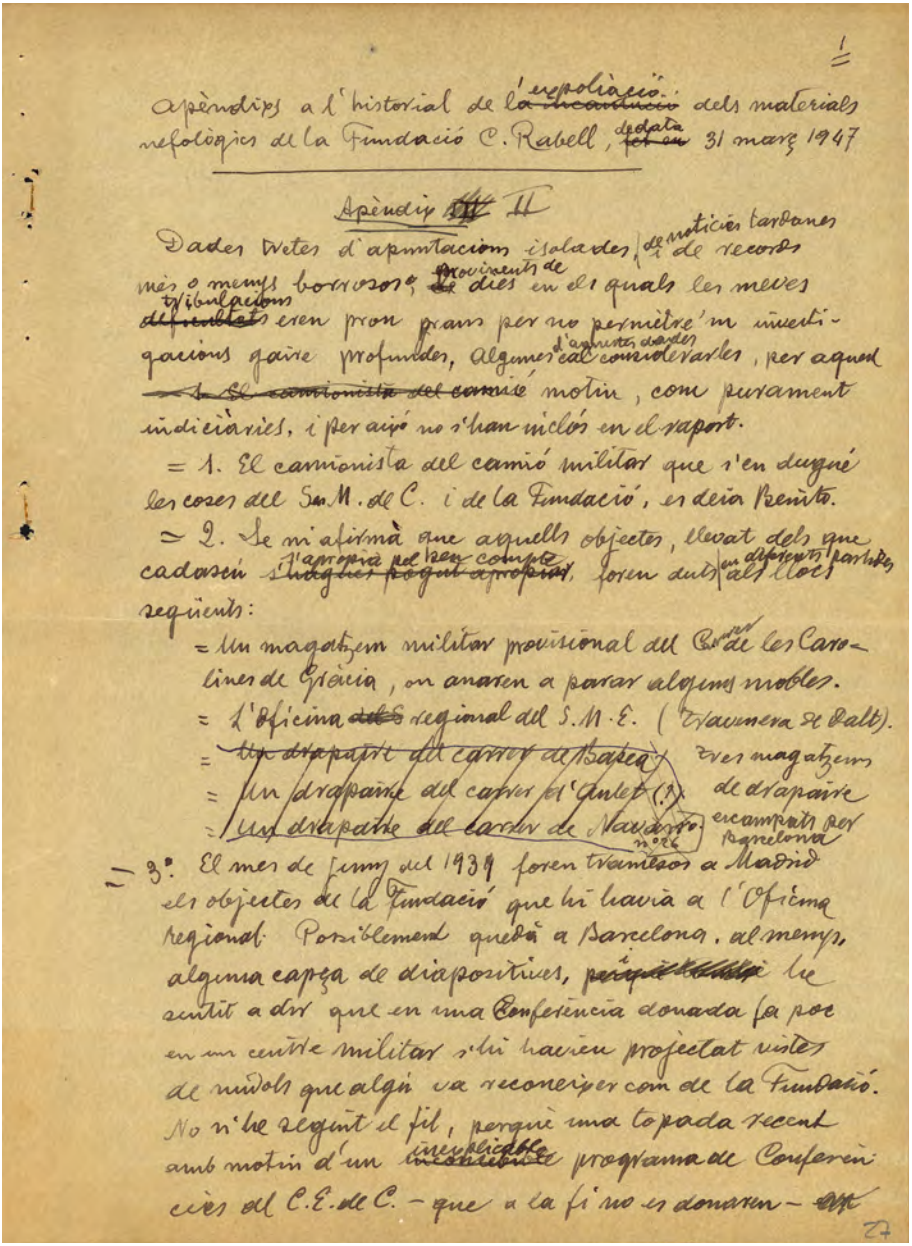

1

Apèndixs a l'historial de l'espoliació dels materials nefològics de la Fundació C. Rabell, de data 31 març 1947

Apèndix ~~III~~ II

Dades trets d'apuntacions isolades, de notícies tardanes i de records més o menys borrosos, provinents de dies en els quals les meves tribulacions eren pron grans per no permètre'm investigacions gaire profundes, algunes d'aquestes dades cal considerar-les, per aquest ~~1. El camionista del camió~~ motiu, com purament indiciàries, i per això no s'han inclòs en el raport.

= 1. El camionista del camió militar que s'en dugué les coses del Se.M. de C. i de la Fundació, es deia Benito.

= 2. Se m'afirmà que aquells objectes, llevat dels que cadascú s'apropià pel seu compte ~~s'hagués pogut apropiar~~, foren duts en diferents partides als llocs següents:

= Un magatzem militar provisional del Carrer de les Carolines de Gràcia, on anaren a parar alguns mobles.
= L'Oficina ~~dels~~ regional del S.M.E. (Travessera de Dalt).
= ~~Un drapaire del carrer de Basea~~
= ~~Un drapaire del carrer d'Aulet (?)~~
= ~~Un drapaire del carrer de Navarro nº 26~~

Tres magatzems de drapaire escampats per Barcelona

= 3º. El mes de juny del 1939 foren tramesos a Madrid els objectes de la Fundació que hi havia a l'Oficina regional. Possiblement quedà a Barcelona, al menys, alguna capsa de diapositives, ~~perquè [illegible]~~ i he sentit a dir que en una Conferència donada fa poc en un centre militar s'hi havien projectat vistes de núvols que algú va reconèixer com de la Fundació. No n'he seguit el fil, perquè una topada recent amb motiu d'un inexplicable programa de Conferencies del C.E. de C. – que a la fi no es donaren – ~~[illegible]~~

27

Apèndixs a l'historial de l'espoliació dels materials nefològics de la Fundació C. Rabell, de data 31 març de 1947

Apèndix II[17]

Dades tretes d'apuntacions isolades, de notícies tardanes i de records més o menys borrosos, provinents de dies en els quals les meves tribulacions eren prou grans per no permetre'm investigacions gaire profundes. Algunes d'aquestes dades cal considerar-les, per aquest motiu, com purament indiciàries, i per això no s'han inclòs en el report.

1. El camioner del camió militar que s'endugué les coses del Serv. M. de C. i de la Fundació es deia Benito.
2. Se m'afirmà que aquells objectes, llevat dels que cadascú s'apropià pel seu compte, foren duts en diferents partides als llocs següents:
   — Un magatzem militar provisional del Carrer de les Carolines de Gràcia, on anaren a parar alguns mobles.
   — L'oficina regional de l'S. M. E. (Travessera de Dalt).
   — Tres magatzems de drapaire escampats per Barcelona.
3. El mes de juny del 1939 foren tramesos a Madrid els objectes de la Fundació que hi havia a l'Oficina regional. Possiblement quedà a Barcelona, almenys, alguna capsa de diapositives, he sentit a dir que en una Conferència donada fa poc en un centre militar s'hi havien projectat vistes de núvols que algú va reconèixer com de la Fundació. No n'he seguit el fil, perquè una topada recent amb motiu d'un inexplicable programa de Conferències del C. E. de C.[18] —que a la fi no es donaren—

17. L'apèndix I es troba seguidament, ja que Fontserè va canviar la numeració dels apèndixs després de redactar-los.

18. Centre Excursionista de Catalunya.

m'obligà a ésser un xic circumspecte.

Cal tenir present que precisament el mateix mes de juny havia de tenir lloc la reunió del Comitè Internacional a Berlin (21-25 juny), on Mr. Marin havia d'escamotejar la qüestió del robatori amb una resposta ambigua. El compte rendu en fou publicat el 1941 pel Secretariat de l'O.M.I. (publicació nº 45)

Apèndix I

En ésser nomenat President de la Diputació l'any 1939 el Comte del Montseny, Sr. Milà i Camps, vaig exposar-li el que havia esdevingut al Servei, i vaig demanar-li que reclamés el que n'havia estat sostret, perquè o era propietat de la Diputació, o eren objectes dipositats en confiança, dels quals la Diputació era responsable. Aquells dies el Comte tenia molt de tràfec amb les autoritats militars, i no em feu cap cas. Poc després vaig reiterar la visita amb el mateix resultat. Finalment, vaig decidir lliurar-li unes notes, datades el 29 de juny del 1939 que podien servir de guió per a una gestió prop de la "Jefatura de las Fuerzas del arte". Aquestes notes eren respectuoses per a les autoritats i redactades amb l'estil i des del punt de vista en el qual semblava natural que es posés la Diputació. Després d'una curtíssima entrevista, en vaig sortir amb la impressió que el President ja estava tip de mi, i que aquell paper aniria sens més històries al cove. Ignoro si se li donà curs. Ho dubto.

De l'esborrany que en conservo, en copio els troços següents, perquè poden servir d'inventari i de recordatori.

m'ha tornat a obligar a ésser un xic circumspecte.

Cal tenir present que precisament el mateix mes de juny havia de tenir lloc la reunió del Comitè Internacional Meteorològic a Berlín (21-25 de juny), on en Marín havia d'escamotejar la qüestió del robatori amb una resposta ambigua. El compte rendu en fou publicat el 1941 pel Secretariat de l'O. M. I. (publicació n. 45).

Apèndix I

En ésser nomenat President de la Diputació l'any 1939 el Comte del Montseny, Sr. Milà i Camps, vaig exposar-li el que havia esdevingut al Servei, i vaig demanar-li que reclamés el que n'havia estat sostret, perquè o era propietat de la Diputació, o eren objectes dipositats en confiança, dels quals la Diputació era responsable. Aquells dies el Comte tenia molt de tràfec amb les autoritats militars, i no em feu cap cas. Poc després vaig reiterar la visita amb el mateix resultat. Finalment, vaig decidir lliurar-li unes notes, datades el 29 de juny del 1939, que podien servir de guió per a una gestió [prop] de la «Jefatura de las Fuerzas del Aire». Aquestes notes eren respectuoses per a les autoritats i redactades amb l'estil i des del punt de vista en el qual semblava natural que es posés la Diputació. Després d'una curtíssima entrevista, en vaig sortir amb la impressió que el President ja estava tip de mi, i que aquell paper aniria sens més històries al cove. Ignoro si li donà curs. Ho dubto.

De l'esborrany que en conservo, en copio els trossos següents, per si poden servir d'inventari o de recordatori.

N. «Notas para una instancia reclamando el material del Servicio Meteorológico.

»Observación. Esta instancia probablemente no dará resultado, o lo dará negativo, si se dirige al Servicio Meteorológico Español, cuyo afán por la desaparición del de la Diputación puede considerarse comprobado en multitud de ocasiones. Tal vez sería preferible una gestión cerca de la Jefatura de las Fuerzas del Aire, por cuanto no le afectan los intereses de cuerpo del referido Servicio, que parecen haber sido los inspiradores de los hechos ocurridos en enero.

—

» El 30 de enero del corriente año se presentó en el local que el S.M. de la Diputación ocupaba en el piso alto de la Escuela de Ingenieros (C. Urgel 187), el funcionario del S.M.N. y teniente de Aviación Sr. Martín Beloso, acompañado de soldados, incautándose del local y del material, que cerró y selló. Inmediatamente se dirigió al Observatorio Fabra, situado en la montaña del Tibidabo, y se incautó asimismo del archivo, clichés y documentación sobre estudios de nubes que D. Rafael Patxot tenía confiados al S.M. de la Diputación, y que para resguardarlos de los riesgos de guerra habían sido transferidos provisionalmente al subterráneo de los sismógrafos del referido observatorio.

» A pesar de la cortés petición del Director del S.M de la Diputación, el Sr. teniente Beloso se negó a levantar acta ni firmar recibo ni inventario de dichos objetos ni declarar por orden de qué autoridad o en virtud de qué facultades obraba.

» En la semana siguiente al 30 de enero, pro-

«Notas para una instancia reclamando el material del Servicio Meteorológico.

»Observación. Esta instancia probablemente no dará resultado, o lo dará negativo, si se dirige al Servicio Meteorológico Español, cuyo afán por la desaparición de la Diputación puede considerarse comprobado en multitud de ocasiones. Tal vez sería preferible una gestión cerca de la Jefatura de las Fuerzas del Aire, por cuanto no le afectan los intereses de cuerpo del referido Servicio, que parecen haber sido los inspiradores de los hechos ocurridos en enero.

»El 30 de enero del corriente año se presentó en el local que el S. M. de la Diputación[19] ocupaba en el piso alto de la Escuela de Ingenieros (C. Urgel 187) el funcionario del S. M. N.[20] y teniente de aviación Sr. Martín Beloso, acompañado de soldados, incautándose del local y del material, que cerró y selló. Inmediatamente se dirigió al Observatorio Fabra, situado en la montaña del Tibidabo, y se incautó así mismo del archivo, clichés y documentación sobre estudios de nubes que D. Rafael Patxot tenía confiados al S. M. de la Diputación, y que para resguardarlos de los riesgos de guerra habían sido transferidos provisionalmente al subterráneo de los sismógrafos del referido observatorio.

»A pesar de la cortés petición del Director del S. M. de la Diputación, el Sr. Teniente Beloso se negó a levantar acta ni firmar recibo ni inventario de dichos objetos ni declarar por orden de qué autoridad o en virtud de qué facultades obraba.

»En la semana siguiente al 30 de enero, pro-

19. Servicio Meteorológico de la Diputación.
20. Servicio Meteorológico Nacional.

cedió dicho Sr. a llevarse o a destruir el mobiliario, el archivo, los instrumentos, la biblioteca, y en general todo el material del S.M. de la D., así como se llevó también los dichos nefológicos y toda la documentación, carnets de trabajo, copias y ficheros de positivas que se hallaban en el Observatorio Fabra, a pesar de que en el testero de los armarios respectivos constaba de modo visible la propiedad particular de D. Rafael Patxot y la protección del Comité Meteorológico Internacional.

» Enterada la Excma. Diputación por el Director de su S.M. de todos estos hechos, pero respetuosa con las autoridades militares y estimando que no era llegado el momento de hacer reclamaciones que, aun que justas, hubieran podido aumentar el número de las preocupaciones que en los primeros días de la liberación habían de absorber la atención de dichas autoridades hacia problemas más urgentes, se abstuvo de ponerlo en conocimiento de V.E.; pero hoy, resueltas ya felizmente
76 la casi totalidad de aquellos problemas, se permite acudir a V.E. para someter con todo respeto a su alta consideración la irregularidad del procedimiento seguido con una de nuestras instituciones científicas de mejor arraigo, invadida sin formalidad de ninguna clase y sin que a la Presidencia de la Diputación, como propietaria o depositaria de lo incautado, se le dirigiese comunicación alguna sobre el particular.

» Y en consecuencia, ruega a V.E. que se sirva dar las órdenes oportunas para que sea devuelta a esta Presidencia la llave del local de la C. de Legd, así como el material de toda clase substraído del

cedió dicho Sr. a llevarse o a destruir el mobiliario, el archivo, los instrumentos, la biblioteca, y en general todo el material del S. M. de la D., así como se llevó también los clichés nefológicos y toda la documentación, carnets de trabajo, copias y ficheros de positivos que se hallaban en el Observatorio Fabra, a pesar de que en el testero de los armarios respectivos constaba de modo visible la propiedad particular de D. Rafael Patxot y la protección del Comité Meteorológico Internacional.

»Enterada la Excm. Diputación por el Director de su S. M. de todos estos hechos, pero respetuosa con las autoridades militares y estimando que no era llegado el momento de hacer reclamaciones que, aunque justas, hubieran podido aumentar el número de las preocupaciones que en los primeros días de la liberación habían de absorber la atención de dichas autoridades hacia problemas más urgentes, se abstuvo de ponerlo en conocimiento de V. E.; pero hoy, resueltos ya felizmente la casi totalidad de aquellos problemas, se permite acudir a V. E. para someter con todo respeto a su alta consideración la irregularidad del procedimiento seguido con una de nuestras instituciones científicas de mejor arraigo, invadida sin formalidad de ninguna clase y sin que a la Presidencia de la Diputación, como propietaria o depositaria de lo incautado, se le dirigiese comunicación alguna sobre el particular.

»Y en consecuencia, ruega a V. E. que se sirva dar las órdenes oportunas para que sea devuelta a esta Presidencia la llave del local de la C. de Urgel, así como el material de toda clase substraído del

mismo y la colección de estudios de nubes con su archivo e instrumental, del cual y antes su propietario es responsable la Diputación.

"Anexos que se adjuntan:

"A. Antecedentes relativos al S.M. de la Diputación de Barcelona.

"B. Antecedentes relativos al depósito Patxot:

"A fines de 1922, D. Rafael Patxot propuso a la Excma Diputación, entonces mancomunada, la iniciación de una serie de estudios y fotografías de nubes, aprovechando la circunstancia de funcionar en Barcelona el Servicio Meteorológico provincial. De común acuerdo se estableció que los gastos de material y personal serían sufragados por el Sr Patxot, a nombre de la Fundación C. Rabell instituída y sostenida por él para el fomento de obras de Ciencia y de Arte, que el material y la documentación científica serían de su propiedad, y que el Servicio Meteorológico provincial, a cambio de la inspección de los trabajos y cesión del local, podría utilizar, sin perjuicio de aquella propiedad, los datos que le convinieran para sus estudios de climatología regional. Entonces se montó una base nefoscópica de 400 metros de longitud, con dos teodolitos fotogramétricos Zeiss y una instalación telefónica entre ellos, un laboratorio fotográfico y los aparatos necesarios para la medición de los clichés.

"En la reunión que la Comisión Internacional para el Estudio de las nubes celebró en Zurich en 1926,

mismo y la colección de estudios de nubes con su archivo e instrumental, del cual y ante su propietario es responsable la Diputación.

»Anexos que se adjuntan:

»A. Antecedentes relativos al S. M. de la Diputación de Barcelona.
»B. Antecedentes relativos al depósito Patxot:

»A fines de 1922, D. Rafael Patxot propuso a la Excm. Diputación, entonces mancomunada, la iniciación de una serie de estudios y fotografías de nubes, aprovechando la circunstancia de funcionar en Barcelona el Servicio Meteorológico Provincial. De común acuerdo se estableció que los gastos de material y personal serían sufragados por el Sr. Patxot, a nombre de la Fundación C. Rabell instituida y sostenida por él para el fomento de obras de Ciencia y de Arte, que el material y la documentación científica serían de su propiedad, y que el Servicio Meteorológico Provincial, a cambio de la inspección de los trabajos y cesión del local, podría utilizar, sin perjuicio de aquella propiedad, los datos que le comunicaran para sus estudios de climatología regional. Entonces se montó una base nefoscópica de 400 metros de longitud, con dos teodolitos fotogramétricos Taffara y una instalación telefónica entre ellos, un laboratorio fotográfico y los aparatos necesarios para la medición de los clichés.

»En la reunión que la Comisión Internacional para el Estudio de las nubes celebró en Zurich en 1926,

se presentó una selección de aquellos trabajos, que por primera vez situaron a España en uno de los primeros lugares en este orden de investigaciones científicas.

"En junio de 1929, y ante la importancia capital que iban adquiriendo los archivos nefológicos de la Fundación Rabell, la citada Comisión internacional decidió reunirse en Barcelona. Con esta oportunidad se celebró en la misma ciudad una exposición de fotografías de nubes a la que concurrieron todos los especialistas del mundo con sus mejores clichés, y en la cual fueron seleccionados definitivamente los originales para el gran Atlas internacional de las nubes y de los estados del cielo y para su edición reducida destinada a los observadores.

"La apertura de esta exposición, así como la de las sesiones de la Comisión citada, fueron presididas por el Excmo. Sr. Presidente de la Diputación, Conde del Montseny, con asistencia del entonces Director del Servicio Meteorológico Español, Tte Coronel Mesquer, que junto con los Sres Palzot y Fontseré forman la representación de España en la Comisión repetida.

"El mismo año de 1929, en la reunión plenaria que celebró en Copenhague la Organización Meteorológica Internacional, se tomaron laudatorios acuerdos con relación a la obra del Sr. Palzot, que se concretaron en un sentido telegrama del Presidente del Comité Meteorológico Internacional, Prof. E. van Everdingen, felicitándole el aplauso y la gratitud de la Conferencia de Directores de Servicios Meteorológicos.

"En el transcurso del año 1938, el peligro de

37

se presentó una selección de aquellos trabajos, que por primera vez situaron a España en uno de los primeros lugares en este orden de investigaciones científicas.

»En junio de 1929, y ante la importancia capital que iban adquiriendo los archivos nefológicos de la Fundación Rabell, la citada Comisión internacional decidió reunirse en Barcelona. Con esta oportunidad se celebró en la misma ciudad una exposición de fotografías de nubes a la que concurrieron todos los especialistas del mundo con sus mejores clichés, y en la cual fueron seleccionados definitivamente los originales para el gran *Atlas internacional de las nubes y de los estados del cielo* y para su edición reducida destinada a los observadores.

»La apertura de esta exposición, así como la de las sesiones de la Comisión citada, fueron presididas por el Excm. Sr. Presidente de la Diputación, Conde del Montseny, con asistencia del entonces Director del Servicio Meteorológico Español, Teniente Coronel Meseguer, que junto con los Sres. Patxot y Fontseré forman la representación de España en la Comisión repetida.

»El mismo año de 1929, en la reunión plenaria que celebró en Copenhague la Organización Meteorológica Internacional, se tomaron laudatorios acuerdos con relación a la obra del Sr. Patxot, que se concretaron en un sentido telegrama del Presidente del Comité Meteorológico Internacional, Prof. E. van Everdingen,[21] trasladándole el aplauso y la gratitud de la Conferencia de Directores de Servicios Meteorológicos.

»En el transcurso del año 1938, el peligro de

21. Ewod van Everdingen.

destrucción que corrían aquellos ~~objetos~~ archivos fué objeto de especial preocupación para los centros científicos de todo el mundo. El Director del S.M. provincial fué requerido por el Sr. Cónsul de Noruega, y después por la Legación del mismo país, al cual a la sazón había sido transferida la Presidencia del Comité Meteorológico Internacional, para que se mandaseen a país neutral aquellos tesoros científicos, consistentes ya en algunos millares de clichés, de observaciones de toda clase. Análogas gestiones hicieron el General Delcambre, como Presidente de la Comisión Internacional de Estudio de Nubes, el Director del Office National Météorologique de Francia Sr. Wehrlé, los Sres Prof. Chapman y Dr. T. Bjerknes como Presidente y Secretario General, respectivamente, de la Asociación Internacional de Meteorología, y el Dr. La Cour, Presidente de la Unión Geodésica y Geofísica Internacional.

82

« El Director del S.M. de la Diputación creyó más oportuno que expatriar aquel precioso material, depositarlo en lugar alejado de los riesgos de la guerra, y lo trasladó al subterráneo del Observatorio Fabra, que por hallarse a distancia de todo posible objetivo militar y excavado en la montaña, le pareció ofrecer garantías de seguridad.

« El día 30 de enero y los primeros de febrero de 1939, aquel material fué requisado y llevado fuera del Observatorio por un funcionario del S.M. nacional, actuando como teniente de Aviación, sin que del mismo quisiese dar recibo ni proceder al material inventario, ni declarar por orden de qué autoridad

39

destrucción que corrían aquellos archivos fue objeto de especial preocupación para los centros científicos de todo el mundo. El Director del S. M. Provincial fue requerido por el Sr. Cónsul de Noruega, y después por la Legación del mismo país, al cual a la sazón había sido transferida la Presidencia del Comité Meteorológico Internacional, para que se mandasen a país neutral aquellos tesoros científicos, consistentes ya en algunos millares de clichés y de observaciones de toda clase. Análogas gestiones hicieron el General Delcambre, como Presidente de la Comisión Internacional de Estudio de las nubes, el Director del Office National Météorologique de France Sr. Wehrlé, los Sres. Prof. Chapman y Dr. F. Bjerknes como Presidente y Secretario general, respectivamente, de la Asociación Internacional de Meteorología, y el Dr. La Cour, Presidente de la Unión Geodésica y Geofísica Internacional.

»El Director del S. M. de la Diputación creyó más oportuno que expatriar aquel precioso material, depositarlo en lugar alejado de los riesgos de la guerra, y lo trasladó al subterráneo del Observatorio Fabra, que por hallarse a distancia de todo posible objetivo militar y excavado en la montaña, le pareció ofrecer garantías de seguridad.

»El día 30 de enero y los primeros de febrero de 1939, aquel material fue requisado y llevado fuera del Observatorio por un funcionario del S. M. Nacional, actuando como teniente de Aviación, sin que del mismo quisiese dar recibo ni proceder al natural inventario, ni declarar por orden de qué autoridad

8/

en virtud de qué facultades obraba

» En una comunicación fechada en Oslo el 24 de abril de 1939, el actual Presidente del Comité Meteorológico Internacional, Dr. Hesselberg, se ha dirigido oficialmente al Director del S. M. de la Diputación pidiendo informes acerca del actual paradero de los archivos de nubes del Sr. Patxot. La respuesta a esta comunicación no ha sido dada todavía, en la seguridad de que antes se hallará una satisfactoria y honorable solución a este asunto del depósito Patxot, por el cual los organismos meteorológicos de todo el mundo se están interesando.

Anexo C.

Boceto de inventario del S. M. de la Diputación. Relación, hecha de memoria por no disponerse de los datos necesarios, ~~de lo existente en el local del~~ del material del Servicio Meteorológico de la Diputación, en 30 de enero de 1939

Estación radiotelegráfica .....

Aparatos meteorológicos en estación .....

Aparatos en almacén para las estaciones de la red ~~climatológica~~ climatológica

~~Documentos meteo~~ Documentos y trabajos meteorológicos originales, y stock de publicaciones

Biblioteca ——

Mobiliario ——

Depósitos - - - -

Depósito Patxot (propiedad particular), en virtud de convenio del Sr. Patxot con la Excma Diputación provincial):

109. Dos teodolitos fotogramétricos Taffara, con su caja, trípodes y accesorios

41

en virtud de qué facultades obraba.

»En una comunicación fechada en Oslo el 24 de abril de 1939, el actual Presidente del Comité Meteorológico Internacional, Dr. Hesselberg, se ha dirigido oficialmente al Director del S. M. de la Diputación pidiendo informes acerca del actual paradero de los archivos de nubes del Sr. Patxot. La respuesta a esta comunicación no ha sido dada todavía, en la seguridad de que antes se hallará una satisfactoria y honorable solución a este asunto del Depósito Patxot, por el cual los organismos meteorológicos de todo el mundo se están interesando.

Anexo C

Boceto de inventario del S. M. de la Diputación.

Relación, hecha de memoria por no disponerse de los datos necesarios, del material del Servicio Meteorológico de la Diputación, en 30 de enero de 1939

— Estación radiotelegráfica
— Aparatos meteorológicos en estación
— Aparatos en almacén para las estaciones de la red climatológica
— Documentos y trabajos meteorológicos originales, y estoc de publicaciones
— Biblioteca
— Mobiliario
— Depósitos
— Depósito Patxot (propiedad particular), en virtud de convenio del Sr. Patxot con la Excma. Diputación provincial:

109.[22] Dos teodolitos fotogramétricos Taffara, con su caja, trípodes y accesorios

22. Es desconeix l'origen d'aquesta numeració.

110 - El archivo completo de clichés de nubes obtenidos desde 1923 hasta 1936. Formando dos series con numeración separada, una para las fotografías sencillas y otra para las estereoscopamétricas destinadas a la medición de altitudes de las nubes. Todos estos clichés son de vidrio la primera serie está compuesta casi toda por clichés de 13 x 18 cm ; la segunda por parejas de clichés de 10 x 15 cm. No se puede precisar su número exactamente, por haber sido requisado también el fichero-archivo, y sólo puede indicarse un mínimo, a base de las últimas fotografías sometidas a estudio especial, que son la nº 3822 de la primera serie y las nº 1675 de la segunda, ambas de mayo de 1936, lo cual representa un mínimo de 3822 + 3350 = 7172 clichés. Todos ellos estaban envueltos en bolsas individuales de papel vegetal y guardadas en las cajas de origen, cuidadosamente numeradas y fechadas. Tampoco se puede precisar el número de cajas, pero dada la manera de estar envueltos los clichés han de ser, por lo menos, 720 cajas.

110 bis. La colección completa de fichas en cartulina con positivas fotografías reducidas en papel, y formada como mínimo por 3497 fichas correspondientes a las dos series de clichés antes indicadas. Este fichero iba en cajas de madera, modelo catálogo de biblioteca, para su mejor manejo.

111. Dos armarios de vidrieras para dichos archivos. Estos armarios tenían en el tercero unos rótulos en que constaba la propiedad del Sr. Palpot y la protección del Comité Meteor. Internal.

43

110. El archivo completo de clichés de nubes obtenidos desde 1923 hasta 1936. Forman dos series con numeración separada, una para las fotografías sencillas y otra para las estereogramétricas destinadas a la medición de altitudes de las nubes. Todos estos clichés son de vidrio. La primera serie está compuesta casi toda por clichés de 13 × 18 cm; la segunda por parejas de clichés de 10 × 15 cm. No se puede precisar su número exactamente, por haber sido requisado también el fichero-archivo, y sólo puede indicarse un mínimo, a base de las últimas fotografías sometidas a estudio especial, que son la nº 3822 de la primera serie y las nº 1675 de la segunda, ambas de mayo de 1936, lo cual representa un mínimo de 3.822 + 3.350 = 7.172 clichés. Todos ellos estaban enfundados en bolsas individuales de papel vegetal y guardados en las cajas de origen, cuidadosamente numeradas y fechadas. Tampoco se puede precisar el número de cajas, pero dada la manera de estar envueltos los clichés han de ser, por lo menos, 720 cajas.

110 bis. La colección completa de fichas en cartulinas con positivos fotográficos reducidos en papel, y formada como mínimo por 3.497 fichas correspondientes a las dos series de clichés antes indicadas. Este fichero iba en cajas de madera, modelo catálogo de biblioteca, para su mejor manejo.

111. Dos armarios de vidrieras para dichos archivos. Estos armarios tenían en el testero unos rótulos en que constaba la propiedad del Sr. Patxot y la protección del Comité Meteor. Internal.

rótulos que fueran arrancados por los requisadores.

112. Un aparato de reducción, para pasar del tamaño de los clichés al del fichero.

112 bis. – Una instalación con reostato y cristales milimetrados de precisión para la medición de los clichés.

113. Las observaciones originales y hojas de los registradores del Observatorio Palsot de San Feliu de Pallerols

114 Varios ejemplares en depósito de los diferentes Atlas Internacionales de Nubes, del Atlas elemental de Nubes y del Atlas pluviométrico publicados a expensas del Sr. Palsot y que se guardaban a su disposición. Entre estos ejemplares había uno del Atlas pluviométrico tirado a gran margen en papel Japon y encuadernado a gran lujo.

115 Una numerosa serie de fotografías estereoscópicas de nubes y de diapositivas para proyección, en sus cajas acanaladas portátiles respectivas.

116 Las numerosas diapositivas en cristal 13x18 que se presentaron en la Exposición de la Comisión Internacional para el estudio de las nubes, con motivo de su reunión en Barcelona en 1929.

117. Los cuadernos de trabajo correspondientes a las fotografías de la Fundación C. Rabell.

118. Varios libros sobre fotografía de nubes, y diversos atlas de nubes antiguos y modernos.

118 bis. Varios tomos de la Meteorologische Zeitschrift, prestados por el Sr. Palsot para completar interinamente la colección de esta revista en el S.M. de la D.

119. Una cámara fotográfica 18x24, modelo francés, con 3 chassis dobles.

45

88

rótulos que fueron arrancados por los requisadores.

112. Un aparato de reducción, para pasar del tamaño de los clichés al del fichero.

112 bis. Una instalación con reóstato y cristales milimetrados de precisión para la medición de los clichés.

113. Las observaciones originales y hojas de los registradores[23] del Observatorio Patxot de San Feliu de Guíxols.

114. Varios ejemplares en depósito de los diferentes atlas internacionales de nubes, del *Atlas elemental de nubes* y del *Atlas pluviométrico* publicados a expensas del Sr. Patxot y que se guardaban a su disposición. Entre estos ejemplares había uno del *Atlas pluviométrico* tirado a gran margen en papel Japón y encuadernado a gran lujo.

115. Una numerosa serie de fotografías estereoscópicas de nubes y de diapositivas para proyección, en sus cajas acanaladas portátiles respectivas.

116. Las numerosas diapositivas en vidrio 18 × 18 que se presentaron en la Exposición de la Comisión Internacional para el Estudio de las nubes, con motivo de su reunión en Barcelona en 1929.

117. Los cuadernos de trabajo correspondientes a las fotografías de la Fundació C. Rabell.

118. Varios libros sobre fotografía de nubes y diversos atlas de nubes antiguos y modernos.

118 bis. Varios tomos de la *Meteorologische Zeitschrift*, prestados por el Sr. Patxot para completar interinamente la colección de la revista en el S. M. de la D.

119. Una cámara fotográfica 18 × 24, modelo francés, con 3 chasis dobles.

23. Es refereix als fulls dels aparells meteorològics enregistradors. D'aquests fulls, amb la restitució del Fons Antic es va recuperar la quasi totalitat dels fulls enregistrats per l'anemòmetre Bourdon; però continuen desaparegudes les gràfiques obtingudes amb els termògrafs, barògrafs, etc.

11

120. Un trípode mesto, con platina de altura.
121. Dos planchas eléctricas para el encolado en caliente.
121 bis. Dos grupos telefónicos de casco, en los extremos de la base nefológica
122. Una cizalla con plato graduado.
122 bis. Un estereoscopio con mecanismo de recambio.
122 ter. Dos estereoscopios de mano.

Propiedad particular del Dr. José Pons....

Propiedad particular del Dr. E. Fontserè....

Propiedad de la Universidad....

Propiedad del Institut d'Estudis Catalans....

~~Propiedad~~ Propiedad
Efectos ~~[illegible]~~ del personal del Servicio

Apèndix. ~~II~~ III

Objectes que s'han pogut salvar:

a). que no eren als locals del Servei ni a l'Observatori
La col·lecció completa de còpies en paper (cartulines ocre) format natural, ~~al domicili de F.~~
\# Una dotzena, o poc més, de capses de clixés 13 × 18,
La carpeta de ~~dades~~ comtants dels teodolits.
~~Un resum de~~ i notes sobre el mètode de reducció. Un ~~Una~~ extracte ~~[illegible]~~ detallat en fou tramès fa anys al Sr Patxot.

b) objectes recuperats després de l'espoliació ~~la incautació~~.
La màquina de reduir, de d'ampliar, ~~que~~ havia quedat al laboratori de la golfa, i on no ~~entrarem~~ els requisadors, ~~i que fou~~ portada a casa ~~del [illegible]~~ de l'apoderat del Sr Patxot.
\# Un paquet de fulls del baròigraf de — 47

120. Un trípode nuevo, con platina de altura.
121. Dos planchas eléctricas para el encolado en caliente.
121 bis. Dos grupos telefónicos de casco, en los extremos de la base nefológica
122. Una cizalla con plato graduado.
122 bis. Un estereoscopio con mecanismo de recambio.
122 ter. Dos estereoscopios de mano.
— Propiedad particular de D. José Pons
— Propiedad particular del Dr. E. Fontseré
— Propiedad de la Universidad
— Propiedad del Institut d'Estudis Catalans
— Propiedad del personal del Servicio»

~~amb motiu d'un inexplicable programa de conferències al C. E. de C. — que a la fi no es donaren — ni ha tornat a obligar a ésser un xic circumspecte.~~

~~Cal tenir present que precisament el mateix mes de juny del 1939 havia de tenir lloc la reunió del Comité Meteorològic Internacional a Berlín (21-25 juny), on en Marin havia d'escamotejar la qüestió del robatori amb una resposta ambigua. El compte rendu en fou publicat en 1941 pel Secretariat de l'O.M.I. (publicació n° 45).~~

APÈNDIX III

Llista dels objectes que s'han pogut salvar.

a). Objectes que no eren als locals del S. M. de C. ni a l'Observatori (sala dels sismògrafs)

La col·lecció completa de còpies en paper (cartulines ocre), format natural.

Una dotzena, o poc més, de capces de clixés 13×18.

La carpeta on hi ha les constants dels teodolits i notes sobre el mètode de reducció. Un extracte detallat en fou tramès fa anys al Sr. Patxot.

Dues capces portàtils amb diapositives que havien servit per a alguna conferència (probablement la inaugural de l'Ateneu) i que havien quedat a casa, on continuen.

Una màquina fotogràfica de caoba, de peu, 13×18 cm, amb els seus chassis, que havia usat abans el Sr. Patxot i que fou deixada al Sr. Campo per a fer fotografies de

Apèndix III

Llista dels objectes que s'han pogut salvar.

a) Objectes que no eren als locals de l'SMC ni a l'Observatori (sala dels sismògrafs)

— La col·lecció completa de còpies en paper (cartolines ocre), format natural.

— Una dotzena, o poc més, de capses de clixés 13 × 18.

— La carpeta on hi ha les constants dels teodolits i notes sobre el mètode de reducció. Un extracte detallat en fou tramès fa anys al Sr. Patxot.

— Dues capses portàtils amb diapositives que havien servit per a alguna conferència (probablement la inaugural de l'Ateneu) i que havien quedat a casa, on continuen.

— Una màquina fotogràfica de caoba, de peu, 13 × 18 cm, amb els seus xassissos, que havia usat abans el Sr. Patxot i que fou deixada al Sr. Campo per a fer fotografies de

12

mivols a l'Observatori Fabra, on continua.

b). Objectes recuperats després de l'expoliació

Un paquet de fulls del barògraf de Sant Feliu, que fou trobat entre les escombraries del Servei, en data i per persona que no puc precisar. Aquest paquet fou portat a casa Fontseré.

La màquina fotogràfica de reduir, i la d'ampliar, que era al laboratori de la golfa i per això passà en desapercebudes als requisadors. Fou recollidas poc després del robatori i portadas a casa l'apoderat del Sr. Patxot

I res més !!

6-IV-1947

Desig de que constés que tot era entregat en bon estat

Situació d'un Messeguer i dels altres dos

CTC-FFUM-LLOM-P050

núvols a l'Observatori Fabra, on continua.

b) Objectes recuperats després de l'espoliació

— Un paquet de fulls del barògraf de Sant Feliu, que fou trobat entre les escombraries del Servei, en data i per persona que no puc precisar. Aquest paquet fou portat a casa Fontserè.

— La màquina fotogràfica de reduir i la d'ampliar, que era al laboratori de la golfa i per això passaren desapercebudes als requisadors. Foren recollides poc després del robatori i portades a casa l'apoderat del Sr. Patxot.

I res més!!

6-IV-1947

[Notes amb llapis:] *Desig que constés que tot és entregat en bon estat*
Situació d'en Messeguer i dels altres dos

INSTITVT D'ESTVDIS CATALANS
MCMVII

ANNEX

LETTRE AUX MEMBRES DE L'ORGANISATION MÉTÉOROLOGIQUE INTERNATIONALE ET AUX MÉTÉOROLOGUES EN GÉNÉRAL,

RAFAEL PATXOT

Lettre aux Membres

de

l'Organisation Météorologique Internationale

et aux

Météorologues en général

par

R. Patxot i Jubert

Veritas odium parit

Edition privée

Imprimerie Fragnière Frères, Fribourg, 1948

Al Professor

Dr. D. Eduard Fontseré i Riba:

Com que també coneixen la
mar, no us sorprendrà gens el
vent de grop que està bufejant
i cenyint.

Coralment

L'Autor

Friburg (Suissa), Octubre 1948.

To the Director
of the U.N.E.S.C.O.

Honourable Sir:

Herewith, I bring to your notice disgraceful facts that, by abusing of authority, are most outrageously trampling the love and dignity of learning entrusted to you: Science.

No doubt, you will find in them some truths appealing to your conscience and claiming for right and justice.

Yours very respectfully

R. Patx. of Subed

Fribourg, July 1948

The President O.M.I.

Honourable Sir:

It is both my duty and my right to do this, as a trustee and as an old independent scientific worker.

Mind that I have done it after loyally warning and after more than seven years expectant deference to the O.M.I.

But being already rather old, it ought to be done before my departing.

Such is my deed.

Yours respectfully

R. Salz-Gerhard

Freiburg, July 1948

Monsieur le Général E. Delcambre
Ancien Président C.I.E.N.

Honoré Collègue :

Voici une synthèse historique de l'oeuvre que Vous avez si noblement prologuée comme Président C.I.E.N. et que des fonctionnaires de l'Espagne actuelle ont ravagée vandaliquement.

Maintenant, je l'épilogue en essayant d'en ramener les débris à leur honorabilité scientifique originaire.

Encore une fois, mon cher général, ce catalan, expatrié volontaire, vous serre cordialement la main

R. Saxe-Gerbet

Fribourg, Juillet 1948

Monsieur le Conseiller Fédéral
Phil. Etter.

Honoré Monsieur:

C'était mon devoir et mon droit de faire cette revendication scientifique. Je la porte loyalement à votre connaissance et, par votre entremise, à celle du Gouvernement Suisse, le cas échéant; car, si une action extérieure voulait fausser l'esprit de mon raisonnement, purement scientifique, d'ores et déjà, je reste à la disposition de votre Gouvernement, pour déchirer complètement le voile dont mon réquisitoire ne fait que soulever un tout petit coin.

Veuillez agréer, Honoré Monsieur, mes hommages respectueux et reconnaissants

R. Ruf-Grubel

Fribourg, Juillet 1918

Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général

Fribourg (Suisse), le 8 mai 1948.

Honoré Collègue,

Urbi et Orbi.

Ainsi que je l'écrivais le 21 Juin 1946 à Monsieur Viaut, Président de la Commission Régionale Européenne de l'O.M.I.: « il est bon que vous soyez exactement renseigné sur les personnages officiels avec lesquels vous serez forcément en contact ».

Il s'agit de l'usurpation de mes Archives des Nuages, de la destruction de mes appareils, installations et registres d'observation, etc., etc., commises en 1939, à Barcelona, d'après les ordres du Service Météorologique Espagnol. 105

Un petit choix de documents de mon dossier accompagne cette lettre et je vous engage à les considérer à loisir, parce qu'ils témoignent jusqu'à quel point la turbulence dictatoriale a offusqué la conscience et la morale d'intelligences qui devaient rester très au-dessus des événements.

En 1896 j'ai commencé l'observation des nuages à mon Observatoire privé de St. Feliu de Guixols (Catalogne); puis, les circonstances m'ayant amené à Barcelona, en 1923 nos autorités m'ont permis de les continuer dans un local du Service Météorologique de Catalogne, tous frais à ma charge, en échange de quoi, mon installation, instruments et résultats, constitueraient un dépôt scientifique formel, dont je pourrais disposer librement en tous temps et lieux.

Cet arrangement fut respecté, plus ou moins à rebours, même pendant la première dictature de Primo de Rivera.

Une fois déclanchée la guerre civile, le Gl. Franco se hâta de menacer l'esprit de la Catalogne; partant, la sécurité de mes travaux et, surtout, de mon dépôt.

Alors, je priai le Gl. Delcambre, Président C.I.E.N., de demander l'intervention du Comité Météorologique International, afin que mes Archives lui fussent livrées pour m'être remises à Lausanne (Suisse), où j'étais domicilié et aurais pu faire la réduction de nos milliers de clichés stéréoscopiques pour la hauteur des nuages.

Cette demande fut épousée par Messieurs Wherlé, Chapman et le Dr. La Cour, comme Présidents ou Directeurs de leurs Sociétés ou Bureaux respectifs. La Légation Espagnole de Londres appuya aussi la demande, qui fut aussitôt agréée par le Gouvernement de la Catalogne et bientôt après, ratifiée par la République Espagnole.

Alors, mes Archives restèrent à disposition de la Légation de Norvège, pour être expédiées aux ordres du Prof. Hesselberg, Président du Comité Météorologique International.

En conséquence, j'ordonnai à Barcelona l'expédition de tout mon matériel.

Malheureusement, la guerre civile rendait très difficile la question de l'emballage et, d'un autre côté, les tromperies de la censure en faussant les événements, ne permirent pas à mes amis de se rendre compte de l'urgence de ma requête, de sorte que survint l'invasion de Franco, 1939, et mes Archives restèrent à la merci de la catalanophobie des envahisseurs (doc. num. 12).

106

Aussitôt après l'entrée du Gl. Franco à Barcelona, un lieutenant s'empara du Service Météorologique de Catalogne.

Le Directeur, Dr. Fontserè, qui était absent, accourut pour lui faire remarquer que mes Archives étaient un dépôt légal m'appartenant et, à ce moment-là, à la disposition du Comité Météorologique International, par décision du Gouvernement Espagnol.

Entre autres choses, le lieutenant dit que l'ordre reçu spécifiait qu'il fallait « *saisir les collections photographiques de M. Patxot* ».

Le Dr. Fontserè insista pour obtenir un reçu, ce qui lui fut grossièrement refusé et on le mit de force à l'écart.

M. Marin, Directeur du Service Météorologique Espagnol, qui se dérobait à Barcelona, ayant été disciple du Dr. Fontserè et ayant même fait des pratiques au S. M. de Catalogne, le Dr. Fontserè eut la noble générosité d'aller à sa rencontre: il fut indignement reçu; insulté et obligé de se retirer avec des menaces.

Un des agents de M. Marin compléta l'information en avouant que, outre l'ordre écrit, on avait aussi reçu l'ordre verbal de « *piétiner tout ce qui appartenait au S. M. de Catalogne* ».

Puis, mes milliers de clichés furent emportés à Madrid dont le rêve de vengeance, déjoué depuis des années, était ainsi accompli. Ce fut la *punition espagnole* de ma collaboration à la publication de l'Atlas International des Nuages C.M.I., associé au nom de la Catalogne.

C'est ainsi, vandaliquement, que s'annonça à moi le nouveau régime.

Plus tard, je fus « épuré » et mis à l'amende, après avoir subi un chantage classique, que je raconterai un jour.

Aussi, ma bibliothèque spécialisée de sciences physiques et mathématiques, que je voulais léguer à mon pays, fut pillée et pas précisément par la populace.

Sans doute, ces vandalismes furent inscrits, d'après le vocabulaire de l'Espagne actuelle, comme une des « *glorieuses victoires* », dont fourmillent les chroniques de l'époque.

Dans le document num. 49 *bis*, vous trouverez un récit sommaire de la brutale destruction du S. M. de Catalogne et du vol prémédité de mon dépôt scientifique, ordonné par les gens de Madrid. En passant — doc. num. 49 bis — vous y constaterez la hardiesse de ce Directeur du S.M. Espagnol qui, dans une exposition, présenta comme de l'aviation espagnole, des copies des photographies, si connues, de notre collègue Monsieur Quénisset. Ceci me rappelle une bévue semblable commise par un autre Directeur du S. M. Espagnol, postérieur, avec l'Atlas Hildebrandsson. *107*

Quant à l'inventaire de l'usurpation et des destructions, vous en trouverez une liste, pas tout à fait complète, dans ma lettre du 10 Novembre 1939, au Gl. Delcambre, Président C.I.E.N., avec prière de la transmettre au Prof. Hesselberg, Président C.M.I. (doc. num. 17).

La censure, prévoyante et complice, m'avait coupé toute communication avec mon pays, de sorte que je n'eus connaissance du pillage de mon dépôt que quelques mois après.

Devant les faits accomplis, j'écrivis au Gl. Delcambre, Président C.I.E.N. lui demandant l'intervention du C.M.I. (docs. nums. 12 et 13).

Et, face à l'avenir, le 6 Février 1940, j'ai déposé au Secrétariat O.M.I., à Lausanne, par l'entremise d'un notaire, un pli cacheté, adressé au Président O.M.I., pour être ouvert à mon décès.

Cette solennité fut honorée par l'assistance, comme témoins, du Dr. Robert Guex, membre du Haut Tribunal Fédéral Suisse et du Prof. Georges Bonnard, Chancelier de l'Université de Lausanne (doc. num. 19).

Profitant des circonstances et de mon incommunication, M. Marin, Directeur Provisoire du S. M. Espagnol, se hâta d'assister à la réunion de Berlin (1939), où il abusa l'O.M.I. en disant par une phrase louche, que mes Archives «*étaient en sécurité définitive*»; l'absence du Gl. Delcambre épargna à M. Marin le démenti que son mensonge méritait.

En conséquence, le 17 Mars 1941, je demandai au Secrétariat O.M.I., à Lausanne, la rectification publique de la duplicité Marin (doc. num. 25).

Le Prof. Hesselberg, agréant à la demande du Gl. Delcambre, écrivit au Directeur du S. M. Espagnol, M. Luis de Azcárraga, au sujet de mon dépôt et il en reçut une réponse dogmatiquement négative, basée sur un autre mensonge dictatorial. Vu cette attitude, le Président O.M.I., crut devoir ne plus continuer.

C'est alors que je me décidai à intervenir personnellement.

Le 31 Janvier 1942, j'écrivis directement au Directeur du S. M. Espagnol le renseignant depuis l'origine sur mes droits et l'invitant — 23 Février 1942 — à m'aider à résoudre la question « d'une façon impersonnelle et dans les hauteurs de la discrétion et de l'honorabilité scientifiques» (docs. nums. 26 et 28).

M. Luis de Azcárraga, Directeur du S. M. Espagnol, eut bientôt fait
108 de mes arguments légaux parce que, d'après lui, il n'y avait pas eu en Espagne de gouvernement légal avant la rebellion Franco; il oubliait que le Gl. Franco, lui-même, avait partagé le Gouvernement de la République, comme Secrétaire du Ministère de la Guerre[1].

[1] Vraiement, M. Azcárraga n'est guère doué pour le droit.

Lors de sa visite, j'interrompis une fois son exposé en lui faisant remarquer que, d'après ce qu'il racontait, je ne réclamerais plus la « dévolution » de mes Archives, sinon leur « restitution ». A quoi il me répondit, que ces distinctions étaient l'affaire d'autrui.

Pendant notre entretien et à mesure que la séance développait son plein jeu, je m'aperçus de combien je lui étais anachronique.

Sans doute, M. Azcárraga, si jeune, était l'épanouissement de la dictature, proclamation dogmatique du traditionnel « pronunciamiento »; tandis que moi, si vieux, je me tenais coi, en panne dans mon siècle périmé.

Pourtant, cette constatation ne me produisait aucun malaise, nul sentiment d'infériorité; bien au contraire: elle augmentait les distances, partant, mon indépendance.

Car, M. Azcárraga n'était que le débordement d'une force matérielle arbitraire, mais sans prise sur la conscience et ne pouvant atteindre au domaine de l'intelligence.

Pour en finir, je proposai au Directeur du S. M. Espagnol de venir me voir le jour où, en commission de service, il pourrait s'approcher de la Suisse, car alors, en loyal tête-à-tête, je comptais le convaincre de l'insuffisance et de la partialité des renseignements qui lui avaient été fournis du côté bureaucratique (doc. num. 31).

M. Luis de Azcárraga eut l'obligeance de réaliser bientôt mon vœu car, sans préavis, le 13 juin 1942, il frappait à mon bureau de Fribourg (Suisse).

Le Directeur du S. M. Espagnol, ne se souciant guère des précisions, était allé à Barcelona, non pas se renseigner auprès des acteurs et des témoins que je lui avais recommandés, mais simplement à fureter après ma personne.

Ce fut seulement alors qu'il découvrit que j'avais déjà mon Observatoire privé, et avais organisé des travaux et publié des livres, avant que lui — M. Azcárraga — ne fut né; ce qu'il avoua en reconnaissant que je n'étais pas « seulement le Mécène qu'il avait cru ».

En partant de cet aveu, il prit grand essor dans ses éloges des efforts et de la capacité du Dr. Fontserè et de moi et, le Service Météorologique Espagnol étant maintenant plus largement pourvu d'argent, il nous offrait toutes sortes de facilités pour le développement de ma Fondation et de mes Archives — qu'ils m'ont usurpées — afin de « leur donner un plus vif éclat », etc., etc.; naturellement, à condition que cela fût fait sous l'égide des ravisseurs. 109

Le dithyrambe de M. Azcárraga me fit écrier un franc et souriant *non serviam*, qui ramena le colloque à l'épineuse réalité.

C'était la séculaire tragédie espagnole en action: les différentes mentalités. D'après le raisonnement de M. Azcárraga, il me faisait une séduisante proposition, tandis que ma conscience, qui n'est pas colloïdale, l'entendait comme une avance de subornation, soit, manque de respect.

Le charme étant ainsi rompu, le Directeur S. M. Espagnol changea de ton, en invocant les contraintes dictatoriales, dans lesquelles la personnalité humaine, ni le respect d'autrui, ne comptent pour rien. En faisant usage des privilèges dont il est partenaire, M. Azcárraga entama le chapitre des reproches dont le moindre n'était pas mon indépendance dans mes relations internationales, entre autres, en aidant à la publication de l'Atlas C.I.E.N. et, par dessus tout, le crime de mon édition catalane, qui déclancha mon expoliation.

On trouvera une courte synthèse de notre entretien dans ma lettre informative du 20 janvier 1947, à Sir Nelson Johnson, Président O.M.I. (doc. num. 45).

Après deux heures d'une séance très intéressante comme expérience de psychologie comparée, mais complètement inutile pour résoudre la question en mains, M. Azcárraga me quitta en faisant deux affirmations:

a) précédée de sa profession de foi catholique, il me répéta: « qu'il conseillerait au Général-Ministre de ne pas me rendre mes Archives »;

b) qu'il me dirait « l'usage qu'il en avait fait ».

La première, il l'a tenue, puisque mes Archives continuent d'être usurpées.

La seconde il ne l'a pas tenue; mais il a offert officiellement aux Membres du C.M.I. la consultation de mes Archives à Madrid et l'aveu que le fruit de leur usurpation sert de base au S. M. Espagnol « pour les développements ultérieurs ». Cette effronterie est l'exponentielle des héroïcités Marin & Cie.

Je le congédiai en lui exprimant mon espoir que, comme il était si jeune, il reviendrait un jour avec des meilleures dispositions.

N'ayant aucune nouvelle de la réunion de Londres, 1947, où l'on m'avait promis qu'on s'occuperait de ma réclamation, et ma vieillesse me conseillant de profiter de mon reste de vie pour mettre bien des choses au point, j'ai écrit, le 17 Mars 1948, au Président O.M.I., insistant toujours sur l'urgence de la rectification du mensonge Marin
110 puisque cette question est de la seule compétence de l'O.M.I., et traîne déplorablement *depuis sept années* dans une apparente indulgence qui, pratiquement, devient une résistance passive (doc. num. 53).

Certes, il y a longtemps que j'aurais pu faire ma requête en m'accueillant à la procédure des lois qui régissent l'imprimerie dans tous les pays civilisés, mais la Science étant spiritualité, je ne m'abaisse point et je reste dans la loi morale: en dehors de toute contrainte matérielle, j'en appelle seulement à la conscience.

Je me rends parfaitement compte de l'inconfortable position de l'O.M.I. dans cette question, mais la faute n'est pas à moi; elle est à l'actuel Gouvernement de l'Espagne, qui paraît ne pas surveiller assez les agissements de certains de ses subordonnés ou qui, peut être, se laisse duper par eux dans une atmosphère passionnée.

Cela dit, vous comprendrez aisément, Honoré Collègue, que je ne peux, ni ne dois, rester plus longtemps en silence, victime morale et matérielle des uns et des autres, d'autant plus que mon cas est un document qui peut être considéré représentatif de toute une série de faits analogues, souffrant ignorés dans l'ombre parce que leurs victimes

n'ont les moyens, ni la liberté, ni le courage, de faire entendre leurs clameurs.

Ainsi acquitté de mon devoir d'information publique — dusse-t-elle me coûter de nouveaux pillages — avant de clore ma vie je confie mon réquisitoire à la Science mondiale — anationale — et, à mon âge de 76 ans, je lègue à mes Collègues de tous les Pays, et le jugement et la condamnation des méfaits prémédités commis par les météorologues officiels espagnols du nouveau régime, survenus par la violence et se cramponnant à l'arbitrariété.

Et puisque l'O.M.I., prise dans le désarroi de bureaucraties internationales, se dérobe à la rectification du mensonge Marin, je vous invite, Honoré Collègue, à la faire vous même dans votre exemplaire (B 44, pag. 25), en la justifiant avec une note marginale du pillage et la destruction de mes Archives Météorologiques. De la sorte, individuellement, vous dégagerez l'O.M.I. et finalement, sa vraie personnalité purement scientifique, sera collectivement revendiquée par intégration individuelle.

J'aime à croire qu'au milieu de l'actuel enlisement social dans la subversion des pouvoirs, un cri d'indépendance et de redressement scientifiques, en appelant à la conscience et à la loi morale, ne peut pas rester perdu. *Mens agitat molem.* 111

En vous remerciant de l'accueil que vous ferez à cette lettre,

Veuillez agréer, Honoré Collègue, mes respectueux hommages.

R. Patxot i Jubert.

Quelques documents complémentaires

Scripta manent.

NUM. 12

La Rosiaz le 29 Mai 1939.

Monsieur le Général E. Delcambre

La Blairie, Denée.

Mon Cher Général,

Sans doute vous trouverez que j'ai été un peu lent à vous répondre mais c'est que je m'attendais à des événements dont j'aurais à vous faire part.

Dans votre lettre du 29 Avril, vous exprimez deux sentiments qui m'ont profondément touché: votre décision de garder la Présidence C.I.E.N. et votre offre d'accueil à La Blairie. *113*

Je viens de recevoir une note très arrièrée du Prof. Fontserè m'annonçant à sa décharge, que son Service Météorologique avait été «détruit et pillé».

Mes Archives des Nuages, gardées dans les caves de l'Observatoire Fabra, ont été saisies aussi malgré leur écriteau disant: «Dépôt propriété de M. Patxot, sous la protection du Comité Météorologique International».

Du moment qu'on avait obtenu la permission de la République Espagnole, j'avais aussi conseillé de sauvegarder notre matériel à l'Embassade Norvégienne, qui avait réussi dans ses démarches.

Mais nos amis là-bas, plongés dans une atmosphère conventionnelle ne se sont pas rendu compte de l'urgence et du trop fondé de mes avertissements.

Que faire maintenant ?

La question est bien plus délicate qu'elle n'en a l'air, parce que la moindre des choses devient tout de suite très dangereuse là-bas. Dernièrement, on a fusillé un honorable académicien catalan parce que, pendant la République, il avait publié dans un journal un écrit contre les bombardements des villes ouvertes et leurs populations civiles, par les avions italiens de Mallorca[1].

En tout cas, s'il nous fallait agir, ce serait toujours la C.I.E.N., par délégation d'une organisation scientifique internationale.

Je regrette beaucoup de vous troubler ainsi avec nos questions et misérables problèmes, mais, en somme, c'est pour l'amour de la science et d'autrui que nous subissons tous ces déboires et c'est une noble jouissance que de raisonner et agir toujours en hommes et de n'être point des automates contemporains.

Avec mes remerciements encore une fois, je vous prie d'agréer, mon Cher Général, mes hommages les plus respectueux et reconnaissants.

114

P.

[1] La plupart portaient des noms de saints et avaient été bénits par l'évêque de Mallorca, qui avait été aussi l'évêque de Barcelona.

NUM. 13

Gstaad, le 29 juillet 1939.

Monsieur le Président de la Commission Internationale
pour l'Etude des Nuages.

Denée.

Mon Cher Président,

Je vous confirme ma lettre du 29 Mai à laquelle celle-ci fait suite.

Il m'arrive une carte postale, datée le 21 courant, dont voici le contenu textuel:

« Avec un grand retard, j'ai reçu une lettre de M. Th. Hesselberg me demandant des renseignements que, dans les circonstances actuelles, il me serait impossible de lui fournir.

» Je crois qu'une démarche officielle de M. Hesselberg auprès des autorités espagnoles — qui ne sauraient se solidariser avec une action réprouvable — ne serait pas mal accueillie, et que ce serait le moyen le plus correct et le plus efficace pour éclaircir une question qui n'est que trop claire pour toute personne douée de sens moral. »

115

Aussitôt l'entrée de Franco à Barcelona, fut supprimé le Service Météorologique de la Catalogne et on fit mainmise sur mes Archives des Nuages lesquelles, malgré la protestation des autorités académiques, furent bloquées ailleurs et finalement ont été emportées à Madrid. Or, ces archives sont ma propriété exclusive et c'était un dépôt formel que j'avais fait au S.M.C. Elles comprennent aussi les résultats de mon ancien Observatoire de St. Feliu de Guixols.

Mes prévisions se sont donc réalisées, ce qui ne vous surprendra guère, puisque vous avez vécu cette déplorable histoire et, à Barcelona

et à Copenhague, vous avez constaté la morale et les usages de certains météorologues de Madrid.

Par conséquent, je vous prie encore une fois, mon Cher Président, d'épouser ma demande et de vouloir bien la transmettre au Comité Météorologique International, afin que celui-ci se saisisse de l'affaire et avec sa haute autorité scientifique, tâche de se faire rendre mon dépôt.

Vous n'ignorez pas que, dans la série de nos clichés, il y a quelques milliers de plaques de la plus grande valeur pour les hauteurs des nuages, dont nous avions commencé la réduction. Nous préparions aussi, avec le Dr. Fontserè, un Atlas spécial des « Nuages de Convection » dans notre Méditerranée. Ces travaux pourraient encore être réalisés ici, car j'en avais déjà parlé avec le Dr. Mercanton, à Zurich, où je compte le revoir prochainement.

Il faudrait donc entreprendre par voie diplomatique les démarches nécessaires pour qu'on vous livre mes Archives. Une fois en possession de la C.I.E.N., le Dr. Fontserè devrait vérifier leur état et s'ils sont au complet, parce qu'on lui doit cet hommage; puis, mon désir serait
116 qu'elles fussent remises au Service Météorologique Suisse, lequel m'en ferait restitution honorable par délégation. On pourrait adjoindre à l'expédition quelques exemplaires de l'édition catalane de l'Atlas Général pour les sauver, s'ils n'ont pas été détruits déjà.

Dans tout cela, je m'en rapporte à vous qui nous avez tant accordé votre bienveillance et c'est pourquoi je suis désolé de vous troubler de la sorte; mais l'humanité subit un mauvais quart d'heure dont nous tous avons notre part.

D'ailleurs, c'est une question de dignité scientifique celle que je vous pose et, partant, je crois qu'elle touche tous les savants. Depuis des années, je fais cela pour la science, à elle de se défendre.

Toujours avec mes remerciements, je vous prie d'agréer, mon Cher Président et très Honoré Collègue, l'expression de ma haute considération.

P.

NUM. 17

La Rosiaz, le 10 Novembre 1939.

Mon Cher Président,

Je vous confirme ma carte postale du 7 courant.

Dans une lettre que je viens de recevoir, on lit: « Si on communiquait au Prof. Hesselberg la liste de nos matériaux, il serait probablement mieux renseigné et s'y intéresserait d'une façon plus complète ».

Voici, donc, cette liste en duplicata pour si vous voulez bien lui donner cours.

Les *observations* comprennent les années 1923-1936:

a) clichés originaux sur verre, 13×18 cm., plus de 3820;
b) ditto, 10×15 cm., plus de 3350; 117
c) fiches d'archives 7×7 cm., plus de 5500;
d) les cahiers avec les données techniques concernant chaque photo;
e) cahiers, état du ciel toutes les deux heures (1923-1936);
f) diapositives sur verre 13×18 cm., (Exposition C.I.E.N., Barcelona);
g) nombreuses diapositives 8½×10 cm. et stéréoscopiques 8×16 cm.;
h) observations originales et feuilles des enregistreurs de mon ancien Observatoire de St. Feliu de Guixols;
i) statistique d'observations en feuilles grand format;

la partie *instrumentale* comprenait:

j) deux théodolites néphoscopiques Taffara, complets, avec intercommunication téléphonique;
k) appareil de projection pour réduire les formats 13×18 à 7×7 cm.;
l) deux armoires vitrées pour bibliothèques et archives;

m) collection assez complète de traités de néphologie et de photographie;
n) cisaille, fers à repasser, etc., pour le montage des épreuves;
o) laboratoire photographique, écrans sélectifs, etc.;
p) appareils stéréoscopiques à escamotage;
q) dispositif transparent, avec verres millimétrés et rhéostat de réglage, pour la mesure de précision des clichés.

Ce qui est plus déplorable dans cette ignoble affaire c'est que le Prof. Hesselberg ayant été surpris dans sa bonne foi, maintenant il apparaît que le transport à Madrid a été fait d'accord avec le C.M.I.

La lettre continue: « Avec ces éléments on pourrait entreprendre une discussion générale et pour ce travail vous pouvez compter sur ma collaboration, car actuellement je suis totalement dégagé des liens qui auraient pu entraver le libre usage de mon temps. Le concours d'autres spécialistes serait aussi nécessaire, mais pendant la guerre nous pourrions commencer un premier défrichement des données ».

Ce à quoi j'ai répondu: « Certes, nous ne pourrions pas mieux dignifier ce qui nous reste de vie, qu'en menant à bout cette étude malgré la guerre ».

118

Mais, pour cela faire, il faut que le C.M.I. veuille bien se faire entendre et me restitue « ce qui m'appartient » pour le redonner à la Science.

Comme vous partagerez sans doute mon insistance, je ne m'excuse pas et vous prie d'agréer, mon Cher Président, mes hommages les plus respectueux.

P.

N. B. — La liste ci-dessus n'est pas tout à fait complète puisque on nous a enlevé et détruit nos archives administratives.

NUM. 19

H.-S. BERGIER, NOTAIRE
LAUSANNE
Rue du Grand-Chêne 8

—

Num. 5319

Procès-verbal de Dépôt de Document

par

Monsieur RAFAEL PATXOT i JUBERT

au

Secrétariat de l'Organisation Météorologique Internationale à Lausanne

———

Du 6 Février 1940.

———

Timbre du Canton de Vaud

Procès Verbal de Dépôt.

N° 5319

L'an mil neuf cent quarante, le six Février, à dix heures et demie,

dans les bureaux de l'Organisation Météorologique Internationale, rue d'Etraz numéro cinq, à Lausanne,

je soussigné, *Henri-Samuel Bergier, notaire* à Lausanne pour le district de Lausanne (Canton de Vaud, Confédération Suisse),

agissant à la requête de Monsieur *Rafael Patxot i Jubert*, originaire de Catalogne, demeurant à Modern City B, La Rosiaz, Commune de Pully près Lausanne, et de Monsieur Gustave Swoboda, docteur ès scien-

ces, demeurant à Lausanne, agissant en sa qualité de secrétaire général de l'Organisation Météorologique Internationale, soit le *Comité Météorologique International*, dont le siège est à Lausanne,

et en présence de Messieurs Robert Guex, docteur en droit et membre du Haut Tribunal Fédéral Suisse, demeurant à Ecublens près Lausanne, et Georges Bonnard, professeur à la Faculté des Lettres de l'Université de Lausanne et Chancelier de dite Université, tous deux appelés comme témoins à la demande des requérants,

dresse comme suit le procès-verbal authentique des opérations ci-après:

A part les requérants, les deux témoins et le notaire, sont présents:

l'épouse de Monsieur Rafael Patxot i Jubert, Madame Luisa Rabell i Cibils,

la fille de Monsieur Rafael Patxot i Jubert, Madame Concepció Patxot i Rabell,

et le mari de cette dernière, Monsieur Manuel Carreras Martí,

120 tous trois demeurant à Modern City B, La Rosiaz, Commune de Pully.

Après un exposé de Monsieur le Docteur Swoboda, Monsieur Rafael Patxot dépose sur les mains du notaire deux enveloppes blanches portant toutes deux la suscription « Monsieur le Président du Comité Météorologique International »; ces deux enveloppes sont collées et le notaire y appose le sceau de son office et la date de ce jour.

Monsieur Rafael Patxot i Jubert déclare que le contenu de ces deux enveloppes est identique, soit une lettre olographe, datée du vingt-deux janvier mil neuf cent quarante, signée par lui et écrite sur deux feuilles de papier timbré, du Canton de Vaud, de dimension d'un franc.

L'une de ces deux enveloppes reste déposée en l'étude du notaire à la disposition de Monsieur Rafael Patxot i Jubert ou, en cas de décès de celui-ci, à la disposition du Président du Comité Météorologique International, pour être ouverte par lui personnellement.

L'autre enveloppe est remise séance tenante à Monsieur le Docteur Gustave Swoboda, ès qualité, pour être conservée jusqu'au décès de Monsieur Patxot i Jubert et remise alors au destinataire, Monsieur le Président du Comité Météorologique International, pour être ouverte par lui personnellement. Monsieur Patxot i Jubert se réserve cependant le droit de retirer personnellement cette lettre sa vie durant ou de l'échanger contre une autre.

Monsieur le Docteur Gustave Swoboda prend livraison de cette lettre dont il déclare assumer la garde et la transmission conformément à la volonté exprimée par Monsieur Patxot i Jubert.

L'opération étant terminée,

le procès-verbal est lu puis clos par les signatures des personnes présentes au dit lieu,

les an, mois et jour ci-dessus à onze heures vingt minutes.

La minute est signée:

R. Patxot i Jubert

G. Swoboda Chef du Secrétariat de l'Organisation Météorologique Internationale; 121

R. Guex, Juge Fédéral

G. Bonnard, Chancelier de l'Université

Luisa Rabell i Cibils

C. Patxot i Rabell

Manuel Carreras Martí

H. S. Bergier, not.

Deuxième expédition conforme,

l'atteste:

Sceau de H.-S. Bergier
Notaire

H.-S. BERGIER.

NUM. 25

La Rosiaz le 17 Mars 1941.

Monsieur le Dr. Gustave Swoboda, Chef du Secrétariat
de l'Organisation Météorologique Internationale.

Rue Etraz 5, *Lausanne.*

Cher Monsieur et Collègue,

Je constate ce qui suit, (Page 25), dans le procès verbal de la 2me séance de Berlin, 1939:

122 « En ce qui concerne la partie « Archives des Nuages de M. Patxot », (Pages 23 et 24), *M. Marin* signale que les Archives de M. Patxot sont maintenant conservées de façon définitive ».

De la sorte, avec duplicité raffinée, *M. Marin*, Directeur provisoire du nouveau Service Météorologique de l'Espagne, s'est soucié de déguiser son méfait, qui n'est autre que la réalisation préméditée du danger que j'avais signalé, (page 23), à l'O.M.I.

Savoir: M. Marin, qui à plusieurs reprises avait essayé d'entraver nos travaux, profita de la ruée lors de l'entrée du Gl. Franco à Barcelona, pour s'en saisir sans ma permission et, malgré les protestations de notre Collègue le Dr. Fontserè, Directeur du Service Météorologique de Catalogne — qui en était le dépositaire — il les lui enleva et emporta à Madrid, détruisant ainsi notre organisation et me privant de mes Archives, dont le dépouillement devait nous permettre de continuer nos publications.

Or, du moment que l'euphémisme de M. Marin, a pris état publique international dans le procès-verbal ci-dessus, il est de justice que la correction en soit faite aussi publiquement internationale.

Je demande, donc, puisque la phrase louche de M. Marin reste imprimée, qu'elle soit dûment rectifiée dans une prochaine publication. « *Amicus Plato, sed magis amica Veritas* ».

Veuillez m'excuser et avec mes remerciements, agréez, cher Monsieur et Collègue, mes respectueux hommages.

P.

NUM. 26

Fribourg 31 Enero 1942.

Sr. Director del Servicio Meteorológico Español

Madrid

Muy Sr. mío:

El Sr. Secretario de la OMI. me comunica su contestación del 27 Novbre. 1941, sin duda debida a un conocimiento parcial del asunto o a una mala información, ya que Vd. no ha vivido los hechos de que
124 se trata.

Salvo la cortesía en el terreno científico, especialmente en tiempo del Sr. Arcimis y del Sr. Galbis, (en breve cumpliré mis setenta, Dios mediante), yo no he tenido trato alguno con el Ser. Met. Español que Vd. invoca y cuyo Observatorio y personal estaban en la Universidad de Barcelona, donde yo no he intervenido nunca.

Para mi proyectada observacion de las nubes, solicité del Gobierno de Cataluña que se me acogiera en el local del Ser. Met. de Cataluña, por razon de las facilidades que me ofrecía su emplazamiento. Mi demanda fué atendida.

Se convino: de una parte, que estarían a mi cargo todos los gastos de instalación, instrumental, material, sueldos del personal empleado para mí, etc. y de otra parte, en consecuencia, que dicho material, trabajos y sus resultados, etc., constituirían un depósito del cual yo podria disponer y que podría retirar en todo tiempo. Dicho depósito,

comprendió, posteriormente, los registros, meteorogramas, notas y algun libro de mi Observatorio particular de St. Felíu de Guíxols.

Asi las cosas, las tropas del Gl. Franco entraron en Barcelona y el Sr. Marin — a quien ni siquera he conocido — se apresuró a trasladar mi depósito a Madrid, sin que yo tuviera conocimiento de ello, a pesar de las protestas de mi representante, de consiguiente, sin mi autorización y exponiendo un material tan frágil como son los clichés, a los riesgos de un transporte injustificado.

Debido a las anormalidades de correspondancia, yo no me enteré sino mucho tiempo después y entonces acudí a la OMI. deseando resolver el asunto de una manera impersonal y en las alturas de la discreción y honorabilidad científicas.

Su mentada contestación, me obliga a hacer acto de presencia y en mi calidad de Rector y proprietario de la Fundacion a que pertenecen mis Archivos, acudo a Vd. pidiéndole la devolución de mi depósito.

Vd. parece ignorar que yo he pagado los sueldos del personal emplado, como tambien que mis clichés estaban en armarios rotulados «Depósito propiedad del Sr. Patxot» y que junto con otros accesorios, estaban dispuestos en sala aparte, que me estaba destinada. Si Vds. «*a posteriori*», se consideran dueños del Ser. Met. de Cataluña, deben respetar y cumplir las obligaciones contraídas. 125

Apelo, pues, a su conciencia de caballero para que, sobreponiéndose a los eufemismos con que se pretende encubrir una deplorable realidad, purifique Vd. y borre lo acaecido, no haciéndose solidario de la arbitrariedad passional de uno de sus antecesores en el cargo. Esta es la pura verdad, cruda y nuda. No ignoro que, en el presente, no se permite la verdad, pero como soy del siglo pasado, yo soy anacrónico y permanezco fiel a ambos.

Los aciagos tiempos que vivimos, imponen al hombre digno y consciente, el deber de mantener los valores morales, ya que son tantos los que se aplican a empañarlos, roerlos o destruirlos.

Para mayor facilidad, puede Vd. consignar la devolucion a mi apoderado general, el Prof., Dr. en Derecho, D. Francisco de P. Maspons y Anglasell, Mallorca, 297, Barcelona (9), quien abonará el transporte, si Vd. así lo desea.

No dudando que acogerá Vd. esta carta en la serena región de la inteligencia, le anticipo las gracias y me ofrezco,

De Vd.,

Atentamente

P.

126

NUM. 28

Fribourg 23 Febrero 1942.

Sr. Director del Servicio Meteorológico Español

Madrid.

Muy Sr. mío:

Confirmo mi anterior del 31 ppdo., a la cual precisa añadir la siguiente informacion complementaria.

El Sr. Marin, al disponer indebidamente de mi depósito, lo tomó de hecho a la Legación de Noruega, a la disposición de la cual estaban mis materiales en virtud de una decisión del Gobierno Español, a petición de la OMI. (Oslo), asistida del «Office National Météorologique de France» (Paris), de la « Union Géodésique et Géophysique Internationale» (Kobenhavn) y del « Imperial College of Science and Technology» (London), con la intervencion de la Legación de España en Londres. 127

Por esto, a más de la inscripción « Propiedad del Sr. Patxot», mis armarios precisaban que estaban « bajo la protección de la OMI. (Lausanne)», y a no ser por la falta de material de embalage adecuado, mis archivos habrian venido aquí en 1938.

Si Vd. quiere resolver este asunto, como le decía, « de una manera impersonal y en las alturas de la discreción y honorabilidad científicas», puede dirijirse:

a) en sus correlaciones científicas internacionales, a la OMI. (Lausanne), perfectamente enterada y al General Delcambre — La Blairie, *Denée* (Maine-et-Loire), France — Presidente de mi Sección, quien conoce personalmente al antecesor del Sr. Marin.

b) Como testimonio fehaciente, al Dr. D. Eduardo Fontserè — C. Mayor, 11, Gracia, Barcelona — primer Director del Ser. Met. de Cataluña, depositario autorizado.

c) en su aspecto jurídico, a mi apoderado general, el Prof. D.F. de P. Maspons y Anglasell — C. Mallorca, 297, Barcelona (9) — Socio de Honor de la Academia de Jurisprudencia de Madrid —, quienes comunicarán conmigo en caso necesario.

Consignado lo cual, yo he comparecido debidamente y solo me resta despedirme de Vd.

Atentamente P.

128

NUM. 31

Fribourg 18 Marzo 1942

Sr. Director del Servicio Meteorológico Nacional

Madrid.

Muy Sr. mío :

He recibido su atta. del 3 cte., que agradezco.

Hablando siempre dentro del dominio de la inteligencia, la derivación de nuestro asunto hacia procedimientos dilatorios, me recuerda el clasicismo milenario de Ciceron, con su perenne « *summum jus, summa injuria* ».

El historial de mi fundación C.R.C., se hallaba en el despacho de mi domicilio, en Barcelona; domicilio violado y usurpado por intrusos 129
forasteros, de calidad aparente, que no respetaron nuestro hogar, donde se habían alojado y cuyas heroicidades fueron: hechar a la basura los retratos de nuestras hijas difuntas, que de gloria gocen; amenazas, pillaje de documentos, libros, recuerdos de familia y muebles; insultos, denuncias y demas indignidades de los tiempos actuales.

Advierta Vd. que su reserva acerca del Gobierno Español de mi información, recae asimismo sobre el Ser. Met. Español, pues no había otro Gobierno, aun para el Extranjero y los hechos históricos no se deshacen de una plumada.

En cuanto a las fobias y veleidades políticas, que no son sino tropiezos con nuestros defectos orgánicos, no alcanzan para nada la inteligencia, de la cual la Ciencia es una de las derivadas mas transcendentes. De ahí el error de rebajarla a cierto nivel, pues entonces deja de ser Ciencia y se vuelve transgresión.

No debe Vd. prescindir del testimonio del Dr. Fontserè, de antiguo prestigio entre nuestros colegas del extranjero.

Comprendo el párrafo obligado de su carta en atenuación del Sr. Marin, pero si Vd. viaja algun día por aquí en representación científica, desde ahora le invito a que me haga el obsequio de visitarme y se convencerá de cuan discreta ha sido la argumentación a que Vds. me han obligado y de lo deficiente y parcial de los datos que le han facilitado quienes debían ser mas verídicos y leales para con Vd.

En lo que a mi concierne, le ruego se sirva continuar directamente con el Dr. Swoboda, Secrétariat OMI. (Lausanne), pues como soy viejo y los hombres mueren, en cambio persisten las Instituciones, que estan aguardando.

No dudando de su eficaz intervención para terminar este asunto, del que ni Vd. ni yo somos causantes, lo que facilita la solución, me despido nuevamente,

De Vd.

Atentamente

130

P.

NUM. 45

Fribourg January 20th. 1947

Sir Nelson Johnson, President O.M.I.

London.

Honourable Sir :

I am very sorry to trouble you, as President O.M.I., but it is my duty and, I believe, my right, as trustee and as Patron-Rector of the Institució Patxot of Catalonia.

Since you have not at hand the Archives of the O.M.I., that are in Lausanne, and as I surmise that Prof. Hesselberg suffered from that want, I shall state the prominent facts of my deplorable trailing case, that now must be brought to an end. 131

About it, I advise you to ask Gl. Delcambre and Dr. Swoboda.

In 1896, I begun the study of Clouds in my private Observatory of St. Feliu de Guixols (Catalonia) and, in 1923, while residing in Barcelona, our legal authorities granted me to resume my work in a special Section in the « Servei Meteorològic de Catalunya », in accordance with its Director, our colleague and my friend, Prof. Fontserè. It was then officially agreed that such Section was all on my own account, i.e., that I would pay all expenses and, consequently, that all its contents: instruments, results, documents, furniture, etc., would remain there only as a *deposit* pertaining me, which *I could withdraw at any time.*

A large room, bearing the inscription « Deposit property of Mr. Patxot » housed my concerns, also including all the observations, documents and many books of my former private Observatory of St. Feliu de Guixols.

We worked for years in this way, even through Primo de Rivera's dictature, which was already far from friendly, because the Spanish bureaucracies bear an inborn enmity to independent private enterprise, specially the Catalan ones.

Franco's rebellion was an aggravation of Spain's inveterate desease; with the help of Italy and Germany and the Church joining also the meddle, Civil War was formally started up.

From the very beginning, Gl. Franco practised the classical move by menacing Catalonia with tongue and fist, a warning pregnant of dangers to my independent scientific work.

Consequently, on January 6th. 1938, I wrote to Gl. Delcambre, President C.I.E.N., informing him of my apprehensions and suggesting bringing my Archives here, to Switzerland, where we might peacefully
132 work the reduction of our thousands of stereoscopic cloud photographs.

The suggestion was readily accepted and brought to Prof. Hesselberg, President O.M.I., who kindly also endorsed it and caused it to be supported by Messrs. Wherlé, Mr. Chapman and Dr. La Cour, as Presidents and Directors of their respective Societies and Offices. Tha Spanish Legation in London furthered the petition.

Once having obtained the Catalan Government's consent, afterwards ratified by the Spanish Government, my Archives remained officially at the disposal of the Norwegian Legation, for the President O.M.I., who would deliver them to me in Lausanne. By this time, I had already spoken with Prof. Mercanton in Zürich, planning the reduction of our negatives.

I immediately ordered the transfer, but, unfortunately, my friends there were too slow, not realizing the urgency of the expedition and,

because of the war, meeting with difficulties for the special packing required.

Franco's army entered Barcelona, the Catalan Meteorological Office was purposely ruined and my Archives were eagerly seized at last, a deed long since contemplated.

This happened in January 1939, but our correspondence being interfered with, I had no knowledge of the usurpation till May 1939, when the whole of my *deposit* had already been taken to Madrid, without my consent, against all legal agreements and in spite of the protest of my friends.

At the Berlin meeting of the O.M.I., June 1939, Mr. Marin of the Madrid Meteorological Office, explained the seizing by saying that my Archives were « *en sécurité définitive* », which is printed in the proceedings of the O.M.I. The absence of Gl. Delcambre, allowed Mr. Martin's duplicity to pass without its due repulse.

The usurpation being thus officially reported, on February 6th.1940, I deposited notarially a sealed envelope in the Secretariat O.M.I., in Lausanne, addressed to the President O.M.I., to be opened after my death. Posterior events have rendered this document unavailing, but I leave it still there, hoping that some future honourable reader, not bewildered by the fumes of this war, may feel remorse and, perhaps, even shame. 133

More pressing war cares prevented me to follow up the case till March 17th. 1941, when I wrote from La Rosiaz (Lausanne), to the Secrétariat O.M.I., stating the real facts and hidden motives and asking the due rectification of Mr. Marin's duplicity.

The Secrétariat O.M.I. replied, dodging my pretence with rather surprising dialectics.

The President O.M.I., having asked Madrid again for the transfer of my Archives, the Secrétariat O.M.I. wrote me on January 26th. 1942, that Madrid said that my Archives had always belonged to the Spanish

organisation and, consequently, there was no reason for their getting out of it.

Prof. Hesselberg ordered the Secrétariat to tell me, in a most respectfully worded letter, that, considering Madrid's opinion, the President O.M.I. gave the matter up.

Prof. Hesselberg's withdrawal was surprisingly hasty, because he overlooked all the preceeding facts in which he himself had been an actor: that the Archives had not only been usurpated me, but also to the President O.M.I. and to the Norwegian Legation in Spain, to which they had been entrusted by a Spanish legal Government, as explained above.

Moreover, he too easily allowed belligerance to an irregular intruder by violence.

This marks the O.M.I's turning point.

Then, I decided to address myself to the Director of the Spanish Meteorological Office, on January 31st. 1942, reminding him of all the past agreements of which, perhaps, as a new-comer, he had no full knowledge, and insisting on the devolution of my seized property.

134

On March 3rd. 1942, Mr. Luis de Azcárraga, Director S.M.E., wrote me making «*tabula rasa*» of all anterior official decisions and covenant and outrageously repudiating the former Spanish Governments, of the last of which Gl. Franco himself was a part as Secretary to the War Ministry and a vantage ground where and whence were mentally begotten the proposals that led to Civil War. For him there was no other legal Government that the one born from the n+1 Spanish «pronunciamiento».

Notwithstanding my failure, on March 18th. 1942, I wrote again to the Director S.M.E., inviting him to come to the point with a better spirit, by giving up all dilatory and conventional bureaucratism and the catalanophobia pervading all their acting, so that we might raise the discussion to the heights of conscience and scientfic dignity.

I advised him to hear Prof. Fontserè, former Director of the Catalan Meteorological Office; also, Gl. Delcambre, President C.I.E.N., and begging him, Mr. Luis de Azcárraga, to oblige me by coming to see me afterwards if some day he neared Switzerland on official duties.

To my surprise, because it was without warning, on June 13th.1942, Mr. Luis de Azcárraga, actual Director of the Spanish Meteorological Office, called at my private office here, in Fribourg, coming from Germany, and a most interesting interview ensued, lasting two hours.

Mr. Azcárraga had been to Barcelona, not to see and hear Dr. Fontserè and other witnesses that I had told him, but only to search about me; no wonder, for he was not yet born when I was already a practical observer owning a private Observatory.

There, he discovered for the first time — he said — that I was not « only the Mecenas » he had thought. Otherwise, he ignored that I had organized services and studies, and published books, of whose contents much had been diluted in their S.M.E. official reports, without acknowledging its origin, nor having asked due previous permission to appropriate them. 135

With bombastic language, he began by praising Dr. Fontserè's and my own work, « a glory for Spain — he said — specially facing the foreign countries ». He added that they were ready to proclaim that everywhere and now, the S.M.E. having another organisation and plenty of money, they would give us all sort of facilities and would allow us to use my own Archives they had seized, so that « our names and that of the Fundació C.R.C. might shine », because « they would feel most honoured » if we became one of their branches.

That attempt of bribery by vanity and even money, so inviting to submit to, of course, met with a dignified smiling repulse in my sharp answer « *non serviam* ».

At that moment, we both were acting and living the real Spanish spiritual tragedy: the differential fact, that they cannot bear and always

deny, was there at play in the two opposite mentalities facing one another.

No doubt, the young Director, according to the Spanish mind and procedure, thought he was really praising and tempting me, not realizing that, in fact, he was once more offending the Catalan independent worker, used to do all freely at his own name and expense.

All fiction having been thus disposed of, the sitting turned to a doctrinal discussion that I enjoyed very much, because it brought me back to my youth, in 1889, when I was a student in London, listening to your Herbert Spencer's prophetic teachings and warnings, now dismal realities. The contrast with the Castilian pseudo-messianism, enhanced by mimicking hitlerism, was simply awful.

After that, Mr. Azcárraga changed tune, became harsh and turned against, proclaiming doctrines bewildering to an old nineteenth century liberal mind like mine.

He postulated: that I had no right to direct intercourse with foreign societies, without being allowed to by the Spanish Government, who might deny it; that the O.M.I. did not exist for it did nothing and that only remained a paper-keeper, an appreciation I do not know whether Dr. Swoboda found very gratifying; that the O.M.I. had neither right nor word whatever in our case; that even the Archives being mine, an individual had no right to the only use of them, because they belongued to the community (of course theirs); that small countries like Switzerland must disappear; that England ill-treated her colonies; that I ought to have made a Spanish edition of the General Atlas, etc., etc., and plenty of like arbitrary dictatorial dogmatic nonsense.

136

Mr. Azcárraga expounding such doctrines, was merely reviving the Spanish colonial history and practices.

After having made profession of catholicism, most becoming to the actual military-ecclesiastical symbiosis, he added: that, even the Archives being mine, he would advise « the General-Minister not to give them

back to me » and that « he would tell me the use he had made of them ».

He kept his word about not restituting my property, but as yet, he has not told me the use made of it, as offered.

As regards the use of other people's belongings, I told him, confidentially, that, during the meeting C.I.E.N. at Barcelona, we made an exhibition of Cloud photographs and the then Director of the S.M.O., presented as of the Spanish aviation, a series of photographs that were mere reproductions of Mr. Quenisset's well known photos, that Gl. Delcambre caused to be removed. One of them was a cumulus pasted upside-down, so that a convection cloud appeared as a piriform mammatus, a divection formation. No doubt, Mr. Wherlé and Dr. Cannegieter will remember it, because we derived some fun from such daring scientific razzia.

This childish blunder, did not deter the then Director of the S.M.O. from going to Copenhagen with a pocketful of written official mischief, that Gl. Delcambre, with French high style, turned into an atoning « bouquet » of roses.

137

But what the Director S.M.E. then contemplated and Gl. Delcambre so elegantly upset, the O.M.I. has spontaneously accomplished in London.

After two hours useless talking, Mr. Azcárraga left me not without hearing my remark that, judging from his sayings, I no longer asked the devolution of me deposit, but its restitution, since the Madrid deed appeared, not only an usurpation, but a premeditated revengeful robbery.

The Director of the S.M.E. left Fribourg without going to the Secrétariat O.M.I. at Lausanne, probably fearing also to stumble there with truth.

On hearing of the meeting of the Directors O.M.I., on January 1946, I wrote again to the Chef du Secrétariat, Lausanne, stating my case again and asking that my letter be presented to London.

The only answer received was the protocol letter O.M.I. num. 221, Lausanne, April 17th. 1946, leaving me outdoors while the usurpators remained within.

This is far from fair play and the O.M.I. has thus shown a most surprising and unusual negative reciprocation towards the man who supplied it with the money for publishing the International Cloud Atlas; an aggravating fact that makes the O.M.I. look like a sponsor of Madrid's artful ways, a most incongruous attitude, because the seizing of my Archives is the Spanish prize — punishment — to my contribution to your O.M.I.

No doubt, your rightful English mind will feel morally uncomfortable at finding the O.M.I. thus standing by the unworthy proceedings of an Office of an anomalous Government.

Being 74 years old, and having wasted already six years in the turbid attitudes described, I cannot wait any longer, so that I appeal again to the President O.M.I. and entrust the case to You, because England enjoys freer minds, ad people there are in a better position to judge, than was Prof. Hesselberg in Norway.

138

I tell you, in plain English, that I am no man to be hushed down by any force whatever when my conscience bids me to stand and to speak, and, if bound to, I will explain «*urbi et orbi*», the whole real story and its substratum, with truth standing by me.

Consequently, I will not give up the matter and will strive to the end to have truth duly proclaimed and justice done, by taking all steps that my conscience may suggest me and with all the means at my disposal.

As a new President, you are not responsible for the happenings related above, and for that very reason, I fulfil loyally my duty to bring them to your knowledge, so that you may judge and decide. Full particulars are at your Secrétariat, in Lausanne; moreover, Dr. Swoboda has heard many a time my verbal commentary.

Science, being a craving for Truth, I cannot believe that, even the European scientific consciousness has also fallen so low, as to deprecate Truth, by endeavouring to foster falsehood and baffling justice.

This is my last appeal to the O.M.I., before proceeding further.

I am,

Honourable Sir,

Yours very respectfully

R. Patxot i Jubert
F. R. Met. S.; F. R. A. S.
Fundació C. Rabell i Cibils (Barcelona)
Institució Patxot (Catalonia)
Formely C.I.E.N.

NUM. 49 *bis*

INFORMATION ABOUT THE USURPATION AND PLUNDERING OF MY ARCHIVES ORDERED BY THE SPANISH METEOROLOGICAL SERVICE OF MADRID [1]

« *Cosas de España* ».

On January 26th., 1939, Franco's army entered Barcelona and on the 29th., a lieutenant of the N.M.S. hurried to seize the Catalan Meteorological Service, the Director of which was our friend and colleague Prof. Eduard Fontserè.

The lieutenant argued that he was complying with an order come from the Chief of the Meteorological Service of Madrid.

Dr. Fontserè, who was absent at that moment, hastened to state that my Archives were a legal deposit pertaining me and then at the disposal of the International Meteorological Committee, by a decision of the Spanish Government.

140

The lieutenant answered that, amongst other things, the order received specified « *to secure Mr. Patxot's photographic collections* ».

Dr. Fontserè insisted on having a formal receipt of my whole deposit, which was scornfully denied him, rebuked and not allowed to interfere anymore.

Meanwhile, Mr. Marin, Chief of the Spanish M.S. was discovered in Barcelona, under cover and pulling the strings.

As he had been Dr. Fontserè's pupil and having practised also in the Catalan M.S., Dr. Fontserè generously ventured to meet him, but was received outrageously, in a most indignant mood, insulted and obliged

[1] Le Président m'ayant répondu que ma lettre du 20 janvier 1947 serait soumise au Conseil O.M.I., je lui remis cette information afin qu'il fut mieux renseigné. Dans ce même but, je lui envoyai aussi une synthèse de la guerre civile espagnole, que je ne reproduis pas ici parce qu'elle sera mieux ailleurs.

P.

to retire, even with menace. At that time, people were arbitrarily shot in a truly pre-hitlerian way.

Mr. Marin, in the shade, acted through his subordinates one of whom avowed that, beside the written order, he had received the verbal one « to kick everything belonging to the Catalan M.S. ».

Once my deposit seized, all its contents were squandered, the registers destroyed or sold as waste paper, many instruments smashed, others given to the soldiers as a plaything, the furniture distributed amongst the usurpers, etc., etc. and my collection of Cloud Photographs, carelessly dealt with like merchandise and carried to Madrid. There were some 4000 plates 13 × 18 and about other 4000 10 × 15, stereographic ones for parallactic measures.

A detailed inventory of the spoliation, I sent to Gl. Delcambre, President C.I.E.N., in November 1939, with a duplicate for the attention of Prof. Hesselberg, President O.M.I.

Thus accomplished the long since premeditated brutality, on June 1939, Mr. Marin attended the Berlin Meeting O.M.I., where he gave notice of the preceeding facts by saying, with shameless duplicity, that my Archives were « *conservées d'une façon définitive* », (B. 44, page 25), the real meaning of which assertion was that they were « definitely robbed ». The Spanish bureaucracy's jealous dream was at last fulfilled, destroying so many years of our observational work and depriving us from its results. 141

To the Spanish mind, my crime was being an independent man, working on my own account and at my own expense, this crime being aggravated by my original sin of being a born Catalan.

Mr. Azcárraga, actual Chief of the N.M.S. of course approves of Mr. Marin's deed, because he wrote me, on March 3rd. 1942, that Mr. Marin « acted according to instructions worthy of respect, since they were dictated by a noble intention ». Supporting such a franquist view, when Mr. Azcárraga came here, he told me that « he would advise the General-Minister not to restitue me » the robbery; so they have done.

No doubt, it is with such « noble intention » that my library was also ransacked, since during the stay in our home of the Spanish staff — up to general — disappeared hundreds of the most precious and rare works: manuscripts, gothic editions, editiones principes, illuminated books, etc., worth many thousands pounds; moreover, the relics and portraits of our deceased daughters were savagely thrown to the rubbish [1].

From personal experience, I could tell much more — « chantage » included — of the nobility and morals of those « Christian Crusaders », as so many franquists proclaim themselves and like boasting of. In Spain, religion — or rather the Church — is one of the most turbid chapters in its mythical official story.

As soon as I got notice of Mr. Marin's falsehood and printed lie, on March 17th. 1944, I brought the real facts to the knowledge of the O.M.I., asking for the due public rectification, which, as yet, the O.M.I. has shrunk from giving.

Because of such deceitful attitude, in the O.M.I. publications, the
142 word of a factitious, illegal young intruder — a wretch like Marin — prevails over the trusthworthiness of an old man — 75 years — who has spent his life and a large part of his fortune in promoting the scientific and cultural activities of his Country and who, in his old age, has expatriated himself with all his family, too conscious of human personality to endure being dealt with like a herd and living as a slave.

P.

Fribourg (Switzerland), May 1947.

[1] Dans mon entretien avec le Directeur S.M.E., M. Azcárraga, celui-ci déclara que « l'Armée était ce qu'il y avait de mieux en Espagne »; puis, sans doute s'apercevant de ce que l'affirmation était trop absolue, il l'atténua en ajoutant « mais maintenant elle s'est beaucoup purifiée. » Je suppose que cette purification s'est poursuivie depuis lors (1942) parce que: si moi, victime de l'occupation, j'ai été *épuré et puni*, à plus forte raison *doivent* être épurés et punis ceux des envahisseurs victimaires qui se sont emportés à des actes répréhensibles ou criminels: les faits sont là.

P.

NUM. 53

Fribourg, March 17th., 1948

Sir Nelson Johnson, President I.M.C.
Meteorological Office
Air Ministry

Kingsway — London W. C. 2.

Honourable Sir :

Having no news from you since a year ago — January 28th., 1947 — I suppose that the Council either set aside my question or was unsuccessful in its attempts.

No wonder, because it is useless to preach moral law before the devotees and profiteers of sheer material force who, after breaking their allegiance, have been ushered by the trampling of public law and are displaying the garb of their plunderings. 143

I am an old scientific and cultural independent worker at my own expense and this is a crime according to the actual Spanish rulers.

I supplied the O.M.I. with the means of publishing the International Cloud Atlas and this is also a trespassing on the Spanish dictatorial doctrine, etc., etc.

Hence, I am liable to the seizing and plundering of my Meteorological Archives and Library, to the destruction of instruments and of our observational registers: to the scorning to the innermost feelings enshrined in our home, etc., etc. [1].

[1] Les occupants de notre maison étaient des militaires, gradés jusqu'à général.

The fact is that, as a nineteenth century man, I have not been diluted into the amorphous masses that certain european governments are tossing and kicking about.

Consequently, I have also been *depurated and fined* for my not having submitted. My « depuration » was but an overflowing of catalanophobia.

Such are my faults and I am proud of them, the very reason why, in my old age, I have expatriated myself with our whole family: because I am still a man and not a puppet.

But, besides the question of my stolen Archives, the restitution of which, of course, is out of your reach, there is another one depending only upon the O.M.I.: I mean, the rectification of Mr. Marin's duplicity, printed in the O.M.I's publications.

Seven years ago, on this very day — March 17th. 1941 — I wrote from La Rosiaz (Lausanne) to the Secrétariat O.M.I., as follows:

144

« Je constate ce qui suit (pag. 21) dans le procès-verbal de la 2me Séance de Berlin, 1939:

En ce qui concerne la partie « Archives de Nuages » de M. Patxot (pags. 23 et 24), Mr. Marin signale que les Archives de Mr. Patxot sont maintenant « *conservées de façon définitive* ».

De la sorte, avec duplicité raffinée Mr. Marin, Directeur provisoire du nouveau S. M. de l'Espagne, s'est soucié de déguiser son méfait.

Or, du moment que l'euphémisme de Mr. Marin a pris état public international dans le procès-verbal ci-dessus, il est de justice que la correction en soit faite aussi publiquement internationale.

Je demande, donc, puisque la phrase louche de Mr. Marin reste imprimée, qu'elle soit dûment rectifiée dans une prochaine publication ».

As yet, this letter has not obtained an effective reply.

During this seven years expectant deference to the O.M.I., my claim has remained in abeyance, in a sort of trailing indulgence that practically turns into passive resistance.

Mind that the Spanish M.O., with its unlawful attitude, sustains Mr. Marin's artful words and deeds.

Now, I have been rather ill this winter and taking into account my old age, this is a warning that I cannot overlook and advises me not to waste any more time; my conscience tells me to strip disgraceful attitudes of their deceiving appearences and to lay them bare before my departing.

If the O.M.I. is bound by the entanglements of the actual international mess, to submit to official pretences and to maintain them, whether they be true or false, legal or illegal, honourable or dishonourable, this may be politics, but is neither science, nor truth, nor right, nor justice.

Faithful to Moral Law, nowadays a waning principle, and being my duty to bring matters to a finish this time, I beg you earnestly for a conclusive answer, my claim above remaining still in being. 145

Waiting for it and thanking You in advance,

I am, Honourable Sir,

Yours very respecfully

P.

Index

Lettre aux Membres de l'Organisation Météorologique Internationale et aux Météorologues en général. Fribourg (Suisse) le 8 Mai 1948 1

QUELQUES DOCUMENTS COMPLÉMENTAIRES

Doc. num. 12. — Lettre au Général Delcambre. La Rosiaz le 29 Mai 1939 11

Doc. num. 13. — Lettre à Monsieur le Président de la C.I.E.N. Gstaad, le 29 Juillet 1939 13

Doc. num. 17. — Lettre à Monsieur le Président de la C.I.E.N. La Rosiaz, le 10 Novembre 1939 15

Doc. num. 19. — Procès-Verbal de Dépôt de Document par M. R. Patxot i Jubert au Scrétariat O.M.I. à Lausanne, du 6 Février 1940 17

Doc. num. 25. — Lettre au Dr. Swoboda, Chef du Secrétariat O.M.I. La Rosiaz le 17 Mars 1941 20

Doc. num. 26. — Lettre à Monsieur le Directeur du « Servicio Meteorológico Español ». Fribourg 31 Enero 1942 22

Doc. num. 28. — Lettre à Monsieur le Directeur du « Servicio Meteorológico Español ». Fribourg 23 Febrero 1942 25

Doc. num. 31. — Lettre à Monsieur le Directeur du « Servicio Meteorológico Español ». Fribourg 18 Marzo 1942 27

Doc. num. 45. — Lettre à Sir Nelson Johnson, Président O.M.I. Fribourg January 20th. 1947 29

Doc. num. 49*bis*. — Information about the usurpation and plundering of my Archives ordered by the Spanish Meteorological Service of Madrid. Fribourg (Switzerland) May 1947 38

Doc. num. 53. — Lettre à Sir Nelson Johnson President I.M.C. Fribourg March 17th. 1948 41

1939: ELS NÚVOLS CONFISCATS

Els darrers dies de gener de l'any 1939, amb l'entrada de les tropes franquistes a Catalunya, fou clausurat el Servei Meteorològic de Catalunya, que dirigia Eduard Fontserè, i foren confiscats els més de cinc mil cinc-cents clixés de la nefologia catalana, propietat de la Fundació Concepció Rabell i Cibils, creada per Rafael Patxot.

Guiat per Josep Batlló, de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya, el lector s'endinsarà en els primers anys del Servei Meteorològic de Catalunya, en la creació de la Secció de Nefologia Catalana i en la intensa col·laboració entre Eduard Fontserè i Rafael Patxot. El nucli d'aquesta publicació el constitueix un llarg manuscrit d'Eduard Fontserè, transcrit per Montserrat Busto, del Servei Meteorològic de Catalunya, que descriu amb tots els detalls, i havent-ho viscut en primera persona, com es produí el tancament de l'entitat i l'espoliació de les imatges. Finalment, com a annex, s'inclouen els documents de totes les gestions que feu Rafael Patxot en què reclamava la restitució de tot el material.

El llibre és una aportació més al coneixement i al manteniment de la memòria històrica a Catalunya.

Institut d'Estudis Catalans

9 788499 653907